वाचनाचार्य श्री रामचन्द्र गणिवरगुरुभ्यो नमः

श्रीयुत रायधनपतिसिंह बहादुरस्यागमसङ्ग्रहे षोडशो भागः

जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिनामधेयं
पञ्चमोपाङ्गम् प्रारभ्यते

वाराणस्यां
जैनप्रभाकर यन्त्रालये

ॐ नमः सिद्धं ॥ श्रीश्रुतदेव्यै नमः श्रीवीरजिनसद्गुरुभ्यो नमः जयति जिनः सिद्धार्थः सिद्धार्थनरेन्द्रनन्दनो विजयी। अनुपमतमागमयशाः सुरेन्द्रनरसंस्तुता नाथः १ सर्वानुयोगसिद्धान् वृद्धान् प्रणिदध्महे भक्तिमरनम्रान्। प्रवचनकाञ्चननिकषान् सूरीन् श्रीगन्धहस्तिमुख्यान् २ यज्ज्ञानधृतिमलयजराजिर्जिनागमस्तूरस्य रसनिवहः। संतपतापमपोहति जयति स सत्योऽत्र मलयगिरिः ३ श्रीमद्गुरोर्विजयदानमहद्रशानोः सिद्धान्तधामधरणात्समयाप्तदीप्तिः। यो दुःषमं रजनिजात सपात्नपारं प्रागाप दुरवनुमितं नमिताम् ॥ दीपः सरत्नमय एष परानपीदं प्रोद्दीपयन् विशदयन् स्वपदं स्वभाभिः। सौरि गुणैरिह निदर्शित पूर्वसूरिः श्रीसूरिहीरविजयो विजयाय यस्योऽनुग्रहात्प्रभावाद्गुणोऽपि समयाणीरगो भवेत्। से श्रीसकलचन्द्राख्या जीयासु वाचकोत्तमाः ६ जम्बूद्वीपादिप्रज्ञप्ते र्वृद्धाम्नायानुसारतः। प्रमेयरत्नमञ्जूषा नाम्ना वृत्ति र्विधीयते ॥७॥ इह तावत् द्विकटभवाटवीपर्यटनसमापतितशारीराद्यनेकदुःखार्दितो देही जरामरणनिरपोरगतः सन्निपातकर्मलाघवकृत्स्नशारणया सकलकर्मक्षयलक्षणं परमपद माकाङ्क्षति, तच्च परमपुरुषार्थत्वेन सम्यग् ज्ञानादिरत्नत्रयगोचरपरमपुरुषकारैकसाध्यम् सर्वे प्राणधनसाक्षात्प्रयासजन्यः, तत्राप्तोपदेशगम्यं, आप्तश्च परमः केवलालोकावलोकितलोकालोकनिःकारणपरोपकारैकमनूत्य नभूपगतार्थकृतात्मा श्रमणो पुरुषाः, तदुपदेशश्च गणधरस्थविरादिभि र्द्वादशाङ्ग्यादिशास्त्रेषु प्रपञ्चितः, तत्राङ्गा नि द्वादश, उपाङ्गान्यपि अर्द्धकदेशप्रपञ्चरूपाणि प्रायः प्रत्यङ्ग मेकैकभावा तावन्त्येव तत्राङ्गानि आचाराङ्गादीनि प्रतीतानि तेषा मुपाङ्गानि क्रमेणामूनि, आचाराङ्गस्यौपपातिकं १ सूत्रकृदङ्गस्य राजप्रश्नीयं २ स्थानाङ्गस्य जीवाभिगमः ३ समवायाङ्गस्य प्रज्ञापना ४ भगवत्याः सूर्यप्रज्ञप्तिः ५ ज्ञाताधर्मकथाङ्गस्य जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः ६ उपासकदशाङ्गस्य चन्द्रप्रज्ञप्तिः ७ अन्तकृद्दशाङ्गादीनां दृष्टिवादपर्यन्तानां पञ्चानामप्यङ्गानां निरयावलिका श्रुतस्कन्धगतकल्पिकादिपञ्चवर्गाः पञ्चोपाङ्गानि, तथाहि,अन्तकृद्दशाङ्गस्य कल्पिका ८ अनुत्तरोपपातिकदशाङ्गस्य कल्पावतंसिका ९ प्रश्नव्याकरणस्य पुष्पिता १० विपाकश्रुतस्य पुष्पचूलिका ११ दृष्टिवादस्य वृष्णिदशा १२ इति। अत्रोपाङ्गकमे सामाचार्यादौ कश्चिद्भेदोऽप्यस्ति अङ्गानां च मध्ये द्वयोराद्यङ्गयो श्रीशीलाङ्काचार्यविवृते स्तः, शेषाणि नवाङ्गानि श्रीअभयदेवसूरिपादै र्विवृतानि सन्ति, दृष्टिवादस्तु श्रीवीरनिर्वाणात् वर्षसहस्रेऽव्यवच्छिन्न इति, न तद्विवरणप्रयोजनम् उपाङ्गानां च मध्ये प्रथम मुपाङ्गं श्रीअभयदेवसूरिभि र्विवृतं, राजप्रश्नीयादीनि षट् श्रीमलयगिरिपादै र्विवृतानि, पञ्चोपाङ्गमयी निरयावलिका च श्रीचन्द्रसूरिभि र्विवृता,तत्र प

कुमारापाद्गतस्य वृत्तिः श्रीमलयगिरिकृताऽपि सम्प्रति कालदोषेण व्यवच्छिन्ना, इदं च गम्भीरार्थमयाऽतिगहनं तेनानुयोगरहितं मुद्रितराजकीयकमनीयको शगृहमिव न स इष्टार्थिनां इष्टार्थसिद्धिकं सञ्जायत इति, कल्पितार्थकल्पनकल्पद्रुमायमाणयुग प्रधानसमानसम्प्रतिविजयमानगच्छनायकपरमगुरु श्रीहीरविजयसूरीश्वरनिदेशेन कोशाध्यक्षतया प्रेक्षेणेवो न्मुद्रण मिव मया तदनुयोगः प्रारभ्यते,, स च चतुर्धा, धर्मकथानुयोग उत्तराध्ययनादिकः गणितानुयोगः सूर्यप्रज्ञप्त्यादिकः द्रव्यानुयोगः पूर्वाणि सम्मत्यादिकश्च चरणकरणानुयोगश्च आचाराङ्गादिकः प्रस्तुतशास्त्रस्य क्षेत्ररूपणात्मकत्वात् तस्याश्च गणितसाध्यत्वाद् गणितानुयोगेऽन्तर्भावः ॥ नन्वेवं चरणकरणात्मकाचारादिशास्त्राणा मिव नास्य मुख्याङ्गता, साक्षात् मोक्षमार्गभूतरत्नत्रयानुपदेशकत्वात्, इति चेन्न, साक्षादुपदेशकत्वाभावे ऽपि तदुपकारितया शेषाणा मपि त्रयाणा मनुयोगानामुक्तयङ्गत्वाविरोधात्,, यथाचोक्तं, चरणपडिवत्तिहेउ धम्म कहा कालिदिक्खमा दीया । दवि दंसण सोही दंसण सुद्धस्स चरणं तु ॥ १ ॥ अत्रव्याख्या अत्रवृत्तायतिदेशोक्त सम्मत्युक्त ग्रन्थयो दुर्ग्रहपद व्याख्याने आपरिसमाप्ति अत्रव्याख्याइति सङ्केतोबोध्यः,, चरणप्रतिपत्तिहेतु धर्मकथाऽनुयोगः काले गणितानुयोगे दीक्षादीनिव्रतानि, कोर्थः, शुद्धे गणितसिद्धे प्रशस्ते कालेगृहीतानि प्रशस्तफलानि स्युः, कालश्च, ज्योतिश्चाराधीनः, स च, जम्बूद्वीपादिक्षेत्राधीनस्यवस्त्व स्तेनायं कालापरपर्यायो गणितानुयोग इति, द्रव्ये द्रव्यानुयोगे शुद्धेदर्शनशुद्धि र्भवति, कोर्थः, धर्मास्तिकायादिद्रव्याणां द्रव्यानुयोगतः सिद्धौ सत्यां तदास्तिक्ये प्रतिपन्ने दर्शनशुद्धस्य चरणानुयोगोभवतीति । इह यद्यपि श्रीमलयगिरिपादानां क्व परकृताक्षेपपरिहारप्रभविष्णुवचनरचनाचातुर्यम्,, क्व तत्तक्रियग्रन्थबन्धुरतानैपुण्यं, क्व कुशाग्रसमः प्रतिभाविभवश्च, क्व च तत्पूर्वपक्षोत्तरपक्षरचनासुकुशलत्वं, क्व च तादृक् सम्प्रदायराहित्यं, क्व च कठोरग्रन्थग्रथनकर्मठकर्मठत्वं, क्व च मुग्धलाग्रमतिस्वमिति महति हेति संहतिविभेदेपि प्रवृत्तिरपि राभसिकी प्रवृत्ति रहो महती धृष्टतावृत्तिः, कटरिकठिनःकुण्ठजनहठग्रह इत्युपहासपात्रतामात्रकलतया चन्द्राकर्षकमृगगृहानुयायिनः शृगालस्येव ममानौचिती सञ्चति,, तथापि लोहशालायिकीर्णानां लोहसारकणानां चुम्बकाश्मप्रयोगेणेव महतापूर्वजैनप्राय स्ततस्प्राचीनजीवाभिगमादिवृत्तिषु दृष्टानामेव व्याख्यालवाना मेकत्र मीलन मनुविचिन्त्य अन्वाख्यानरूप मेवेदं व्याख्यानम् विधीयतइति, नानौचितीलेशोपीति सर्वमनुष्यमितिशास्त्रप्रस्तावना ॥ तत्रचानुयोगस्यफलादिद्वारप्ररूपणतः प्रवृत्तिर्भवति,, यतउक्तं,, तत्थ फलजोगमंगल समुदायत्था

[illegible] । इंत [illegible] इति ॥ १ ॥ तत्र [illegible] गम्यत्वं वाच्यम्, [illegible]
[illegible] ॥ [illegible], कर्णं, [illegible] । [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible] २१ [illegible]
[illegible] परं [illegible]
[illegible] १ [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible], [illegible] ।
[illegible]
[illegible] १ [illegible] ३ [illegible] ५ [illegible]
[illegible] २ [illegible] ४ [illegible] ६ [illegible]
[illegible]

नविशेषेणुयोगावसादयोगपि ततस्तदुपागद्रत्वाद्यतदनन्तरमयमस्इति मन्याम्यते योगविपाममामावाव्यामपि अनुयोगेनुद्दानानन्तरमेवोपाङ्गयोगो द्दत्तस्यविधिप्रामत्वादिति तदेदं सुपाङ्गमपिप्रायःसकलजंबूद्वीपवर्तिपदार्थानुशासनमाख्यानं तस्यवगम्यगुणमद्वारापरमपदप्रापकत्वेन येयोनूतना प्रतीमाभूदत्रविघ्नइति तदर्थोहायमंगलमुपदर्शनीयं, यतः यदुविघ्नायसंयाद्देतकपमगलोपपाविच्छ चेत्तद्योमीमुमक्षानिर्द बुधप्रामगाविकाति तत्पुनि विधं आदिमध्यावसानभेदात् तत्रादिमङ्गलंणमो अरिहंताणमित्यविघ्नतयाशास्त्रस्यपरिसमाप्त्यर्थम् मध्यमङ्गलमपानमिम[illegible]मवमी[illegible] रासमुच्यजंतिति ॥ तस्यैवस्थैर्याय अस्यव द्वितीयाधिकारादिसूत्रस्य त्रिभुवनोत्सवभूतजिनजन्मकल्याणकमूत्रस्यैतपरममङ्गलायम्, [illegible] भगवंमहावीरेतिहिलासणवरीसइत्यादिनिगमनम् श्रीश्रीमन्महावीरनामग्रहणमिति तस्यैवशिष्यप्रशिष्यादिपरंपराव्यवच्छेदार्थं । ननिदंमस्तमङ्गलपत्वेननिर्जरार्थत्वात् अथवाओजंयमत्यमत्यं पुरुकृतस्मत्पपपना इतिनिगितशाक्लेद्वीपमनुशाभिधानग्रहणस्यपरममङ्गलपत्वेनविघ्नमाद्यम्यद्वीपसमान्य कत्वात् स्वयमेवमर्थास्मनामङ्गलंकिंमङ्गलान्तरोपन्यासेन अनवस्थाप्रसंगात् नैवम् मङ्गलस्तवादिपरिगृहीतशास्त्रमंगलमितिप्रशिष्ये मङ्गलंभवति साधुवत् अन्यथोपदानमनस्कारादेरपिमङ्गलार्थस्यात् गतिगेकेपिस्तवपसतोदपिपूर्वाद्दीपांड्स्मङ्गलार्थं किंतु मङ्गलाभिधायिनामपुरस्ता [illegible] पकदर्शनस्पर्शनादीनानिर्मूलकताप्रातात्, इहास्यशास्त्रस्यफलादिनिरूपितं तदनुयोगस्यद्वयं तयोः कथंचिद्भेदादिति ३ जयेदानीमनुदायार्थदिशन्ते तत्रसमुदायःशास्त्रं तत्.शास्त्रमंग्रहणीयपिण्डरूपोर्थोयस्य.किमुक्तंभवति अवयवविभागनिरपेक्षतयाशास्त्रस्य [illegible] पेनामतोभवति तत्रैव समुदायार्थपरिसमाप्तिः ।ननुपलाशादिवद्दयथार्थनामनामादियदं [illegible] प्रस्तुयते जम्बूसमुदर्शनापरनाम्यामादृतदेवावानभूतयोपलक्षितोद्वीपोजम्बूद्वीपस्तस्य प्रज्ञप्तिः [illegible] सर्वोनखाभिप्रायंनयस्यांग्रन्थपद्धतौसाभिधानावाप्यसाः मकाशात् भाजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिः [illegible] सर्वपराह्रास्तेयाक्षमिर्यम्याःसकाशात् भाजम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिरितिनिमाल्यर्थाजम्बूनामपुतिपादृमेजम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्याः विषवार्थ [illegible] कलयतमत्रोऽप्रपूर्वीमामन्दायत्तानित्यभिधेयम् आधिकृतेयमामनिर्दिष्टविस्तारपरिपन्थाकरिष्यत् इतिसमुदायार्थः ४ तथैव [illegible]

शास्त्रस्य महापुरस्येव चत्वारि अनुयोगद्वाराणि भवन्ति, उपक्रमो निक्षेपोऽनुगमो नयश्च तत्र नगरदृष्टान्तः भावार्थो यथा
प्रत्यक्षं यथा-ऽकृतद्वारं नगरं वा नगरं भवति समग्रमविद्यमानद्वारतया ऽनुपयोगं, आगमन-निर्गमनादिसुखसंचारविरहेण समधिगम्यं
तथापि यदि च समग्रमपि बहुद्वारं भवति तथापि दुष्प्रवेशं, कालातिपातेन सुखेनाभिगम्यं बहुद्वारमपि चतुर्भिर्द्वारैः सुखेन
अधिगम्यते तथा शास्त्रमपि, आगमन-निर्गमनादि सुखसंचारं भवति शास्त्रं तथैव चतुर्भिरनुयोगद्वारैः सुखेन अधिगम्यते इति
बहूनि सर्वशास्त्राणि अध्ययनादीन्यनुयोगद्वारैर्युक्तानि, पूर्वमप्याचार्य-प्रवर्तकैस्तथैव प्रवर्तितमिति सूत्रोक्तमुपक्रमणादि
अन्येषां स्यात् कथं द्वारं तु प्रतिद्वारानुगतं सुखाधिगमं कार्यमिति प्रश्ने, एवं जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यादिषु सम्यगधिगमाय द्वाराणि
नगरवदिति, तथा द्वारानुगतमपि दुरधिगमं भवेदेतद्द्वारानुगतं सुखाधिगमं कार्यमिति प्रश्नेऽत्र उपक्रमादीनि चत्वारि द्वाराणि
निर्दिष्टानि क्रमेणाभिधीयन्ते, तद्यथा: १ निक्षेपणमुपक्रमणमुपक्रम इति भावसाधनः उपक्रम्यते वा अनेन शास्त्रं निक्षेपयोग्यतां
नीयते उपक्रमस्तेनायं गुरुवाग्योगेनोपक्रमः इति करणसाधनः उपक्रम्यतेऽस्मिन्निति वा शिष्यश्रवणभावे सत्युपक्रमः इत्यधिकरणसाधनः उप
क्रम्यतेऽस्मादिति वा विनयविनयादिरुपक्रमः इत्यपादान साधन इति एवं निक्षेपणं निक्षेपः २ निक्षिप्यतेऽनेनास्मिन्नस्मादिति वा उपक्रमानीतस्य निक्षेपणमिति
नामादिभिर्व्यवस्थापनमित्यर्थः निक्षेपः अथवा अनुगमनमनुगमः अनुगम्यतेऽनेनास्मिन्नस्मादिति वा ऽनुगमः निक्षिप्तसूत्रस्य सूत्र
स्य परिच्छेदोऽनुकथनमिति यावत्, एवं नयनं नीयतेऽनेनास्मिन्नस्मादिति वा नयः अनन्तधर्मात्मकस्य वस्तुन एकांशपरिच्छेद एवैकधर्मेण प्ररूपणम्
नयस्वरूपम् ७ उपक्रमादिद्वाराणामित्थंन्यासे किं प्रयोजनम् इत्याह-न्यस्तानुपक्रमेण समीपीभूतं निक्षिप्यते तथा निक्षिप्तं नामादिभिर्वस्तु
अनुगम्यते तथार्थतोऽनुगतं नयैर्विचार्यते इतीदमेव क्रमप्रयोजनं उपक्रम-द्वाराणां प्रथमं निर्देशे प्रयोजनमिति अनुगमस्य चानन्तरं नयानां
तत्तत्प्रयोजनमिति ८ तदेवं कथितान्युपक्रमादीनि चत्वारि अनुयोगद्वाराणीदानीं भेदतः निरूप्यन्ते तत्रानुपूर्व्या उपक्रमो द्विधा लौकिकः
शास्त्रीयश्च, तथाहि: लौकिको नामस्थापनाद्रव्यक्षेत्रकालभावभेदात् षड्विधः तत्र नामस्थापने सुगमे द्रव्योपक्रमो द्विधा आगमतो नो आगमतश्च आगमतस्तूपक्रम

-नतस्त्रिविधोऽपि शरीरभव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तभेदात्, तत्र यदुपक्रमशब्दार्थज्ञस्य शब्दार्थस्य ज्ञाता, तत्रानुपयुक्तोऽनुपयोगो द्रव्यमितिवचनात् नोआगमतस्त्रिविधोऽपि शरीरभव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तभेदात्, तत्र यदुपक्रमशब्दार्थज्ञस्य शरीरं जीवविप्रमुक्तं सिद्धशिलातलादिगतं तद्भूतभावत्वात् ज्ञशरीरद्रव्योपक्रमो यस्तु बालकेनेदानीमुपक्रमशब्दार्थं नावबुध्यते अथवा-अवयवमाव स्यां भोत्स्यते स भाविभावनिबन्धनत्वात् भव्यशरीरद्रव्योपक्रमः ज्ञशरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तस्त्रिविधः सचित्ताचित्तमिश्रभेदात् तत्र सचित्तद्रव्योपक्र मोद्विपदचतुष्पदाऽपदोपाधिभेदभिन्नस्त्रिविधः पुनरेकैकोद्विविधः परिकर्मणिवस्तुविनाशेच तत्रा-वस्थितेर्द्रव्यस्यगुण विशेषापादनं परिकर्म त स्मिन् परिकर्मणि सचित्तद्विपदद्रव्योपक्रमो यथा-मनुष्याणां वर्णकन्धनकृद्ध्यादिकरणं सचित्तचतुष्पदद्रव्योपक्रमो यथा-हस्त्यादीनांशिक्षाद्यापाद नं सचित्तापदद्रव्योपक्रमोयथा वृक्षादेर्वायुर्वेदोपदेशाद्वृक्ष्यादिगुणकरणं वस्तुविनाशे पुनस्त्रिविधोऽपि सचित्तद्रव्योपक्रमस्तेषामेव मनुष्यादीनां ख ड्गादिभिर्विनाशकरणं अचित्तद्रव्योपक्रमो द्विविधः परिकर्मणिवस्तुविनाशेच तत्र-परिकर्मणि यथा-पद्मरागमणेः क्षारमृत्पुटपाकादीना नैर्मल्यापाद नं वस्तुविनाशेचतेषामेवविनाशनं, मिश्रद्रव्योपक्रमोपिद्विविधः परिकर्मणिवस्तुविनाशेच तत्रचसमाकाशकुटका दिभूषितपुरुषादिद्रव्यस्य गुणविशेषक रणं वस्तुविनाशेविवक्षितपर्यायोच्छेदः तथाक्षेत्रकालोपक्रमावपिद्विविधौ परिकर्मणिवस्तुविनाशेच तत्रक्षेत्रमाकाशंतच्चामूर्तं नित्यंचेति नतस्य परि कर्मरूपो विनाशरूपोवा उपक्रमोघटतेतथोभयाः क्षेत्रमुत्पादिन्याया दुपचारेणतदाश्रितस्ये क्षुक्षेत्रादेर्हलादिभिः परिकर्मगजबन्धनादिभिस्तु वि नाशइति एवं कालस्यापि पूर्वोक्तन्यायेन उपक्रमासम्भवेपि शंक्वादिच्छायादिभि र्यद्यथावत्परिज्ञानं स परिकर्मणि कालोपक्रमः यच्च ग्रहनक्षत्रादिचा रैरनिष्टफलदायकतया परिणमनं स विनाशे कालोपक्रमः, तथाच-लौकिकीवागपि अमुकेन ग्रहेण नक्षत्रेणवा हत्यमित्यं गच्छताविनाशितः कालइ ति, भावोपक्रमोद्विधा आगमतोनो आगमतश्च, आगमतोऽपक्रमशब्दार्थस्य ज्ञाता तत्रोपयोगोपयुक्तउपयोगो भावनिक्षेप इति वचनादिति नोआगमतोद्वि धा प्रशस्तः अप्रशस्तश्च, तत्राद्यो ब्राह्मणपरीक्षकब्राह्मणी वेश्यामात्यानामिव संसाराभिवर्द्धिना ऽध्यवसायेन परभावोपक्रमणरूपः परस्त्वश्रुतादिनिमित्त मा चार्यं भावावधारणरूपः अनेनेहाधिकारः अथा नुयोगाङ्गप्रतिपादनाधिकारे गुरुभावोपक्रमाभिधाने समर्थकमतदंगत्वा तदसम्यक् तथा ह्यनुयोगाङ्गत्वा त्प्रा च्यकारः गुरुचित्तायत्ता यं व्याख्यांगं गाहंसेण मूहाइनेरा जहमुष्यसमहोसनयंतंतहाकज्जं १ आह-यद्येवं तर्हि गुरुभावोपक्रमएव दर्शनीयः नशेषाः, निः

प्रयोजकत्वादिति सगुरुविनयमादरमार्थे तेषा सत्युपयोगित्वात्; तथाहि-बालग्लानादिसाधून् सत्याग्रपानादिना प्रतिजागृति वैयावृत्त्या...
पक्रमात् गु॰मनसमनाशुपभोगि पूतत प्रमार्जनादिना संस्कुर्वंति क्षेत्रोपक्रमात् भावस्य स्थापानादिना दीक्षादिसमयं सम्यक् साधयति कालोपक्रमा
स गुरुः प्रसीदति भावस्यापनोपक्रमोतुप्रस्ततेऽनुपयोगिनाविति; अथवाशुपक्रमसामान्यात् वैकैतम समविम उपक्रमभेदा स्तेसर्वेपिदर्शनीयाः, यतोऽनुप
योगिनिरासेनोपयोगिनि निःप्रतिपत्तिप्रतिपत्तिरुपजायते तथाचापूर्नामाद्यपाकरणं प्रस्तुतार्थव्याकरणं नामादिन्यासव्याख्यायाः क्रम सुपयुज्यन्ति
मर्हाचिया, ततः लौकिकउपक्रमः। अथवा शोपठ्यते, सोपियोदैव, आनुपूर्वीनामप्रम बक्तव्यतार्थाधिकारसमवतारभेदात् एतद्यार्थयेति अनुयोग
द्वारमूर्वविनोक्तं ग्रन्थविकारभिधानुमेदनायते केवलं आनुपूर्व्यादिषुपञ्चसूपक्रमभेदेषुपट् समवतारभेदे विचार्यमाणेदमध्ययनं समवतारय तत्रानुपू
र्व्यादिरुपक्रमः पञ्चविधोप्यभिहितोभवति, तथाहि-दशविधायामप्यानुपूर्व्यांमस्याध्ययनस्योत्कीर्तनगणनानुपूर्व्योः समवतारः,तत्रोत्कीर्तनं संशब्दनं मा
त्रकथनमात्रं यथा द्वादशाङ्गोपाङ्गानां मध्ये औपपातिकं राजप्रश्नीयं जीवाभिगमाध्ययनं प्रज्ञापना सूर्यप्रज्ञप्ति जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिरित्यादि गणनपरिसंख्यानं
एकं द्वे त्रीणि आदि गणनगणनानुपूर्वीत्रिधा पूर्वानुपूर्वीपश्चानुपूर्वीअनानुपूर्वीचेति तत्र पूर्वानुपूर्व्या षट्पष्टं पश्चानुपूर्व्या सप्तमं अनानुपूर्व्यां अनियतं नामच
एकनामादि दशनामपर्यंतं तत्रषड्नामयसमवतार अन्नषष्ठभावा औदयिकादयो निरूप्यन्ते तत्र क्षायोपशमिके भाव अवतारः सर्वश्रुतस्य क्षायोपश
मिकभावरूपत्वात् प्रमाणंचतुर्धा द्रव्यक्षेत्रकालभावभेदात् तत्रेदमध्ययनं क्षायोपशमिकभावात्मकत्वाद्भावप्रमाणविषयंतदपिभावप्रमाणंत्रिधा गुणनयप्र
माणसंख्याभेदात् तत्राद्यंजीवाजीवगुणप्रमाणभेदात्त्रिधा तत्रजीवोपयोगरूपत्वा जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यध्ययनस्य जीवगुणप्रमाणे समवतारः तदपि ज्ञानदर्शनचा
रित्रभेदात्त्रिधा, तत्र बोधात्मकत्वा द्रव्य ज्ञानगुणप्रमाणे तदपि प्रत्यक्षानुमानोपमानागमभेदात् चतुः प्रकारं तत्रास्य आप्तोपदेशरूपत्वादागमेसोपिलौकिक
...[illegible] लोकोत्तरभेदाद्विधा आवश्यकआवश्यकव्यतिरिक्तभेदात् तत्रेदमावश्यकव्यतिरिक्तं आवश्यकव्यतिरिक्तोपिद्वि
...[illegible] प्रविष्टोपिद्विधा कालिकोत्कालिकभेदात् तत्रेद उत्कालिके सोपि सूत्रार्थोभयभेदा त्रिधा तत्रेदं सूत्रार्थरूपत्वा
...[illegible] आत्मागमानन्तरागमपरंपरागमभेदात् आत्मागमअनन्तरागमः तत्शिष्याणांपरंपरागमः अर्थतो अर्हता
...[illegible]

[illegible] इति । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] जम्बूद्वीप[illegible] इति ॥ [illegible]
[illegible] तत्रैव [illegible]
[illegible] जम्बूद्वीप [illegible] नामनिक्षेपः [illegible]
[illegible] अभिधानं वा [illegible] जम्बू [illegible]
[illegible] आगमतो नोआगमतश्च आगमतः [illegible] नोआगमतो ज्ञशरीरभव्यशरीरोभयव्य[illegible]
[illegible] त्रिविधा [illegible] तत्रैकभविको नाम [illegible]
[illegible] त्रिविधो
[illegible] आगमतो [illegible] आगमतस्तु जम्बूद्रुमस्य जम्बू[illegible]
[illegible] तथा [illegible]

नम्मनिक्षेपके द्रव्यनिक्षेपविनामादिनिक्षनुद्धे नवकनिक्षिनिनाम यथा प्रवति त्रिप्रादेवो त्यागमा प्रवतिः प्रवतिनामस्थापनासाध्यादिः द्रव्य प्रवति
द्विधा आगमतो नो आगमतश्च तत्रा आगमतस्तदर्थज्ञातानुपयुक्तः नो आगमतस्तत्र शरीरभव्य शरीरोभयव्यतिरिक्तद्रव्यप्रवतिभेदात्त्रिधा तत्राद्यौ
भेदौ सुबोधौ तव्यतिरिक्ता द्रव्यप्रवतिर्द्विधा लौकिकी लोकोत्तराच तत्रैकापि त्रिविधा सचित्ताचित्तमिश्रद्रव्यविषयभेदात् तत्राद्यायथा प्रवियासोन्
पक्रान्तुरायमानीतद्रव्यप्रापनं द्वितीयातस्वैराश्च प्रापनं तृतीयातपैवयथोक्ताद्वि परिकृतद्रव्यप्रापनं रथस्थाप्राद्दिपुत्रप्रापनं लोकोत्तरानुषवि
न विचत्ता यथा प्रतुलाचार्यस्यलवप्रवर्ति प्रतिप्रान्यादिसचित्तप्रापनं मेवद्वितीया यस्त्रपरितः शाल्यादिप्रापनं मेवतृतीयानुपक्रशाल्यादिप्रापनं चे
ति, अथभाव प्रवतिर्द्विधा आगमतो नो आगमतश्च तत्रागमत स्तदर्थज्ञातोपयुक्तः नो आगमतस्तु भाव प्रवतिर्द्विधा प्रशस्ता प्रशस्तभाव प्रवति
भेदात्, तथा प्रशस्तभाव प्रशस्तभाव प्रवतिर्यथा प्राप्तवयाः स्वभुतः प्रतिप्रागानुभावनिवेदनं प्रशस्तभाव प्रवतिरियमेव, प्रवंतोऽवैतोगणधरान्
प्रति सूत्रार्थे गणधराणां स्वशिष्यान् प्रति तत्राधीयमानमिष्यक्षीनिर्देशो सम्प्रतिसूत्रालापकनिष्पन्नः सचावसरप्राप्तोपिननिक्षिप्यते तस्यसूत्रपदाविना
भावित्वात्, सूत्रं च सूत्रानुगमन्तिक्षनप्राप्तंभवति ततोलाघवार्थं सूत्रानुगमसमय एवनिक्षेप्यते निक्षेपमात्रमात्राधारोपदर्शनं अथानुगमोव्याख्यान
रूपः सचद्विधानिर्युक्त्यनुगमः सूत्रानुगमश्च तत्राद्यस्त्रिधा निक्षेपनिर्युक्त्युपोद्घातनिर्युक्ति सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमभेदात् तत्रनिक्षेप निर्युक्त्यनुगमः
संप्रादिष्टश्चाग्रे निक्षेपप्रतिपादनात् ततएवउपोद्घातनिर्युक्त्यनुगमकं उद्देसेनिद्देसेञ्च इत्यादिगाथाद्वयादवसेयः सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमस्तु संहि
तादिषड्विधे व्याख्यानलक्षणे पदार्थपदविग्रह चालनाप्रत्यवस्थान लक्षणव्याख्यानभेदचतुष्टयस्वरूपः सत्रसूत्रानुगमे संहितापदलक्षणव्याख्यानभेदद्
यमदर्शनतिभवतीत्यतः सूत्रानुगमएवोच्यते तत्रचास्य ग्रंथस्य हार्यविशस्दोषविरहितमष्टगुणोपेतं स्वयसलितादिदोषवर्जितं सूत्रमुच्चारणीयंतञ्चैवमोऽरिह
तावमित्यादि ॥ प्राप्तस्यास्यापद्दिहितादि । अनेनतस्याच्चलितसूत्रपाठः संहितासूत्रेचास्खलितादिगुणोपेतेउच्चारिते केचिदर्थाधिगताः प्राप्तालाभवंत्यतः
कहितास्यास्याभेदोभवति प्रनभिगतार्थाधिगमायपदादयोव्याख्याभेदाःप्रवर्तंतइति तत्रपदानिनमः अर्हद्भ्यः इत्येवंपदकरणेसूत्रालापकनिष्पन्ननिक्षे

टीका
६ ॥

शरीरभव्यशरीरव्यतिरिक्तो द्रव्यनमस्कारो निह्नवादीनां तेषांमिथ्यादृष्टित्वेन अप्रधानत्वात्, सम्यग् दृष्टेरप्यनुपयुक्ततया नमस्कुर्वतो द्रव्यनमस्कारः राजा देवेंद्रादीनां नमस्करणं सर्वेषां भयादिमाद्रमकादेर्नमस्करणं बलवत्तरपुरुषाक्रान्तस्य धनुरादेर्नम्रीभावो वा द्रव्यनमस्कारः भावनमस्कारोपि आगमतो नोआगमतश्च, तत्रागमतस्तदर्थज्ञातोपयुक्तो यदातु मनसोपयुक्तो वचनेन नमोर्हद्भ्यः इति ब्रुवाणः कायेनतु संकोचितकरचरणो नमस्कारं करोति तदा नो आगमतो भावनमस्कारः, अनेनचात्राधिकारः अथ अर्हन्जिनः सोपि नामादिभेदैः चतुर्द्धा तेच नामादयो भेदाः । नामजिणा जिणनामा ठवणजिणा पुण जिणंदपडिमाउ दव्वजिणा जिणजीवा भावजिणा समवसरत्था १ अनयागाथया अवगन्तव्याः । अत्रप्रकारान्तरेणापि निक्षेपः संभवतिपरं स विस्तरभयान्नो प्रदर्श्यते । एवमन्येष्वपि सूत्रालापकेषुस्वधिया यथा संभवंनिक्षेपः कार्यइति उक्तः सूत्रालापकनिष्पन्ननिक्षेपः ॥ पदार्थःपुनरेवं ॥ नमइति नैपातिकंपदं द्रव्य भावसंकोचार्थं, आह च-नेवाइयं पयं दव्वभावसंकोयणपयत्थो । नमस्करचरणमस्तकसुप्रणिधानरूपो नमस्कारोभवत्वित्यर्थः । केभ्य इत्याह-अर्हद्भ्यः अमरवरविनिर्मिताशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यरूपां पूजा मर्हंतीत्यर्हंत स्तेभ्यः, इह च-चतुर्थ्यर्थे षष्ठी प्राकृतशैली वशात्, अत्र द्रव्यसंकोचनं करशिरः पादादि संकोचः भावसंकोचनंतु विशुद्धस्य मनसो ऽर्हदादिगुणेषु निवेशः, तत्रचभङ्ग चतुष्कं द्रव्यसंकोचो नभावसंकोचो यथापालकादीनां १ भावसंकोचो न द्रव्य संकोचोयथाऽनुत्तरसुरादीनां २ द्रव्यसंकोचो भावसंकोचश्च यथाशांवस्य ३ न द्रव्यसंकोचो नभावसंकोच इति भङ्गः शून्यः ४ इह च-तृतीय भङ्गस्योपयो गः भावसंकोच प्रधानद्रव्य संकोचरूपत्वात्प्रस्तुतनमस्कारस्य,अनेनच मङ्गलांतरस्य फलव्यभिचारित्वेनानैकान्तिकत्वात्तदपवादतदन्यस्वरूपतयात्यंभा वेनाऽभिलषितार्थसाधनसमर्थत्वाद्दत्यन्तोपादेयं परमेष्ठिनमस्कारलक्षणं भावमङ्गलमुपात्तं स्वपिसपः प्रभृतिषन्यभावमङ्गलेषुपरास्यापादानं तत् श्रात्मा दायत्वेव व्यवहारप्रास्त्वमिति ज्ञापनार्थं, अत्रच बहुवचनं व्याप्त्यर्थं तेन सकलनिक्षेपगतजिनपरिग्रहः । अथपदविग्रहः । सचसमस्तपदेष्वेति समस्यतो त्यत्रनोक्तः । अथ चालना प्रत्यवस्थाने ॥ नन्वर्हतां परममङ्गलत्वेननमस्काराभिधानतोव्यादीतदुपादानमुचितमिति, सत्यं स्वयंमंगलभूताअप्यर्हंतः परे षामनलस्पनादिनैवाभीष्टफलदाभवन्तीति ज्ञापनायार्हद्भ्योपि नमस्कारस्याद्यावुपन्यास इति, किंच अरिहन्ताणमित्यत्रात्र अपेक्षैकवचनेनापि सर्वार्हे तांग्रहणेसिद्धे बहुवचनेन नामस्थापना द्रव्यभावार्हतां चतुर्णामपि तुल्यकक्षतया नमस्कार्यत्वस्य स्थापितत्वादेका ततः स्वमतप्राधान्यवादिनपा पर

स्वरविषयमात्रेषु नाममयादिषु प्रथमतः स्वीरपेक्षितपुरुषपदर्शनपुरस्सरं नाकमयः प्राह । तथाप्रयोगः यत् स्वरूपंनाम तारमत्यपहेतुत्वात् ... यत्, इहयत्रस्य प्रत्ययहेतुस्तत्स्यधर्मो यथाघटस्यस्वधर्मरूपादयो यत्र धर्मीभवति ततस्य प्रत्ययहेतुः, यथाघटस्यधर्मीपटस्य-संपद्यते... भिधानादपटसंप्रत्ययः तस्मात्तस्यधर्मं इति । निदर्शहेतुपंटशब्दात् पटादिस्यापूर्व्या घटप्रतिपत्तेः प्रतीतत्वात्, किञ्चलक्षणस्य संव्यवहारात्... नाभिधानावतया तत्र सत्यंजीवत्यादि लक्षणमुपयोगः संव्यवहारः प्रेषणाध्येषणादिरिति, तथापद्मिनाम्नोवत् धर्मत्वं नाभ्युपगम्यते तदापंथया... भवेत् । यदुक्तं संशयविपर्ययौ वाऽनध्यवसायः इत्याशङ्क्य पृष्टोऽस्यापि पदिवाणी तयत्, धर्मोऽनपायात् १ अत्र व्याख्यालेशः केनचित् घटशब्दे... रितिश्रोतुः किमयमाहेत्येवंसंशयः अथवा पटप्रतिपत्तिलक्षणोविपर्ययः अपयानजानेकिमयमिति नौकमितियस्त्वप्रतिपत्तिरूपोऽनध्यवसायः यदि... स्वपरार्थप्रतिपत्तिः कदाचित् घटस्य कदाचित्पटस्येत्यादि ततोऽयमपि धर्मो नागाऽभ्युपगन्तव्यमित्यादि । तदेवंनामनयेनाख्याते स्थापनास्थिते... नानयः प्राह । नाम्नोवस्तुसंज्ञामात्ररूपस्य वाच्यवाचकभावसम्बन्धमात्रेणैवस्थितत्वाद् दूरस्थतोऽतिदूरस्थं । स्थापनायास्तु यत् संस्थानरूपायाः... सम्बन्धस्तादात्म्यलक्षणस्य ततः किंचदेशान्तरकालान्तरविप्रकृष्टमपि यत् स्थाप्यप्रतिमादौ संनिदधाति । अन्यथा संस्थानमेवंनिश्चापयन्ती... प्रकृष्टार्थ निरूपण्ड्रंगाः । यथाच स्थापनेन्द्रःशचीकुलिशादिनाभिर्येननिर्विलस्थितदेकतानतां भावधियं जनयति नतथानामेन्द्रकस्याऽभ्या... न तस्मात् स्थापनैव ... स्थापनानयनैव मुक्तेः द्रव्यनयः स्वागमनाविर्भावयति कोऽयं नामस्थापनानयनयस्य कारणको यस्मात्दलादिमद्रव्यमेवेति... गृहन्नाधारस्य मृदादिद्रव्यस्य पूर्वपर्यायनाशतिरोभावे ऽगेतनपर्यायमात्राविर्भावलक्षणपरिणामव्यतिरेकेण नान्यत् किमप्याकारदर्शनं किंतु... पर्यन्तं, तस्य विरूप कुण्डलिताकार सर्पान्वितमप्ये द्रव्यवन्निर्विकारं द्रव्यमेवास्ति तत्र अक्रिमप्यपूर्वमुत्पद्यते विपद्यमानं चाविनश्यति येन... स्यात् । तत्र अणुव्यादादि रचितं द्रव्यं नायतनपर्यायिके द्रव्ये उत्फणविफणादयः पर्यायाउत्पद्यमाना नियतंमामात्र भासादेव दृश्यन्ते इति चे... विर्भावतिरोभावमात्रपरिणामस्य कारणं द्रव्यं, यथासर्पं उत्फणविफणायस्योरिति नत्वपूर्वं किंचिदुत्पद्यते, किंतर्हि स्वस्वरूपतया विद्यमानमेव... तिभाव्याविर्भूतंमदूषितयति किंतु स्वरूपतयातिरोभावमात्रमेवापादयति । एवंतस्याविर्भावतिरोभावमात्रस्य कार्योपचारात् कारणसमीपस्थ...

तत्र तु घटादि रहितं द्रव्यमुच्यत इति । ननु यद्येकस्वभावं निर्विकारं द्रव्यं, तर्ह्यनन्तकालभाविनामनन्तानामसत्याविर्भावतिरोभावानामेकहेतुत्वे एवं किमिति न भवतीति, उच्यते-अचिन्त्यस्वभावं हि द्रव्यं तेनैतत्स्वभाव स्यापि तस्य क्रमेण आविर्भावतिरोभावमात्रप्रवृत्तिः सर्पादिद्रव्येणैकस्वभावुत्फणविफणादिपर्यायाक्रमप्रवृत्तेः प्रत्यक्षसिद्धत्वादिति । ननु यद्येवमुत्फणविफणादिपर्यायरूपत्वात् पूर्वोत्तरस्यापरित्यागेनैकोत्तरावस्थाधिष्ठानादस्यैवा द्रव्यस्य किमिति न भवति, उच्यते येषां तदवस्थानं तदवद् बहुरूपमपि द्रव्यमित्यमेव नहि घटोऽपि यान्तराणि कुर्वाणोऽपि नित्यो भवति तस्य स्वयमविकारादिति द्रव्यमेव प्रधानमिति । एवं द्रव्यनयेन स्वमते व्यवस्थापिते भावनयः प्राह ॥ भावेत्यः पर्यायपरमार्थोऽर्थान्तरभूतं किमपि द्रव्यं नास्ति किन्तु भाव व यदिदं दृश्यते त्रिभुवने वस्तुनिकुरंबमिति, यतः प्रतिक्षणं भवनमेवानुभूयते किन्तु भवति भावस्यैकस्यापत्तिः परस्यतु विपत्तिः । तत्र भावापत्तिविपत्तौ हेत्वपेक्षे यद्धेतुः स एव द्रव्यमिति वाच्यं, नहि भावो घटादिरुत्पद्यमानो भावान्तरं मृत्पिण्डादिकमपेक्षते, किन्तु निरपेक्ष एवोत्पद्यते अपेक्षा हि विद्यमानस्यैव भवति, नच मृत्पिण्डादिकारणकाले घटादिकार्यमस्ति अविद्यमानस्य चापेक्षायां खरविषाणस्यापि तथाभावप्रसङ्गात्, यदि तत्रोत्पत्तिलक्षणात् प्रागपि घटादिरस्ति तर्हि किं मृत्पिण्डाद्यपेक्षया तस्य स्वतएव विद्यमानत्वात्, अथोत्पन्नः सन् घटादिः पश्चात् मृत्पिण्डादिकमपेक्षते एवं तदिदं मुण्डितशिरसो दिनशुद्धिपर्यालोचनं यदि हि स्वतएव कथमपि निष्पन्नो घटादिः किं तस्य पश्चात् मृत्पिण्डाद्यपेक्षयेति । तथा विनाशोऽपि निर्हेतुक एव मुद्गरोपनिपातादि सव्यपेक्षा एव घटादयो विनश्यन्तो दृश्यन्ते नहि निर्हेतुका इति चेन्नैवं विनाशहेतोरयोगात्, तथाहि-मुद्गरादिना विनाशकाले किं घटादिरेव क्रियते आहोस्वित्कपालादय उत तुच्छरूपोऽभाव इति त्रयी गतिः तत्र न तावद् घटादि तस्य स्वहेतुभूतकुलालादिसामग्रीत एवोत्पत्तेः नापि कपालादयस्तत् करणे घटादेस्तदवस्थत्वप्रसङ्गात्, तदन्यकरणेऽन्यस्य निवृत्तिर्युक्तिमती एकनिवृत्तौ शेषभुवनत्रयस्यापि निवृत्तिप्रसङ्गात् नापि तुच्छरूपोऽभावः खरशृङ्गस्येव नीरूपस्य तस्य कर्तुमशक्यत्वात् करणे वा घटादेस्तदवस्था प्रसङ्गादन्यकरणेऽन्यनिवृत्त्यऽसम्भवादिति विनाशे मुद्गरादिकं सहकारिकारणमेव न तु तत्क्रमत्वं घटादिस्तु क्षणिकत्वेन निर्हेतुकः स्वयमेव निवर्तते तस्माज्जन्मविनाशयोर्न किंचित्केनचिदपेक्ष्यते अपेक्षणीयाभावात् न किंचित्कस्यचित्कारणं तथा च सति न किंचिद्द्रव्यं किन्तु पूर्वापरीभूताः परापरक्षणरूपाः पर्याया एव पञ्चोत्पत्त्याद्यादिमयाधिकारे वस्तु यत्सत्यं तत्तु विशेषात् प्रकारद्य येयमिति । एवमसम्पूर्णार्थे

पाद्दिल्लाद्गुणसमाप्रमिव २ देसभंपसंने बहुविध विविधपुष्पजात्यपंगृन्दः द्विषद्गाने गन्धद्रव्यैरिवार्द्रगन्धगुणानविराजमाना [illegible]
स्याद्वदगुणरमात्यादरमिकनामगुभयनामगुऽ२८-समाप्ति श्रीजेनरिकापि पदपत्तादिकं रसप्रभिलगृ सर्वतोऽत्र सरीनकानादिकगु [illegible] सगु
मः कैवलमानवयंवा केवनाकारसयंवा केवनकुंवनायिष्टंवा केवनभावात्मकंवा यतः ततस्मिवतिरागोऽसमादी वं ३३ति नाम । तद्यावतगुणत्ताम् [illegible]
राषव्याकारगायंगुहायरं द्दियगुपपम्पतिकुनितगारमवरनेगुवोद्दिगंपव्यायंगु भाव इति । नामादिवग्गुणविवर्णने तत्पर्यायाद्यः [illegible]
मयूरद्रुवगुणाः सौकाअपि यथा मजिविशेषमयोऽतिविषयावाहायमल्लितिः मंवीदगं वनानादिविवर्णजातगुणन, तथापि वर्तनविनिगाधीनम् द्रुद्रुमा
दिव्याकृतिः मृदङ्गपंचवंशाद्योपटेदृष्टंगतुष्यं २ तत्रापितामाणजातगताकारैरागगोखिता । गौविकानीविताकौनगुणागनद्विपंक्तिनी ३ मणुपंखसिवद्र
दुर्वालीणाद्यः स्थिताः । मधंव्यमोध्यगुम्ति याग्रद्वयागादुवोपटे ४ इति तदेवं सर्वमप्यानादिवगुणात्मकवेन निवायनानन्धाराणां दुरभागोनव
ल्पातोपिमगरकायांरवेत्यागतमिति । अत्रकविदत्यामताप्रपंचो भविभगृणविगुगमूतगद्विरति भगृणाम गायकायनश्वाद्यमन्तरपीन भारगुविविनत्व
काद्योममरकार्यत्वं स्थापनापालभावविनकृत्वेनतरकयमिति चैदुच्यते तदावधिविशनपुंदरावदवन्यादिभिर्दैगुणिः गुवरांवानागवन्याग्रवकाविन्यगु
पपत्रमिति मामुखगृपामंतनोर्षंकृतद्गुणानव्यापनापनापवापपद्विमनांकल्प कल्पविनकि स्थारगा३ीवाकार्तरमनतिवगोदमर्पाव्यमद्दिनागिनिमोर
स्नांमपंतर्जिगौपगुवेंदमिति तथाच प्रतिकगयादि पंचगक प्रद्यासिरनोहरणादिवं गुरुपरवतयात्मन द्दिशति प्यारमानिनेरंप्यारणपरि ज्ञावोगरद्वगा
पानमाय अपितविरापिंगनिगजगकपदगगुपाद्म्ना प्रद्दरतिनराव प्रमादि विरमकगुंभनगौ ;निवायम् द्रुढादि निवारारं कुंजकनःविन गुरुन
मितिमपरार्णय पुरुषपुरस्तर स्वापनपा तथावदानिगुकर्षादि भावरतनयाद्द्रपमपि कौतुक मवगपदिनया, अन्यदा पत्रकाभाद्दीन द्रष्टनिताम्
ममभ्रुवनः द्रव्यगूपव्यभावीदाशेति शुद्धाउपदरतव नवाद्वैनारोद्दर वेवाद्विहयनामनापतिनः, तेनस्कतद्विकिमदायं भव भोजिनायो गतगुणानं गागन
वापिगुविनगुप' सर्वेवामदिवितिपापा नागकायंपनिरपयांश्मद्वेम ॥ अथ प्रकृतं प्रस्तुमः तत्र गुत्रपत्तिकविगुंसानुगमः सर्वेषगुपगुममयिकृत्य गुना
मुगम गुत्रापावकमितेव गुत्रस्पर्शिकनिर्युक्ता मुगमनयानुपदर्शिताः एवं प्रतिपूर्वं स्थापनगुवतरणीयं । अवयम्नावितमो ३ पविनुद्वावे पपः भगवान् गी

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

यादिवाद्गजमात्रमिव २ देशसंस्पर्शेनै यद्युचिव विवादगुरुरसारसंबंधवृन्दवृद्धियदमानै मदवृन्देमिथ्यादृष्टिसमुद्रात्प्रतिरःकरणाय सर्वनयसमूहात्मकः स्याद्वादसुधारसास्वादरसिकतामनुभवतामयमुद्गार-तथाहि लोकेयत्किमपि घटपटादिकं वस्तस्तितत् सर्वमप्योन्य मापेक्षनामादिचतुष्टयात्मकं तथा यः केवलनामनयंवा केवलाकाररूपंवा केवलद्रव्यताश्रितंवा केवलभावात्मकंवा यत। यथास्मिन्नविशेषोपत्यादौ इंद्र इति नाम। तदाकारस्तुस्थापना उत रावस्थाकारस्यवंतुद्रव्यरयं दिव्यरूपसम्पत्तिकुलिशधारणपरमैश्वर्यादिसंपन्नस्त्वंतु भाव इति। नामादिचतुष्टयमपिप्रतीयते एतदर्थसंवादका सुतराव्यय मप्युदयुक्ताः लोकाअपि यथा सन्निविष्टेवस्त्वविविधपणारपर्यस्थितिः संवेदनं घनामादिविकलंमानुभूयते, तथाहि घटोसमितिनामेनत् पृथुबुध्ना दिवाकृतिः मृद्द्रव्यंभवनंभावोघटेदृष्टंचतुष्टयं २ तत्राविनामानाकारसाकारोनामस्तोविना ॥ तोविनातौविनाऽोन्न सुतरावविसंन्विती ३ मयूरांडरसेयद्व द्वर्णलीलादयः स्थिताः। सर्वेप्यन्योन्यसंमिश्र शालद्रुमामादयोघटे ४ इति तदेवं सर्ववस्तुनामादिचतुष्टयात्मकमेव तेनात्रनामस्थापना द्रव्यभावार्हतव्य त्वारोपिमगवत्कार्याएवेत्यागतमिति। अत्रकश्चिदाह्लामामर्षियो भक्तिलगुणपिशुनभूतमहिरति भवतुनाम वाच्यवाचकभावसम्बन्धेन भावसन्निहितत्वा न्नाम्रोमनस्कार्यत्वं स्थापनायास्तुभावविप्रकृष्टत्वेनतत्कथमिति चेदुच्यते तस्याअपिजिनयुद्धेरुत्पादकत्वादिभिर्हेतुभिः सुतरांभावाप्यत्वान्नमस्कार्यत्वमु पपन्नमिति मामुग्धमुधानंततोपेकृतदनुज्ञानस्थापनापलापपापपङ्किलतांकलय कलयसिमर्किं स्थापनाऽहोगाचार्यसम्यग्विनयोपनतांजगदतिशायिनीम च्छंगतर्जिनोघगुर्वेद्दृशिविं तयाच प्रतिक्रमणादि यन्मक प्रदानेरजोहरणादिकं गुरुचरणतयाप्यप दिशसि स्थापनानिक्षेपंचापलपसि आह्वोयदुद्दया पामक्ष अपिवविरापितनिजजन्मावदनमुपानहं प्रहरतेनराय कुप्यसि चित्रन्यस्तकुंभकर्णों निध्यायन् दृप्यसि मिथ्यावादं कुर्वन्नपापिन तूप्य सिकिमपराङ्मुख पुनपद्मुरस्य स्थापनया तथायदानिमुद्रायेन भावकारणतयाद्रव्यमपि स्वीकुरु समसूत्रायतया, अन्यथा पद्मनाभादीन द्रव्यजिनान् ननमस्कुर्वतः द्र्यनृपभावीराजेति बुध्याउपचरतश्च तथाहंमारीचर येपविडंबनासमापतिता, तेनत्यजदिष्टिभमानं भज श्रीजिनाज्ञां सद्बहुमानं ततस्त मानिपुरुषिक्तं सर्वेषामर्हन्निक्षेपाणां नमस्कार्यत्वमित्यलंप्रसङ्गेन॥ अथ प्रकृतं प्रस्तुमः उक्तः सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमः तदेवंमङ्गलसूत्रमधिकृत्य सूत्रा नुगम सूत्रालापकनिक्षेप सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्य नुगमनयानुपदर्शिताः एवं प्रतिसूत्रं स्वयमनुसरणीयं। अथप्रस्तांगमत्व पसिद्धुदाने यथा भगवान् गौ

॥ टीका ॥

तत्रवासी भगवतः श्री महावीरस्यांते पृष्ठवान् यथाच तस्मै भगवान् व्याकृतवानित्थं तथोपोद्घातमुपदिदर्शयिषुरिदमाह ॥ इति.अ न्यव्याख्याले ई ति प्राकृतशैलीवशात्तस्मिन्निति द्रष्टव्यं, अस्यायमर्थो यदा भगवान् विहरतिस्म तस्मिन्निति काले वर्त्तमानावसर्पिणी चतुर्थारकविभागरूपे उभयत्रापि स मिति वाक्यालङ्कारे अथवा सप्तम्यर्थे तृतीया आर्षत्वात्, यदाहुः श्रीहेमसूरिपादाः स्वप्राकृत लक्षणे आर्षे तृतीयापि दृश्यते तेणंकालेणं तेणंसमएणं तस्मि न्काले तस्मिन्समयेइत्यर्थः तेणंसमएणं तिसमयो ऽवसरवाची सचाच लोकैककारोना ऽप्येतस्य उभयोवर्त्तते नास्त्यस्यावसरइत्यर्थः तस्मिन्निति यस्मि न्समयेभगवान् प्रस्तुतां जम्बूद्वीप वक्तव्यतामचकथत् तस्मिन् समये मिथिलानामनगरी अभवत्। नन्विदानीमपिसानगरीवर्त्तते ततः कथमुक्तमभवदि त्युच्यते वक्ष्यमाणवर्णकग्रन्थोक्तविभूतियुक्ता तदैवाभवत् । ननुविवक्षित प्रकरणकर्त्तुः प्रकरणविधानकाले एतदपिकथमवसेयमिति, चेदुच्यते अयंचाव सर्पिणीकालोऽस्यांच प्रतिक्षणं शुभाभावा हानि मुपगच्छन्ति, एतच्च सुप्रतीतं जिनवचन वेदिना मतोऽभवदित्युक्तमानं नविरोधभाक् संतन्ना नगर्यावर्णकमाह रिद्धत्थिमियसमिद्धेत्ति ऋद्धाभवनैः पौरजनैश्चातीववृद्धिमुपागता ऋधुवृद्धाविति वचनात् स्तिमितास्वचक्रपरचक्रादिसमुत्थभयकल्लोल मालावर्जिता समृद्धाधनधान्यादि विभूतियुक्ता ततः पदत्रयस्यकर्मधारयः वण्णउत्ति ऋद्धस्तिमितसमृद्धा इत्यादिक औपपातिकोपाङ्गवर्णितः समस्तोपि

॥ मूल ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं मिहिलाणामं णयरी होत्था, रिद्धत्थिमियसमिद्धा व ण्णओ, तीसेणं मिहिलाए णयरीए

॥ अनुवाद ॥

॥ तस्मिन्काले तस्मिन्समये मिथिला नाम नगरी अभवत् ऋद्धस्तिमितसमृद्धा, वर्णकः, तस्या मिथिलायानगर्याः ॥

॥ भाषा ॥

तेणंकालेणं ॥ वाक्यालङ्कारे, ते अवसर्प्पिणी कालना दुःषमसुषम नाम चौथा आराने विषे ॥ तेणं समएणं ॥ वाक्यालङ्कारे, जेसमयनेविषे भग वंत कथा कहेते समये ॥ महिलाणामं णयरीहोत्था ॥ मिथिला, एहवेनामे-नगरीहुई, इहां वर्त्तमानकाले मिथिला नगरीछे तो पिण अतीतका ले नगरीनो जेहवो वर्णक-हतो, तेहवो वर्त्तमान काले नहीं अवसर्प्पिणीकालमाटेहूयोकह्यो ॥ रिद्धिथिमियसमिद्धा ॥ ऋद्धि वृद्धियंतस्वचक्रादिभयर हितधनादिकें॥वण्णओ॥वर्णकतेउवाइसूत्रथी जाणवो॥तीसेणंमहिलाएणयरीएबहिया ॥ वाक्यालंकारे इमसर्वजाणवोतेहनेराजा मिथिला नामानगरीने

॥टीका॥

[illegible], [illegible] तस्मादिति पूर्ववत् [illegible] बहिस्तात् उत्तरपौरस्त्ये उत्तरपूर्वान्तरालरूपो दिग्भाग [illegible] [illegible] [illegible] यथा-क्वचित् [illegible] उत्तरपौरस्त्ये दिग्विभागे [illegible] [illegible] [illegible] प्रसिद्धं [illegible] यतस्या पूर्वं तदप्य [illegible] [illegible] [illegible] परिक्षेपिवनखंडगण कनहित-औपपाति [illegible] [illegible] धारिणीनामदेवी कृताभिषेकापट्टराज्ञीत्यर्थः । [illegible] [illegible] [illegible] प्रसिद्धोऽभिधातव्यः॥[illegible] [illegible] [illegible] विशेष्यमाश्रिपति, तेनात्रश्रीमन्महावीरः समवसृत इत्यर्थः । [illegible]

॥ मूल ॥

बहिया उत्तरपुरत्थिमे दिसीभाए एत्थणं माणिभद्दे णामं चेइए होत्था वण्णओ, ॥
जियसत्तूराया धारिणी देवी वण्णओ, तेणं कालेणं तेणं समएणं सामी समोसढे ॥

[illegible] [illegible] दिग्भागे [illegible] [illegible] [illegible], जितशत्रूराजा धारिणीदेवी वर्णकः, तस्मिन्काले तस्मिन्समये स्वामी समवसृतः

अनुवाद

॥ गाथा

[illegible] [illegible] दिग्भाग [illegible] [illegible] पूर्वमां [illegible] विभागने विषे [illegible] [illegible] ॥ एत्थणं ॥ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ॥ वण्णओ ॥ वर्णन जाणवा [illegible] ॥ जियसत्तू [illegible] [illegible] [illegible] धारिणी देवी ॥ [illegible] [illegible] ॥ [illegible] ॥ तेणं कालेणं ॥ तेकालने [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ॥ सामी समोसढे ॥ श्रीमहावीरस्वामी समोसर्या परिवार[illegible]

न्यएव तथापि नूंजानो व्रजत इत्यादौ द्वयोः क्रियपोर्योगपद्यदर्शनादानंतर्यं सूचनार्थं निमृयत्वमा [illegible] । [illegible] क्रियावर शति तथाप्राकृतशैलीवशाद्व्यवस्थाद्यायेनेति यत्रितित्र्यैत्र्युपं यत्रि [illegible] समर्थागनशान् महावीरो [illegible] नेतिवति [illegible] इहवर्तमानकालनिर्देशस्तत्कालापेक्षया उपागमनक्रियाया वर्तमानत्वात् [illegible] तापन्नंत्रिकृत्वस्तोत्तृपात्तान् आदक्षिणप्रदक्षिणंकरोति आदक्षिणाद्दक्षिणहस्ताद्दारभ्य प्रदक्षिणः [illegible] कृत्वा वन्दते नमस्यति नमस्तलिकायेन [illegible] यत्रि [illegible] इति [illegible] न इति गम्यं, तथा नैवातिदूरोऽतिनिकटो औचित्यपरिहारात् अथवा नातिदूरे [illegible] मयत्रं ललीकृत्य गुरुमभ्येत्यभिमुखः विनयेन [illegible] [illegible] तान्यादेराकृतिगणतयाकृतशब्दस्य परनिपातः पर्युपासीनः सेवमानः [illegible] गुणेहिं पज्जत्तिउद्देहिं भत्तियहुमाणपुव्वं तवसंजमेहिं [illegible] [illegible] मातृकापदतः प्रश्नोद्यमाभिमुखितः [illegible] मकारणं [illegible] परिमाणकुशलः [illegible] यागुई [illegible] इति [illegible]

परेङ्गमायाद्द, णामंगे थंद्रिश णमंसिता।

करोति २ कत्वा, वन्दते नमस्यति [illegible]

[illegible]

॥ टीका

इत्यन्तरात् कदाचिद्गणधरो गौतमो विज्ञापयति । यतउक्तं नहि तावत् मोगच्छस्य वेदकायस्य विवक्षा ज्ञानावरणीयस्य ज्ञानावरणप्रकृतिकर्मं ततो उत्साहेन गणधरादिरूपस्य भगवतो गौतमस्याविसंवादः, अथैतदर्थं मदुक्तमुपागतदृशात् आगमस्य श्रमणोपासकाय विनिर्णयविषये । तएणं भंतेति किं आखेदं सम णोभगवंमहावीरे आवंदइ जाव पडिकूमियद्ध उदाहुमए तउणं गोअमाइं समणेभगवं महावीरे गोअमं एवंवयासी सुमंसेयसुंसरसदाणस आलोयाहिं जाव पडिक्कमाहिं आणंदं च समणोवासयं एयमट्ठं खामेहिं तएणं समणेभगवं गोअमे समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए एयमट्ठं विणएणं पडिसुणेइ पडिसुणित्ता तस्सट्ठाणस्स आलोएइ जावपडिक्कमइ आणंदं च समणोवासयं एयमट्ठं खामेइति । अथवा भगवानपगतसंशयोपि स्वकीयबोधसंवादार्थं मन्दबोधनार्थं शिष्याणां वा स्वयमपि प्रश्नोत्पादनार्थं पृच्छति । अथवा इत्यमेवसूत्ररचनाकल्प इति न कश्चिद्विरोध इति ॥ क्व कस्मिन् देशे भन्ते ति पूर्ववाच्यं वचनकारीणामल्पनावापमतः भदन्त हेभदन्त हेसुखकल्याणरूप भदन्त सुखकल्याणयोरिति वचनात् प्राकृतशैल्याचा भयस्य संसारस्य भयस्य अंतहेतुत्वात् भवान्तो भयान्तो वा तस्यामंत्रणं हेभयांत भयांतवा प्रत्ययितं लोकयो जम्बूद्वीपो नामद्वीपो वर्तते इतिशेषः । अनेनजम्बूद्वीपस्य स्थानं पृष्टं १ तथा भदन्त किंप्रमाणो महान् आयामविष्कम्भतापरिक्षेपकाभ्याम् तथा किंपरिमाणक्षेत्रमनवगाहित्यमित्यर्थः, एतेनप्रमाणं पृष्टं २ अथभदन्त किं संस्थानं यस्य स तथा । एतेनसंस्थानं पृष्टं ३ तत्रभदन्त आकारमात्रः स्वरूपविशेषः कस्याकारभावस्य प्रत्ययतारोपस्य किमाकारभाव प्रत्ययतारः यथु

॥ मूल ॥

जाव एवं वयासी कहिणं भंते ! जंबूद्दीवेदीवे ? १ के महालएणं
भंते ! जंबूद्दीवे दीवे, २ किं संठिएणं भंते ! जंबूद्दीवे दीवे, ३

यावत् एवं अवादीत् क्व भदन्त, जम्बूद्वीपोद्वीपः, १ किंमहालयः भदन्त, जम्बूद्वीपोद्वीपः, २ किंसंस्थानः भदन्त, जम्बूद्वीपोद्वीपः, ३

अनुवाद॥

जाव एवंवयासी ॥ यावत् जिनदेवरोने ऐसाप्रश्नपूछें ॥ कहिणं भंते जंबू० ॥ किसस्थानमें किसजगह हेभगवन् जंबूद्वीपनामाद्वीपहै १ केमहालयेणं भंते जंबू० ॥ कितनेप्रमाणें बडा है भगवन् जंबूद्वीपनामेद्वीप २ किंसंठिएणं भंते जंबू० ॥ एवंसंस्थाने एवंआकारे संस्थितहै हे भगवन् जंबूद्वीपनामेद्वीप ३

॥ भाषा ॥

॥ टीका ॥

लवणकाद्वैचविकरवयेदि नमाता । यहाकाकारस्य स्वरूपं भावाव जगतीवप वर्षधराद्यास्तद्गतपदार्थो आकारभावास्तेषां प्रत्यवतारोऽवतरणं आविर्भाव इति यावत् ,आकारभाव प्रत्यवतारः का, कीदृग् आकारभाव प्रत्यवतारोयस्मिन् सतथा अनेनजम्बूद्वीपस्वरूपं तद्गतपदार्थाश्च पृष्टाः ४ इति इन्द्रभूतिना प्रश्नचतुष्टयेकृते प्रतिवचः श्रवणोत्साहनाकरणाय जगत् प्रसिद्धगोत्राभिधानेन समामंत्र्यनिर्वचनचतुष्टयं भगवानाह । गौतमेत्यत्रदीर्घत्वमामंत्रणा प्रश्नं तेन हे गौतम अयंयत्रवयंवसामः अनेनसमयक्षेत्र बहिर्वर्तिनाम संख्येयानां जम्बूद्वीपानांव्यवच्छेदः जम्बूद्वीपोनामद्वीपः कथंभूतइत्याह सर्वद्वीपा धातकीखंडादीनां सर्वसमुद्राणां लवणोदादीनां सर्वात्मनासामस्त्येना भ्यन्तरः सकलतिर्यग्लोकमध्यवर्ती सर्वाभ्यंतर एवसर्वाभ्यन्तरकः स्वार्थेकप्रत्ययः अभ्यन्तरमात्रंधातकीखण्डेपि पुष्करद्वीपापेक्षयास्ति अतः सर्वग्रहणोपादानमिति । अनेनजम्बूद्वीपस्यावस्थानमुक्तं १ तथा सर्वेभ्योपि शेषद्वीपसमुद्रेभ्यः क्षुल्लकोलघुः, तथाहि सर्वेलवणादयः समुद्राधातकीखंडादयश्च द्वीपाजम्बूद्वीपादारभ्यद्विगुण २ विष्कंभायामपरिधयः ततः शेषद्वीपसमुद्रापेक्षया ऽयंलघुरिति । दीर्घत्वं प्राकृतत्वात्, अनेनसामान्यतः प्रमाणमभिहितं विशेषतस्त्वायामादिगतप्रमाणं मग्रेवक्ष्यति १ अत्रविशेषतः

॥ मूल ॥

किमागारभावपडोयारेणं भंते ! जंबूद्दीवे दीवे, ४ पणत्ते ? गोयमा !

अयणं जंबुद्दीवे दीवे. सव्वदीवसमुद्दाणं सव्वब्भंतरिए१ सव्वखुड्डाए २

॥ अनुवाद ॥

किमाकारभावप्रत्यवतारः भदन्त, जम्बूद्वीपोद्वीपः, ३ प्रज्ञप्तः, गौतम, अयम्

जम्बूद्वीपोद्वीपः सर्वद्वीपसमुद्राणाम् सर्वाभ्यन्तरकः, १ सर्वक्षुल्लकः, २

॥ भाषा ॥

किमाकार भावपडोयारेणं भंते जंबूद्दीवेदीवे ॥ क्यूं आकारभावे क्यूं स्वरूपप्रत्यावतारप्रगटभाव क्यूं स्वरूप है भगवन् जंबूद्वीपनामे द्वीपहै इच्यारिप्रश्नपूछा
सब्भंतरहै ॥१॥ गोयमा अयणं जंबू२॥ (गौतमस्वामीनेपीछेकियेचारप्रश्नोंका उत्तरभगवान्देतेहैं) हेगौतम यह जंबुद्वीपनामा द्वीपहै॥ सबद्वीयसमुद्र

...द्वीप
...म.१(
...मुद्दा
१३ ॥

॥ टीका ॥

[illegible] तत् सूत्रकारा अविचित्रा प्रवृत्तिरिति ॥ तथा वृत्तः सर्वतुल्यवृत्ताविस्तारात्मकत्वात् । तैलापूपसंस्थानसंस्थितः तैलेन पक्वोऽपूपः तैलेन क्षिप्रपक्वोऽपूपः प्रायः परिपूर्णवृत्तो भवति नपूपवदिति, तैलविशेषणं तत्वैवतत् संस्थानं तैलसंस्थितः । अत्र तैलादिपदान्तरकारस्त्रिभ्यं तथा वृत्तो रथचक्रवालसंस्थानसंस्थितः रथस्यावयवो महुरायोपचारात् रथाङ्गस्य चक्रस्य चक्रवालं मण्डलं तस्येव संस्थानेन संस्थितः । अथवा चक्रवालं म पद्मसंयोगत्वाद् रथचक्रपरिमण्डलं शेषं प्राग्वत् । एवंवृत्तः पुष्करकर्णिका पद्मबीजकोशः कमलमध्यभाग इति यावत्, वृत्तः परिपूर्णचन्द्र संस्थानसंस्थितः प्राग्वत्पदद्वयं भावनीयं । एतैश्चैवपरितार्थकत्वेपि नानादेशजविनेयानां यथोपगमवैचित्र्या स्वच्छित् किञ्चित् वीपक्वनिरूपणात् नानार्थं । अतएव मधूपमापदं पौनःपुन्याल् वृत्तपद्ममपीनतस्य महापि ,एतेन संस्थानमुक्तं ॥ अथमानमाह । प्रागुक्तं प्रमाणं विशेषतोनिर्दिश गाह । एकं योजनशतसहस्रं प्रमाणाङ्गुलनिष्पन्नं योजनलक्षनिष्पन्नं । आयामविष्कम्भेन, अत्र च समासादद्वंद्व कोन क्रौवेरतयद्वाय, आयामविष्कम्भाभ्यामित्यर्थः अत्राहपरः जम्बूद्वीपस्य योजनलक्षं प्रमाणमुक्तं तत्पूर्वपश्चिमयोर्जगती मूलविष्कम्भसमकं द्वादशद्वादश योजनमीपे सर्वथैतन्न्यविकप्रवति यथायथौकता

॥ सूत्र ॥

वट्टे तेल्लापूयसंठाणसंठिए वट्टे रहचक्कवालसंठाण संठिए वट्टे पुक्खरकण्णियासंठाण संठिए वट्टे पडिपुण्ण चंदसंठाण संठिए वट्टे एगं जोयणसयसहस्सं आयामविक्खंभेणं

॥ अनुवाद ॥

वृत्तः तैलापूपसंस्थानसंस्थितः वृत्तः पुष्करकर्णिकासंस्थानसंस्थितः वृत्तः परिपूर्णं चन्द्रसंस्थानसंस्थितः, १ एकम् योजनशतसहस्रम् आयामविष्कम्भेण

॥ भाषा ॥

भागाट्टे॥ जम्बूद्वीपनामा प्रथम जम्बूद्वीप सर्वमें पुर्ध ॥ २ वट्टे तेल्लापूयसंठाणसंठिए ॥ वृत्तगोलआकारतेलमापूवानेपरे संस्थानसंस्थितहै ॥ वट्टे रहचक्कवाल० ॥ वृत्त गो लआकार रथकाचक्रवालपरे (रथका पहियाके परे गोलआकार) ॥ वट्टे पुक्खरकण्णियासंठाणसंठिए ॥ वनीवृत्तहै पुष्करकर्णिकाकमलकेडोडा तेहनीपरे संस्थानहै॥ वट्टे पडिपुण्णचंदसंठाणसंठिए॥ वृत्त परिपूर्ण पूर्णमासीका चांदनीपरे संस्थानहै ॥ एगं जोयणसयसहस्सं ॥ एक योजन सतसहस्र कहतां लाख१००००० योजनको प्रमाणांगुल करी योजन लाखपणें विस्तारपणे है इहां लाखयोजन जगतीसहीत जाणवा इम सर्वद्वीपसमुद्र आप आपणा जगतीसहित [illegible]

प्रथमद्वार

॥ टीका ॥

मृष्टाकारेतिभावः । सर्वात्मनाकाशःपेन यजनमीवजरत्नालिका दीर्घत्वंच प्राकृतनीलीरथवं अच्छाआकाशस्फटिकवदतिस्वच्छा माल्लाश्लक्ष्णापुद्गलस्कंध निष्पका मस्तृदलनिष्पन्नपटवत् मष्टामनृका पुटितपटवत् घट्टापृष्टादवपृष्टा खरशाणया पाषाणप्रतिमावत् सथामृष्टा सुकुमार शाणया पाषाण प्रतिमावत् तथानीरजा सहजरजोरहिता तथानिर्मला आगंतुकमलरहिता तथानिष्पंकाकलङ्कविकलाकर्दमरहितावा तथानिःकङ्कटा निःकवचा निराव रणा छायादीप्तिर्यस्याः सा, तथासप्रभा स्वरूपतः प्रभावती यस्मात्स्वेनात्मना प्रभाति शोभते प्रकाशतेवेति स्वप्रभा तथा समरीचिका सकिरणावस्तुस्तोम प्रकाशकरीत्यर्थः । तथा प्रसादाय मनःप्रसन्नयेहिता मन् कारित्वात् प्रासादीया मनःप्रह्लादकारिणीतिभावः। तथा दर्शनीयादर्शनयोग्या यां पश्यतश्चक्षुष

॥ मूल ॥

मज्झे अट्ठजोयणाइं विक्खंभेणं उवरिं चत्तारि जोयणाइं विक्खंभेणं मूलें वित्थिण्णा मज्झे संखित्ता उवरिं तणुया गोपुच्छसंठाणसंठिया सव्ववयरामई अच्छा सण्हा लण्हा घठा मठा णीरया णिम्मला णिप्पंका णिक्कंकडच्छाया सप्पभा सस्सिरीया सउज्जोया पासादीया दरिसणिज्जा

अनुवाद ॥

मध्येऽष्टौयोजनानि विष्कम्भेनउपरिचत्वारियोजनानिविष्कम्भेन मूलेविस्तीर्णा मध्येसंक्षिप्ता उपरितनुका गोपुच्छसंस्थानसंस्थिता सर्ववज्र मयी अच्छा श्लक्ष्णा मसृणा घृष्टा मृष्टा नीरजा निर्मला निष्पङ्का निः कङ्कटच्छाया सप्रभा सश्रीका सोद्योता प्रासादीया दर्शनीया

॥ भाषा ॥

नविस्तारछे पिंडुली मज्झे अठजोयणाइं० ॥ मध्यनेविषे अर्थात्विषे आठयोजनपिहुली ॥ उवरिंचत्तारिजो० ॥ उपरीच्यारिजोजनपिहुली ॥ मूलेवित्थि ण्णा । मूले चीस्तीर्ण पुहलपणा माटइ ॥ मज्झेसंखित्ता ॥ विचनेविषे संक्षिप्तसांकडी छे ॥ उवरितणुया ॥ उपरिपातलीमूलथीओआभागमाटइ ॥ गोपुच्छसं० गोपूछनें संस्थानें संस्थित थयोकीधोगायनोपूछडो तेहाकारछे ॥ सव्ववयरामई ॥ सर्वप्रदेशेवजरत्नमय छइ ॥ अच्छासण्हा ॥ आच्छाआकाश मोपरेंश्लक्ष्णा मी णलछइ ॥ लण्हा ॥ चिकणीछे ॥ घट्टा ॥ घृष्टपणोछइ ॥ मठा ॥ मृष्टमांजो कोमलकीधी ॥ णीरया ॥ रजरहित ॥ णिम्मला ॥ मलरहीतछइ ॥ णिप्पं

॥ १५ ॥

॥ टीका ॥

अनंतर सूत्रइति, सदा अभिक्ष्या अपि सर्वदांतुरत्वो गतः प्रमोदानुकूलतया अभिमुखसंवधासा अन्वीक्षणीया इति भावः । ननाव प्रतिविति क्षणाधारणं सर्वथा सा प्रतिक्षया । अथवा प्रतिक्षणं सर्वदानवनिवक्षणंवधासा यथा । तथा ऽत्रसूत्रे ऽनुक्तापि वलयविष्कम्भविकार्यजिज्ञासविषया ज सत्या इत्यत्रे विस्तारायर्यापायः प्रदर्श्यते। सप्तमूलेमध्ये उपरि,विष्कम्भपरिमाणं गावादेव सूत्रेणन्यते। तथांतरालेपरिहारद्योगमने ऽयगुणाः जगती जिगराद्योपावद्र्योर्] नमिसैकनवभक्तमनिय वर्धमतनुविंशतिलानि विस्तार भव्याडि- उपरितनभागाद्योजनैकागमूलाधिकमगनीणं, समीत्या योः गतेनभागेषुने सङ्ख्येयेयोजनं गव्यूताधिकं सप्तयोजनगव्यूतयुतं किंपरी जाकाकिपञ्चयोजनाति गव्यूताधिकानि मुत्वायांभाग प्रदेशैविरुद्धः, सर्वमयं प्रमार्थं । मध्यनिगूलाढूर्ध्वं गमने विस्तारागमवर्यायायः मूलाढूर्ध्वंगतस्य धिक्योजनादूते यत्र्रयोजनविषमूलविस्तारासौपिने पञ्चपंचमयर्याजनाद्योजविस्तारो विस्तारः । मध्य-मूलादुत्सयंयोजनानि गव्यूताद्याधिकन्नत कालीयोजनस्थगव्यूतद्वयाधिकरीकेन भागेनुमेरसंयोजनं गव्यूतद्वयाधिकं सप्तमूल मध्य भिर्गाइादृशयोजन प्रमाण विस्तारादुपनीयते, विवानिद्वयोजनानि गव्यूतद्वयाधिकानितायरप्रमाणः सार्द्धयोजनातिक्रमे विस्तारः । सर्वमत्राविभा र्यं । एवं आयमकूट जम्बूशालमलीवृक्षगत कूटानामिहप्यासे विस्तारायमनायंनिदृसेव करणं भाव्यं । अथाव्यागवाक्षकटकमनायाह । सा ऽनन्तरो दितस्वरूपा जगती अभिति प्राग्वत् जगतीएकेन महागवाक्ष कटकेन वृहज्जालक समूहेन सर्वतः सर्वासुदिक्षु समंतात् साकल्येन सम्परिक्षिप्ता सा

॥ मूल ॥

अभिक्खा पडिक्खा, साणं जगई एगेणं महंतगवक्खकडएणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता.

॥ अनुवाद ॥

अभिक्ष्या प्रतिक्षया सा जगती एकेन महागवाक्षकटकेन सर्वतःसमन्तात्सम्परिक्षिप्ता,

॥ भाषा ॥

सर्वथ ॥ प्रमादीया ॥ सर्वत प्रमादनी करवा कारी ॥ इरिगलिरना ॥ जांपिने देखवा जोग्य ॥ अभिरूवा ॥ देखनारने गमावा अभिमुखरूपछे ॥ पडि रूवा ॥ पुनिविवपरबेनेखोयवयोगेछे ॥ साणं जगई एगेणं महंतगवक्खजालकडएणं ॥ तेएहवी जगती एकमोटॉगवाक्षकटक गोखानी मोटीजालीए करी सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता, ॥ सर्व दिशिजगतीनेसमातचोफेर वींटीछे ॥ तेणं गवक्खकडए ॥ तेगवाक्ष कटक गोखा,गवाक्ष नयन समूहनीपालई जग

जम्बूद्वीप
भाग १८
सूत्रम्
॥ १६ ॥

॥ टीका॥

मित्यर्थः । अथ गवाक्षकटकः अर्द्धयोजनमुच्चैस्त्वेन पञ्च धनुः शतानि विष्कम्भेन पञ्चधनुः शतानि सर्वात्मना रत्नमयः । तथा लक्षः गवाक्षाकारणास्माद्यवाक्षिं तं विशेष अवसेयं । इत्यत्र गवाक्ष कटके अवलोकनाद्यर्थं जगतीभित्ति बहुमध्यभागगताऽवगन्तव्या, रिरंसुदेवविद्याधर वृन्दरमणस्थानं । अथ जगत्युपरिभागवर्णना माह । तस्या यथोक्तस्वरूपाया जगत्या उपरि उपरितलेऽपि बहुमध्यदेशभागः भागप्रदेशलक्षणो विस्तारश्च पद्मवरवेदिकाया अवस्थाना ऽत्र भवतः । ततोदेशमध्यस्थेन महान् भागइत्यर्थः । एवंस्तूपोऽवगन्तव्यः जगत्युपरितलस्य मध्ये पञ्चधनुः शतात्मक इति, सूत्रे एकारान्तता मागधभाषालक्षणा नुरोधात्, अत्रान्तरस्मिन्बहु मध्यदेशभागे सुमिति प्रज्ञप्ता महती एका पद्मवर वेदिका देवभोगभूमिः प्रज्ञप्ता, तथा तीर्थंकर गणधरैः । साच ऊर्ध्वोच्चत्वेनार्द्धयोजनं पञ्चधनुः शतानिविष्कम्भेन, जगत्याः समा समाना जगतीसमानैवजगतीसमिका परिक्षेपेण परिरयेण, कोर्थः, जम्बूद्वीपपरपर्यन्तोऽवलयाकारेणाऽवस्थित पाक्तनत्या यावदुपरितनं तलमनुयोजन विस्तारात्मकं तस्माद्यच्चादिशिदिशोर्नयोजनद्वयेत्यकां प्रर्याक्त्यायान् जगतीपरिरय स्तावानस्या अपीति । सर्वरत्न

॥ मूल॥

सेणं गवक्खकडए अद्धजोयणं उड्ढं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं सव्वरयणामए अच्छे जाव पडिरूवे, तीसेणं जगईए उप्पिं बहुमज्झदेसभाए एत्थणं महंएगा पउमवरवेइया पण्णत्ता, अद्धजोयणं उड्ढं उच्चत्तेणं पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं जगईसमीया परिक्खेवेणं सव्वरयणामयी .

अनुवाद॥

गवाक्षकटकः अर्द्धयोजनमूर्ध्वमुच्चत्वेन पञ्चधनुःशतानिविष्कम्भेन सर्वरत्नमयः अच्छःयावत्प्रतिरूपः तस्या जगत्या उपरि बहुमध्यदेशभा ग. अत्र महत्येका पद्मवरवेदिका प्रज्ञप्ता, अर्द्धयोजनमूर्ध्वं मुच्चत्वेन पञ्चधनुः शतानिविष्कम्भेन जगती समिका परिक्षेपेण सर्वरत्नमयी

॥ भाषा॥

तीमैनध्यभागेमांकेर जाणवा ॥ अद्धजोयण उड्ढं उच्चत्तेण ॥ अर्द्धयोजनयें गाऊ ऊर्ध्वउंचपणेछे ॥ पंचधणुसयाइं विक्खंभेणं ॥ पांचसैंधनुषपहुलपणे ॥ सव्वरयणामए ॥ सर्वरत्नमयछे ॥ अच्छेजाव ॥ आछि निर्मल यावत् शब्दे पूर्वलीपरे जाणवु प्रतीरूपछे ॥ तीसेणं जगईए उप्पिं ॥ तेजग तीनें ऊपर ॥ बहुमज्झ देसभाए ॥ बहुमध्यदेशभागेमध्यस्थानकइ ॥ एत्थणं महं० पण्णत्ता ॥ इहां मोटीएक पद्मवरवेदिका देवतानइ क्रीडाभुंस्थानकप्ररूपणकही तीर्थंकरे

॥ टीका ॥

[illegible]

॥ सूत्र ॥

अच्छा जाव पडिरूवा तीसेणं पउमवरवेइयाए उयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते, तंजहा वय रामया णेमा एवं जहा जीवाभिगमे जाव अट्ठो जाव धुवा णीयया सासया जाव णिच्चा,

॥ अनुवाद ॥

अच्छा यावत् प्रतिरूपा तस्याः पद्मवरवेदिकायाः तद्रूप वर्णावासः प्रज्ञप्तः, तद्यथा-वज्र मयानेमा एवं यथा-जीवाभिगमे यावत् अर्थः. यावत् ध्रुवा नियता शाश्वता यावत् नित्या,

॥ भाषा ॥

[illegible]

णाणरयणामई उवरिपाओ जायरूवमईउ उहाडणीउ वइरामईउ उवरिपुंछणीओ सव्वसेयरययामए छायणे साणं पउमवरवेइया एगमेगेणं हेमजालेणं ए-
गमेगेणं गवक्खजालेणं एगमेगेणं खिंखिणीजालेणं एगमेगेणं घंटाजालेणं एगमेगेणं मुत्ताजालेणं एगमेगेणं मणिजालेणं एगमेगेणं कणगजालेणं एगमेगेणं
रयणजालेणं एगमेगेणं पउमजालेणं सव्वरयणामएणं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता तेणं जाला तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया णाणामणिरयणहार
द्धहार उवसोभिय समुदया ईसिंअण्णमण्णमसंपत्ता पुव्वावरदाहिणुत्तरागएहिं वाएहिं मंदायंमंदायं एज्जमाणा एज्जमाणा पलंबमाणा पलंबमाणा पझं-
झमाणा पझंझमाणा उरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं कण्णमणणिव्वुइकरेणं सद्देणं ते पएसे सव्वओ समंता आपूरेमाणा सिरीए अईव २ उवसोभेमाणा २ चिट्ठंति
तीसेणं पउमवरवेइया तत्थतत्थदेसे तहिं तहिं बहवे हयसंघाडा गयसंघाडा नरसंघाडा किंनरसंघाडा किंपुरिससंघाडा महोरगसंघाडा गंधव्वसंघाडा व
सहसंघाडा सव्वरयणामया जाव पडिरूवा एवं पंतीउ ० वीहीओ ० मिहुणगाइ ० तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थतत्थदेसे तहिं तहिं बहुवे पउमल
याउ णागलयाउ असोगलयाउ चंपगलयाउ वणलयाओ वासंतीलयाउ अइमुत्तयलयाउ कुंदलयाउ सामलयाउ णिच्चं कुसुमियाउ णिच्चं मउलियाओ णिच्चं
लवइयाउ णिच्चं थवइयाओ णिच्चं गुलइयाओ णिच्चं गुच्छियाओ णिच्चं जमलियाओ णिच्चं जुयलियाओ णिच्चं विणमियाउ णिच्चं पणमियाओ णिच्चं सुविभत्तपडि
मंजरिवडिंसगधरीउ णिच्चं कुसुमियमउलियलवइयथवइयगुलइय गुच्छिय जमलिय जुयलिय विणमिय पणमिय सुविभत्तपडिमंजरिवडिंसगधरीओ सव्वर
यणामईउ अच्छा जाव पडिरूवा तीसे णं पउमवरवेइयाए तत्थतत्थदेसे तहिं तहिं बहवे अक्खयसोत्थिया पण्णत्ता सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा से के
णट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ पउमवरवेइया २ गोयमा पउमवरवेइयाए तत्थतत्थदेसे तहिंतहिं वेइयासु वेइयाबाहासु वेइयापुडंतरेसु खंभेसु खंभबाहासु खंभ
सीसेसु खंभपुडंतरेसु सूईसु सूईमुहेसु सूईफलएसु सूईपुडंतरेसु पक्खेसु पक्खबाहासु बहुइं उप्पलाइं पउमाइं कुमुयाइं सुभगाइं सोगंधियाइं पोंड
रीयाइं सयवत्ताइं सहस्सवत्ताइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं महयावासिक्कछत्तसमाणाइं पण्णत्ताइं समणाउसो से तेणट्ठेणं गोयमा एवंवुच्च
इ पउमवरवेइया २ पउमवरवेइयाणं गोयमा पउमवर वेइयाए सासया असासया पण्णत्ते पउमवरवेइयाणं भंते किं सासया असासया गोयमा सियसासया सि
य असासया से केणट्ठेणं भंते एवं वुच्चइ सियसासया सियअसासया गोयमा दव्वट्ठयाए सासया वण्णपज्जवेहिं गंधपज्जवेहिं रसपज्जवेहिं फासपज्जवेहिं असासया

द्वीपः
॥६॥
नद्वार
॥७॥

सेसेणट्ठेणं एवंवुच्चइ सियसासया सियअसासया पउमवरवेइयाणं भंते कालओ केवचिरं होइ गोअमा ण कयाइ णासी ण कयाइ णत्थि, ण कयाइ ण भविस्सइ भु
विं च भवइ य भविस्सइ य धुवा णियया सासया अक्खया अव्वया अवट्ठिया णिच्चा पउमवरवेइया अथ व्याख्या अथ पद्मवरवेदिकायाः वज्रमया रत्नमया
नि नेमालान्भूमिभागादूर्ध्वं निष्क्रान्ताः प्रदेशाः वज्रशब्दस्य दीर्घत्वं प्राकृतत्वात् एवमन्यत्रापि द्रष्टव्यं । तथा रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि मूलपादाः य
था वैडूर्यरत्नमयाः स्तम्भाः सुवर्णरूप्यमयानि फलकानि पद्मवरवेदिकाङ्गभूतानि लोहिताक्षरत्नमयाः सूचयः फलकद्वयसंबन्धकारि पादुकास्थानीयाः
वज्रमयाः संधयः संधिमेलाः फलकानां किमुक्तं भवति वज्ररत्नापूरिताः फलकानां संधयः नानामणिमयानि कलेवराणि मनुष्यशरीराणि तथा नानामणिम
याः कलेवरसंघाटाः मनुष्यशरीरयुग्मानि संघाटशब्दो युग्मवाची यथा साधुसंघाट इति नानामणिमयानि रूपाणि हस्त्यादीनां रूपकाणि रूपसंघाटा अपि
तथैव तानि च कानिचिच्छोभार्थं कानिचिद्विनोदार्थं कानिचिच्छुद्रोपद्रवनिवारणार्थं यथा राजद्वारादिषु हस्त्यादिरूपाणि कंपमानानि फूत्कृतकरूपाणि च
क्रियन्ते तथात्र फलके सूचीमयानि संस्थाप्य आधारत्वविशेषलक्षणाः पक्षाः तदेकदेशाः पक्षबाहवोऽपि तदेकदेशभूता एव ज्ञातव्याः ज्योतीरत्नमयाः
स्थायवंशाः महान्तः पृष्ठवंशाख्याः इत्यर्थः । महतां पृष्ठवंशानामुभयतस्तिर्यक् स्थाप्यमाना वंशाः कवेलुकानि प्रतीतानि अत्र द्वितीयवंशशब्दाद्विभ
क्तिलोपः प्राकृतत्वात् अवकम्बमानानामपि कवेलुकानां पृष्ठवंशीयैर्वेशकपदेकत्र विशेषणयोजनं सम्बद्धमिति रजतमयत्वं हेतुरिति रजतमयाः पट्टिक
वंशानामुपरि कम्बास्थानीयाः जातरूपं सुवर्णविशेष तन्मयः अवघाटिन्यः आच्छादनहेतु कम्बोपरि स्थाप्यमानाः महाप्रमाणाः किलिंचस्थानीयाः वज्रम
य्योऽवघाटिनीनामुपरि पुंछन्योनिविडतराच्छादनहेतुश्लक्ष्णतरतृणविशेषस्थानीयाः सर्वश्वेतं रजतमयं पुंछनीनामुपरि कवेलुकानामध आच्छादनं
सा पद्मवरवेदिका एकैकेन हेमजालेन सर्वात्मना हेममयेन दामसमूहेन तथा एकैकेन गवाक्षजालेन गवाक्षाकृतिरत्नविशेषदामसमूहेन एकैकेन किंकिणी
जालेन किंकिणयः क्षुद्रघंटिकाः एकैकेन घंटाजालेन किंकिण्यपेक्षया किंचिन्महत्यो घंटाः एकैकेन मुक्ताजालेन मुक्ताफलमयेन दामसमूहेन एकैकेन मणि
जालेन मणिमयेन दामसमूहेन एकैकेन कनकजालेन कनकं पीतरूपः सुवर्णविशेषस्तन्मयेन दामसमूहेन एकैकेन रत्नजालेन रत्नमयदामसमूहेन अत्रत्य
जाता गाथा अत्र जातानि रत्नानीति रत्नमणयोर्भेदः एकैकेन सर्वरत्नमयपद्मजालकेन दामसमूहेन सर्वतः समन्तादिति प्राग्वत् संपरिक्षिप्ता, एतानि च दाम

तथाभि हेमजालादीनि जालानिलम्बमानानिवेदितव्यानि । तथाचाह तेषांजालाद्यन्यत्रपुंस्कनिर्देशः प्राकृतत्वात्तेन तानिजालानि तपनीयमारक्त सु वर्णलम्बपोलम्बूसगोदाप्रायविभागेमण्डनविशेषो येषांतानितथा, पार्श्वतः सामस्त्येन सुवर्णस्य प्रतारकेणपत्रेणमण्डितानि अन्तरा अन्तरालस्कमाल हेमपत्रकालंकृतानि, तथा नानारूपाणांजातिभेदेनानेकप्रकाराणां मणीनांरत्नानांचये विचित्र वर्णाहारा अष्टादशसरिका अर्द्धहारानवसरिकास्तैरुप शोभितः समुदायोयेषांतानि, तथा ईषन्मनाक् अन्योन्यं परस्परमसंप्राप्तानि असंलग्नानि पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैर्वातैर्मंदायं मन्दायमिति मन्दंमन्दं एजमानानि कम्प्यमानानि भृशाभीदण्यादिविच्छेदैहिः प्रोक्तमयादेरित्य विच्छेदैर्द्विर्वचनं यथा पचतिपचतीत्यत्र । एवमुत्तरत्रापि ईषत्कंपनवशादेव प्रकर्षेत इतस्ततोमनाक् चलनेन लम्बमानानि २ उदारेण स्फारेणशब्देनेतियोगः । सचस्फारशब्दोमनः प्रतिकूलोपि भवति ततआह । मनोज्ञेनमनोनुकूलेन स शुमनोनुकूलत्वं लभतेपिस्यादतआह । मनोहरेण मनांसिश्रोतृणां हरति आत्मवशंनयतीति मनोहरोलिहादेराकृति गणत्वादच् प्रत्ययः, तेन तदपिम मोहरत्वंकुत इत्याह । कर्णमनोनिर्वृत्तिकरेण निमित्त कारणहेतुषुसर्वासां विभक्तीनां प्रायोदर्शनमिति वचनात् हेतौतृतीया, ततोयमर्थः प्रतिश्रोतृकर्णे योर्मनसश्चनिर्वृतिकरः सुखोत्पादकस्ततोमनोहरस्तेनइत्थंभूतेनशब्देनतान् प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः समन्तात् आपूरयन्ति २ शुभमन्ययोतस्यशा विदंरूपं । अतएव श्रियाशोभया अतीव उपशोभमानानि २ तिष्ठंति पुनरस्यांपद्म तदुपदर्शयति । तस्याः पद्मवरवेदिकायाः तत्रतत्रदेशेतहिं तहिं इति सर्वेषदेशस्य तत्र तत्र एकदेशे एतावता किमुक्तं भवति पद्मदेशैकस्तत्राप्येपि विप्रलक्षति महयोहयसंघाटा अपिद्वाभ्याः । एतेषुसर्वेसर्वात्मनारत्न मयाः अच्छायावत् प्रतिरूपाइत्यादि सर्वंप्राग्वत्, एतेषमर्वंपि हयसंघाटादयः संघाटाः पुष्पावकीर्णका उक्ताः । सम्प्रत्येषामेवहयादीनां पंक्त्यादि प्र तिपादनार्थमाह । एवमिति यथाऽमीषांहयादीनां महानांसंघाटाउक्ताः तथापंक्तयोपिवीथ्योपि मिथुनकानिच यान्यानि तानि चैवं,तीमेवं पउमवरवेइ याए तत्थतत्थदेसेतहिं २ वहुआतं हयपंतीओ गयपंतीओ इत्यादि नवरमेकस्यांदिशिया श्रेणिः सापंक्तिरभिधीयते, उभयोरपिपार्श्वयोरेकैकश्रेणिभा वेनयत् श्रेणिद्वयंसावीथी, एतेषवीथीपंक्ति संघाटा हयादीना पुरुषाणामुक्ताः । सांप्रतमेतेषामेवहयादीनां स्त्रीपुरुषयुग्मप्रतिपादनार्थं मिथुनाई हयमु क्तं उक्तेनैव प्रकारेणहयादीनां मिथुनकानि स्त्रीपुरुष युग्मरूपाणिवाच्यानि, यथा-तत्थतत्थदेसेतहिं तहिं वहुआइ हयमिहुणाई इत्यादि । सीमेतामित्था

[illegible] [illegible] वृद्धे ३ [illegible]

[illegible] मताः [illegible] नहिं नहिं इति, [illegible] कदेशे । तथापि [illegible] नहिं नहिं इति [illegible] लता स
[illegible] कर्माणि [illegible] । बहुः [illegible]ताः पत्रिमः [illegible]ताः [illegible] [illegible]भावात् मा
[illegible] । [illegible]ताः [illegible] [illegible] [illegible]ताः [illegible]ताः [illegible] इत्यादि । नित्यं
[illegible] कुसुमिताः कुसुमानि [illegible] इति कुसुमिताः तारकादिदर्शनादित्वात् प्रत्ययः । एवं नित्यं मुकुलिताः मुकुलानि [illegible]
[illegible] इत्यर्थः, यथा नित्यं [illegible] [illegible] [illegible] इत्यर्थः, तथा नित्यं [illegible]किताः
[illegible], तथा नित्यं [illegible]ताः [illegible] गुल्माः [illegible] तथा नित्यं गुच्छिताः संजातगुच्छाः गुच्छ[illegible] । [illegible]
[illegible] विशेषोऽयं । नित्य[illegible] [illegible] सजातीयपर्णैः सह [illegible] नित्यं
[illegible] तथा नित्यं [illegible] नित्यं [illegible] विशेषेण [illegible] प्रापिताः, तथा नित्यं प्रणमिता
[illegible] इत्यादि । नित्यं [illegible] इत्यादि । [illegible] [illegible] प्रति विशिष्टो मंजरी
[illegible] मंजरी [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] । [illegible] कुसुमित इत्यादिपदं प्रति
[illegible] । [illegible] । नित्यं कुसुमित मुकुलित [illegible] [illegible] गुच्छित [illegible] प्रणमित सुविभक्त प्रतिमंजरी
[illegible] इति, [illegible] इत्यादि [illegible] प्राप्ताः, [illegible] इत्यादि
[illegible] । [illegible] पुष्पति । [illegible]
[illegible] इति, [illegible] [illegible] किंतिमि
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] चैत्यानाशी

सूचीभ्यां फलकानि इति, वेदिके वेदिका पुरुषैषा अन्तराणि तेषु, अंगेषु नानाप्रकाराः तामयानाम् मामयानीषु मानाशीर्षेषु, छोलानो सांपुटीयो यंत्र तानि तेषु सूचीमुखकनकमयमविधनाभावहेतुपादुकास्थानीयानाम् नानामुपरि इति तात्पर्यार्थः, सूचीमुखेषु यत्र प्रदेशे सूची फलकमित्यागमध्ये प्रविशति तत्पुरुषाकोटेराः सूचीमुखं तेषु, तथा सूचीफलकेषु सूचीभिः सम्बन्धिताधिफलकप्रदेशास्तेपूपचारात् सूचीफलकानि तेषु सूचीनामधमुपरिच वर्त्तमा नेषु, तथा सूचीपुटान्तरेषु द्विसूच्यौ सूचीपुटान्तरा मन्तरेषु, पक्षाः पक्षबाहा वैदिकैकदेशविशेषाः तेषु बहूनिउत्पलानि गर्दभकानि चंपकीलानिया पद्मा नि सूर्यविकासीनि ईषच्छ्वेतानिवा नलिनानि ईषद्रक्तानि कुमुदानि चंद्रविकासीनि सुभगानि पद्मविशेषाः सौगन्धिकानि कह्लाराणि पुंडरीकाणि श्वेत पद्मानि तान्येव महापुंडरीकाणि शतपत्राणि दलशतकलितानि सहस्रपत्राणि सहस्रदलकलितानि एतौघपद्मविशेषौ पत्र सङ्ख्याविशेषात् पृथगुपात्तौ सर्वरत्नमयानि श्वेतानि अच्छे त्यादिविशेषणानि प्राग्वत्, महांति महाप्रमाणानि वार्षिकाणि वर्षाकाले पानीयरक्षणार्थं यानिकृतानियार्षिकानितानि च्छत्राणि च्छत्राणिव तत्समानानि प्रज्ञप्तानि, हे श्रमण-तपःप्रवृत्त हे आयुष्मन्-प्रशस्तजीवित से एएणट्ठेणमित्यादि तदेतेनार्थेनान्वर्थेन-गौतम-एवं मुच्य ते पद्मवरवेदिका पद्मवरवेदिकेति तेषुतेषु यथोक्तरूपेषु यथोक्तरूपाणिपद्मानि पद्मवरवेदिकाशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमिति भावः । व्युत्पत्तिरेवं पद्म प्रधाना वेदिका पद्मवरवेदिकेति । अथापरमप्रवृत्तिनिमित्तं किं तदित्याह । पद्मवरवेदिकायाः शाश्वतंनामधेयं प्रज्ञप्तमिति, अयमभिप्रायः प्रस्तुतपद्म वरवेदिकेवे पद्मवरवेदिकेति शब्दस्य निमित्तनिरपेक्षाऽनादिकालीनारूढिः प्रवृत्तिनिमित्तमिति । पद्मवरवेइयाणंभन्तेति, पद्मवरवेदिकाशाश्वती उ ताऽशाश्वती प्रत्ययेहीनया इत्यनेन प्राकृतसूत्रेण दीप्रत्ययस्यैकल्पिकत्वेन आवंततया सूत्रेनिर्देशः किंनित्याउताऽनित्येतिभावः । भगवानाह-गौतम स्याच्छाश्वतीस्यादशाश्वती कथंचिन्नित्या कथंचिदनित्येत्यर्थः । स्याच्छब्दोनिपातः कथंचिदित्येतदर्थवाची।एतदेवसविशेषंजिज्ञासुः पृच्छति । से केणट्ठेण मित्यादि, सेशब्दोऽथशब्दार्थः अथ प्रश्ने केनार्थेन कारणेन भदन्त एवमुच्यते यथा स्याच्छाश्वतीस्यादशाश्वतीति।भगवानाह-गौतम द्रव्यार्थतयाशाश्व ती तत्रद्रव्यं सर्वत्रान्वयिसामान्य मुच्यते द्रवतिगच्छतितान् तान् पर्यायान् विशेषानितिवा द्रव्यमितिव्युत्पत्तेः, द्रव्यमेवार्थस्तात्विकः पदार्थप्रतिज्ञायां यस्य सद्भावा:, तद्व्यार्थः द्रव्यमात्रास्तित्व प्रतिपादको नयविशेषस्तद्भावो द्रव्यार्थता तया द्रव्यमात्रास्तित्व प्रतिपादकनयाभिप्रायेणेति यावत्, शाश्व

ती द्रव्यार्थिकनयमतपर्यालोचनया शुक्लरूपत्र पद्मवरवेदिकाया आकारस्य सदाभावात्, तथान्यैरन्यैः कृष्णादिभिः वर्णपर्यायैः सुरभ्यादिभिः गन्ध पर्यायैः तिक्तादिभिः स्पर्शपर्यायैः कठिनत्वादिभिः अशाश्वती अनित्या तेषां वर्णादीनां प्रतिक्षणं किञ्चित् कालान्तरेण अन्यथा अन्यथाभवनात्, नन्व द्वयस्यास्यवानित्यत्वात्, ननु एकस्मिन्नधिकरणे नित्यत्वाऽनित्यत्वे द्रव्यपर्याययो र्भेदाभेदो यस्मात्, अन्यथा उभयोरप्यसत्त्वापत्तेः, तथाहि-परस्परे व तु परपरिकल्पितं द्रव्यमसत् पर्यायव्यतिरिक्तत्वात्, वान्ध्यादिपर्यायशून्यवन्ध्यासुतवत्, तथा-परपरिकल्पिताः पर्याया असन्तो द्रव्यव्यतिरिक्तत्वात् व न्ध्यासुतगतबाल्यादिपर्यायवत् । उक्तं च द्रव्यं पर्यायवियुतं पर्याया द्रव्यवर्जिताः । क्व कदा केन किंरूपा दृष्टा मानेन केन वा ॥ १ इति कृतं प्रसङ्गेन, सैषानन्तरो क्तनित्यादुपसंहारवाक्यं गुणनं । इह द्रव्यास्तिकनयवादी स्वमतप्रतिष्ठापनार्थमेवमाह । नास्त्यसत उत्पादो नास्तिनो विनाशोऽस्ति नासतो विद्यते भावो नाभावो विद्यते सत इति वचनात्, यौतुदृश्यते प्रतिवस्तु उत्पादविनाशौ तावाविर्भावतिरोभावमात्रं यथा सर्पस्य उत्फणत्वविफणत्वे, तस्मात् सर्वं वस्तु नित्यमिति । एवं च तन्मतचिंतायां संशयः किं घटादिवत् द्रव्यार्थतया शाश्वती उत सकलकालमेवं स्थितेति, ततः संशयापनोदार्थं भगवन्तं भूयः पृच्छति । पउमवरवेइयाणमित्यादि पद्मवरवेदिका चमिति पूर्ववत् । भदंत-परमकल्याणयोगिन् कियच्चिरं कियन्तं कालं यावद्भवतीति पृष्टः कियन्तं कालं भवतीत्युक्ते इति, भगवानाह-गौतम कदाचिन्नासीत् सर्वदैवासीदिभावः । अनादित्वात्, तथा न कदाचिन्न भवति सर्वदैव वर्तमानकालचिन्तायां भवतीति भावः । सदै वभावात्, तथा न कदाचिन्न भविष्यति किंतु भविष्यच्चिंतायां सर्वदैव भविष्यतीति प्रतिपत्तव्यं । अपर्यवसितत्वात्, तदेवं कालत्रयचिंतायां नास्तित्वप्रतिषेधं कृत्वा अस्तित्वं प्रतिपादयति । भुविंचेत्यादि । अभूच्च भवति च भविष्यति चेति एवं त्रिकालावस्थायित्वात् ध्रुवा मेर्वादिवत् ध्रुवत्वादेव सदैव स्वरूपे नियता नियतत्वादेव शाश्वती शश्वद्भवनस्वभावा, शाश्वतत्वादेव सततं गंगासिन्धुप्रवाहे प्रवृत्तावपि पौण्डरीकद्रह इवानेकपुद्गलविघटनेऽपि तावन्मात्रान्यपुद्गलोच्चटनसंभवात्, अक्षया नविद्यते क्षयो यथोक्तस्वरूपाकारपरिभ्रंशोऽस्याः सा अक्षया अक्षयत्वादेवाऽव्यया, मनागपि स्वरूपचलनस्य जातु विद्यमानत्वात्, अव्ययत्वादेव स्वप्रमाणे अवस्थिता मानुषोत्तरपर्वताद्बहिः समुद्रवत्, एवं स्वस्वप्रमाणेऽवस्थानेन चिंत्यमाना नित्या धर्मास्तिकायादि वत् । अथ जगत्या उपरि पद्मवरवेदिकायाः परतो यदस्ति तद्दर्शयति । तस्याश्चमिति प्राग्वत् जगत्या उपरि पद्मवरवेदिकायाः बहिः परतोऽत्र एगे च

॥ टीका ॥

स्मिन् सनिलि पूर्वम् महानीलोत्पलवर्ण प्रज्ञप्तः, अनेकजातीयानां सुमनसां महीरुहाणां वनखण्डः। पद्मानां गुणजातिसुधिं हरकेहिं वणं अशोगत्र शाखि उनधेहिं सरकेहि वन कहेति । तत्र वनखंडो देशोने किंचिदूने द्वियोजने विष्कम्भो विस्तारतः, देशश्चात्र सार्द्धधनुः शतद्वयरूपो ऽवगंतव्यः । तथाहि-चतुर्योजनविस्तृतशिखरकाया जगत्या बहुमध्यभागे पंचधनुःशतप्रमाणा पद्मवरवेदिका तस्याश्च बहिर्भागे वर्णितवनखंडो ऽपरपार्श्वभागे, अतोजग तीविष्कम्भविस्तारे वेदिकाविस्तारपंचशत धनुर्वर्जे ऽर्द्धक्रियमाणे यथोक्तं मानं लभ्यत इति । तथा जगती समक एव जगतीसमको जगती तुल्यः परिक्षेपेण परिरयेण, वनखंडवर्णकः सर्वोऽपि प्रथमोपांगगतोऽनेनाप्यः स्मृतिपथं प्रापणीयः । गुणायंकिण्हेकिण्होभासे नीले नीलोभासे हरिए हरिओभासे सीए सीओभासे णिद्धे णिद्धोभासे तिव्वे तिव्वोभासे किण्हे किण्हच्छाए नीले नीलच्छाए हरिए हरियच्छाए सीए सीअच्छाए णिद्धे णिद्धच्छाए तिव्वे तिव्वच्छाए घणकडियकडच्छाए रम्मे महामेहणिकुरंबभूए तेणं पायवा मूलमंतो कंदमंतो खंधमंतो तयामंतो सालमंतो पवालमंतो पत्तमंतो पुप्फमंतो फलमंतो बीअ मंतो अणुपुव्वसुजायरुइलवट्टभावपरिणया एगखंधी अणेगसाहप्पसाहविडिमा अणेगणरवामसुप्पसारियागेज्झघणविउलवट्टखंधी अच्छिद्दपत्ता अ विरलपत्ता अवाईणपत्ता अणोईअपत्ता निद्धूयजरढपंडुरपत्ता णवहरियभिसंतपत्तभारंधयारगंभीरदरिसणिज्जा उवणिग्गयनवतरुणपत्तपल्लवकोम लउज्जल चलंत किसलय सुकुमालपवालसोभियवरं कुरग्गसिहरा णिच्चं कुसुमिया णिच्चं मउलिया णिच्चं लवइया णिच्चं थवइया णिच्चं गुलइया णिच्चं

॥ मूल ॥

तीसेणं जगईए उप्पिं बाहिं पउमवरवेइयाए एत्थणं महंएगे वणसंडे पण्णत्ते ? देसू णाइं दोजोयणाइं विक्खंभेणं जगईसमए परिक्खेवेणं, वणसंडवण्णओ णेयव्वो ॥

॥ अनुवाद ॥

तस्या जगत्या उपरि बहिःपद्मवरवेदिका अत्र महानेकोवनखण्डःप्रज्ञप्तः,देशोने द्वे योजने विष्कम्भेन जगतीसमः परिक्षेपेण वनखण्डवर्णको, नेतव्यः

॥ भाषा ॥

तोतेनं तेजगतीनें ऊपर,उपरन्नेभागें ॥ बाहिरपाशे पद्मवरवेदिकाने बहिर्लेपाशे (वेदिकानें वेपासें)॥ एत्थणं० इहां एकमोटो वनखंड वृक्षसमूह कह्यो तीर्थंकरे ॥ देसूणा० देशउणा कांइ उणा बेयोजन विक्खंभपणे ॥ जगइ० जगतीने समानपरिधपणेहै वणसंड० वनखंडवर्णन उवाइसूत्रथी विशेषजाणवो

गुल्मिया णिच्चं जमलिया णिच्चं जुअलिया णिच्चं विणमिया णिच्चं पणमिया णिच्चं कुसुमिअ मउलिअ लवइअ थवइअ गुलइअ गोच्छिअ जमलिअ जुअलि
विणमिअपणमिअ सुविभत्तपडिमंजरिवडिंसयधरासु सुयबर्हिणमयण सालागकोइलकोरगभिंगारक कोंडलक जीवं जीवगणं दीमुह कविल पिंगल रक्खग
रंडगद्वाय कलहंस सारस अणेगसउणगणमिहुणविरइअ सद्दुण्णइअ महुर सरणाइ आसुरम्मासंपिंडि अदरिअभमरमहु आरिपहकरपरिलिंतमत्त छप्पय कुसु
मासवलोलमहुरगुमगुमंतगुंजंतदेसभागा अब्भिंतर पुप्फफला बाहिरपत्तच्छन्ना पत्तेहि पुप्फेहि य उच्छन्नपलिच्छन्ना णीरोगया अकंटया साउफलाणागारा
गुच्छगुम्ममंडवगसोहिया विचित्तसुहकेउभूयावाविपुक्खरिणी दीहीयासु नि वेसियरम्मजालघरया पिंडिमनीहारिमंसुगंधिंसुहसुरभिमणहरं च महया
गंधद्धुणिं मुयंता णाणाविहगुच्छगुम्ममंडवगघरगसुहसेउकेउबहुला अणेगरहजाणजुग्गसिबिअ अमंदमाणिआ पविरला अणापागादीया जाव पडिरूवाइति। अत्रव्याख्या इह प्रायोमध्य
वयसि वर्तमानानि पत्राणि कृष्णानि भवंति ततस्तद्योगाद्वनषंडोपि कृष्णः। न चोपचारमात्रतः कृष्णइति व्यपदिश्यते किंतु तथा प्रतिभासनात्, तथाह
कृष्णावभासः यावति भागे कृष्णानि पत्राणि संति तावति भागे वनषंडो कृष्णोऽवभासते प्रतिभाति द्रष्टॄणां लोचने पथइति, कृष्णोऽवभासो यस्य स कृ
ष्णावभासः। तथा प्रदेशान्तरे नीलपत्रयोगाद्वनषंडोपि नीलः, स्वयं नीलावभासः तथा प्रदेशांतरे हरितो हरितावभासश्च, तत्र नीलो मयूर कंठवत् हरितस्तु
कपिच्छवत् हरितालाभइति वृद्धाः तथा प्रायोदिनकर कराणां सप्रवेशाद्वृक्षाणां पत्राणि शीतानि भवंति तद्योगात् वनषंडोपि शीतः। न चायमुपचार
मात्र इत्यत आह। शीतावभासइति अधो वर्त्तिव्यंतरदेवदेवीनां तद्योगशीतस्पर्शतः शीतो वनषंडो ऽवभासते, तथाऽऽत्मते कृष्णनीलहरितवर्णा यथा
स्वस्मिन् स्वरूपे अत्यर्थं मुत्कटाः स्निग्धाः भवंति तीव्राश्च ततस्तद्योगाद्वनषंडोपि स्निग्धस्तीव्रश्चोक्तः। न चैतदुपचारमात्रं किंतु प्रतिभासोपि, ततः
स्निग्धावभासस्तीव्रावभास इति। इह चावभासो भ्रांतोपि स्याद्यथा मरुमरीचिकासु जलावभास ततोनावभासमात्रो पदर्शने यथावस्थितं वस्तुस्वरूप
वर्णितं भवति। किंतु तथा स्वरूपप्रतिपादनेनततः कृष्णत्वादीनां तथा स्वरूप प्रतिपादनार्थं मनुवाद पुरस्सरं विशेषणांतरमाह। किन्त्वित्यादि कृ
ष्णवनषंडः कृष्ण इत्याह। कृष्णच्छायः। निमित्तकारण हेतुषु सर्वासां विभक्तीनां प्रायोदर्शनमिति वचनात् हेतौ प्रथमा, ततोयमर्थः यस्मात् कृष्णच्छाया अ
तः सर्वाविसंवादिसपातस्यास्ति तस्मात् कृष्णः। एतदुक्तं भवति सर्वाविसंवादिनयात्र कृष्ण आकारउपलभ्यते तथाऽवतावभाससंपादितस्ताक

...भावस्थापित इति । एवंनीलानीलच्छाय इत्यादावपि भावनीयं । नवरं शीतः शीतच्छाय इ कोविदोभवति ... कटिरियकटिरित्युच्यते कटिसटमिव मध्यभागः कटिसतो ऽन्यस्यापि मध्यभागः ... इति । वृक्षशरीरस्य मध्यभागे कटितटच्छायः मध्यभागेनिबिडतरच्छाय इत्यर्थः । यावमांतरेपण ... कटितटे मध्यभागे छायायस्य घनकटितटच्छायः ... घना निबिडा कटितकटस्येवाधो भू कटितटे ... कटितः कटांतरेणोपपरिवृत इत्यर्थः कटितयासीकटस्य कटितकटः घना निबिडा ... मेघसमूहस्तथाभूतोगुणैः प्रातोम ... कटः संजातोऽस्येति कटितः ... तथामहान् जलभारायनतः प्रावृट्कालभावी यो मेघनिकुरंबो ... प्रभूतानि दूरावगाढानिच संस्थेपामिति ... अतएवरम्योरमणीयः ... मूलमंत इत्यादीनि दशपदानि सप्रमूलानि प्रभूतानि ... शाखा प्रवालः पल्लवांकुरः प ... । मूलमंत ... कन्दाः स्कंधः सूर्ध्वंयातामूलशाखाः प्रभवन्ति ... आनुपूर्व्या मूलादिपरिपाट्या सुष्टु जाताः आनुपूर्वीसुजाताः रु ... तानिमूलानि तेषामुपरिवर्तिनः कन्दाः ... (क्वचिद्भूमि)मतुप् प्रत्ययः । अनुपुर्विति आनुपूर्व्या ... शाखादिभिः प्रसृता यथावत् ... बीजानि ... सर्वशातिशयाने ... वृत्तभावेन परिणता वृत्तभावपरिणताः । किमुक्तं भवति एवंनामसर्वासुदिक्षु ... एकस्कंधी इति सूत्रपाठः अनेकाभिः शाखा ... प्रत्येकमेक स्कंधाः प्राकृतेषास्य ... पुरुषस्यामैः सुप्रसारितैः ... तथा तिर्यग्वाहुद्वय प्रसारण प्रमाणोत्थाम ... तथा, ... मध्यभागे विटपो विस्तारोयेषांते तथा, ... अच्छिद्रपत्राः किमुक्तं भवति नतेषांपत्रेषु वातदोषतः कालदोषतोवा ... विपुलो विस्तीर्णः स्कंधो येषांते तथा. अच्छिद्राणिपत्राणियेषांते ... पत्राणिपत्राणा सुपरिजातानि येन ... । अथवा एवंनामान्योन्यंशाखाप्रशाखासु प्रवेशात् पत्राणिपत्राणा सुपरिजातानि येन ... अविरलपत्राइति अत्रहेतौ प्रथमा ततोऽयमर्थः यतोऽविरलपत्रा अतोअच्छिद्रपत्राः ... कुतइत्याह । अविरलपत्रा इति ... अवाचीनानि पत्राणि ... अच्छिद्रपत्रा ...

कमलगत्यामावेदयन्नाह । कमनीयपत्राइति नविष्णे वृंतिसंहरिकादिग्गावेणुनाम्यनीतीति अमीतिनियत्राणि येषां ते तथा अमीतिपत्रत्वाच्चाच्छिद्रपत्राः तथा निर्धूतानि अपनीतानि जरठानि पुराणान्यारक्तकांशानि ततएवपांडुराणि पत्राणि येषां ते तथा । अथमायय: यानि वृन्तान्यानि उत्करवत्याणि पत्राणि तानि वातेन निर्धूय २ भूमौपात्यंते ततोविष प्रायोनिर्धूतानि याम्यत्रापमायेत इति तथा, नवेनशत्रुकेन हरितेन शुकपिच्छाभेन ततएवभासमानेन त्रिग्धतया दीप्यमानेन पत्रभारेण दृमसंचयेन योऽसौ ऽधकारस्तेन गम्भीरा अव्यक्तमध्यभागाः मनोदर्शनीयाः नवहरितभासमानपत्रभारांधकारगम्भीरदर्शनीयाः तथा उपविनिर्गतैर्निरंतरविनिर्गतैर्नवतरुणपत्रपल्लवै तथा कोमलैर्मनोज्ञैरुज्ज्वलैः शुद्धैर्यमानैरीषत्कंपमानैः किशलयैरवस्थाविशेषोपेतैः पत्रविशेषैस्तथा सुकुमारैः प्रवालैः पल्लवांकुरैः शोभितानि वरांकुराणि वरांकुरोपेतानि अग्रशिखराणि येषां ते तथा इह पल्लवांकुरप्रवालयोः कालकृताय स्थाविशेषाद्विशेषो भावनीय इति । चित्रं कुसुमिया इत्यादिकं वर्द्धमानपदार्थं सूत्रं पूर्ववद्व्याख्येयं, तथा शुकबर्हिणमदनशालाकाकोकिल कोरकभृंगारक कोंडलक जीवंजीवक नंदीमुख कपिल पिंगलाक्ष कारंडव चक्रवाक कलहंस सारसानामनेकेषां शकुनिगणानां पक्षिकुलानां मिथुनैः स्त्रीपुंसयुग्मैर्विरचितं शब्दोन्नतिकशब्दोन्नमधुरस्वरं नादितं लपितं येषु ते तथा, अतएव सुरम्या अतिमनोज्ञाः अत्र शुकाः कीराः बर्हिणाः मयूराः मदनशालाकाः सारिकाः, कोकिल चक्रवाक कलहंस सारसाः प्रतीताः शेषास्तु जीवविशेषाः लोकतोऽवसेयाः संपिंडिता एकत्रपिंडीभूता दृप्ता मदोन्मत्ततयाद्ध्मा भ्रमरमधुकराणां पहकराः संघाताः यत्र तेतथा तथा परिलीयमाना अन्यत आगत्यागत्याश्रयंते मत्ताः षट्पदाः कुसुमासवलोलाः किंजल्कपानलंपटा मधुरं गुमगुमायमाना गुंजन्त अव्यक्तविशेषं विरुवन्तो देशभागेषु येषां ते तथा ततःकर्मधारयपदिमानः, ततोभूयः पूर्वपदेन सह विशेषणसमासः, तथा अभ्यंतराण्यंतर्वर्तीनि पुष्पफलानि येषां ते तथा, तथा बहिः पत्रैः छन्ना आच्छादिताः तथा पत्रैश्च पुष्पैश्च छन्ना परिच्छन्ना एकार्थिकशब्दद्वयोपादानात् अत्यन्तमाच्छादिताः । तथा नीरोगका रोगवर्जिता नृपतिविकिरणा शाखासु येषां प्रतिक्रिया तैः रोगैः स्वतएव विरहिता इत्यर्थः । तथा ऽकंटका मध्ये नाभिकावयोद्दय मल्लीविनाशः । तथा नानाविधगुच्छगुल्मैः स्निग्धफला इत्यपि क्वचित्, नानाविधैर्गुच्छैः वार्ताकीप्रभृतिभिर्गुल्मैर्नवमल्लिकादिभिर्मंडपकैर्द्राक्षामंडपकैः शोभिताः पक्षध्वजैश्चादिभिर्मंजिता इत्यर्थः । तथा विचित्र शुभकेतु भूता इति, विचित्रान् शुभान् केतून्

॥ टीका ॥

ध्वजात् प्रायाः विचित्रसुवृक्षैवबहुला इतिपाठांतर, तत्र यथा तत्र शुभमंगलभूतः फंतु... क्षाम्रास्तथा वाप्यश्चतुरस्राकारास्ताएव वृत्ताः पुष्करिण्यः दीर्घिका ऋजुसारिण्यः तासुसुनिवेशितानिरम्याणिजालगृहकाणि यत्रतें तथा । अयमर्थः यत्रतेषुता आसन्नाः सूत्रवाप्यादिपुगवाक्षवन्तिगृहाणि व्यंतरमिथुनानां जलकेलिकृते वहूनि संतीति, पंडिमनिर्हारिमां पुद्गलसमूहरूपां दूरदेशगामिनींच सुगंधिं सद्गंधिकां शुभसुरभिर्योगंधान्तरेभ्यः पृथकाशान्मनोहरावा सा तथा तांच महतामोचनप्रकारेण प्राकृतत्वाद्वाद्वितीयार्थे तृतीया महती मित्यर्थः । गंधघ्राणिं यावद्भिर्गंधपुद्गलैर्घ्राणेंद्रियस्य तृप्तिरुपजायते तावती पुद्गलसंहति रुपचारा द्गंधघ्राणिरित्युच्यते तांनिरंतरंमुंचंत इत्यर्थः, तथा शुभाः प्रधानाः सेतवोमार्गाः आलवालपाल्योवा केतवो ध्वजबहुला अनेकरूपावेपान्ते तथा रथाः क्रीडारथादयः यानानि उक्तवक्ष्यमाणातिरिक्तानि शकटादीनि वाहनानि युग्यानि गोल्लविषयप्रसिद्धानि द्विहस्तप्रमाणानि चतुरस्रवेदिकायुतानि नरयानानि शिबिकाः कूटाकारेणाच्छादिताः जंपानविशेषाः स्यंदमानिकाः पुरुषप्रमाणजंपानविशेषाः अनेकेषांरथादीनामधोविस्तीर्णत्वारप्रविमोचनं येपुतें तथा, पासादीया इत्यादि प्राग्वत् । अथ वनषंडस्य भूमिभागवर्णनमाह । तस्यणमिति पूर्ववत् वनषंडस्यांत मंध्येवहु अत्यंतं समोवहुसमः सचासौरमणीयश्च सतथा भूमिभागः प्रज्ञप्तः । कीदृश इत्याह । से इति तत् सकललोकप्रसिद्धं यथेति दृष्टांतोपदर्शने मामेति शिष्यामंत्रणे एइति वाक्यालंकारे, आलिंगोमुरजो वाद्यविशेष स्तस्य पुष्करंचर्मपुटकं तदतिसमत्वात्यंतसममिति तेनोपमाक्रियते, इतिशब्दाःसर्वेपिस्वस्वोपमाभूतवस्तुसमाप्तिद्योतकाः वाशब्दाः समुच्चये यावच्छब्देन बहुसमत्ववर्णकोमणिलक्षणवर्णकश्च ग्राह्य इति । सचायं सुत्रंग

॥ मूल ॥

तस्सणं वणसंडस्स अंतो बहुसमरमणिज्जे भूमिभाए पणत्ते? सेजहाणामए आलिंगपुक्खरेइवा जाव

॥ अनुवाद ॥

तस्य वनखण्डस्यान्त र्बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः. सयथा-नामकः आलिङ्गपुष्करमिव यावत्

॥ भाषा ॥

तसंःतेवनषंडनइ मध्यइं अत्यंतसम रमणीक मनोहर भूमी भाग कह्यो तीर्थंकरइं । सेःसे दृष्टांते करी कहै छइ जिमकोईक आलिंगतेमादलप्रमुख वाजो तेहनां चर्मपुट जेहवोसमरमणीक कह्यो इमजो छे । जापूर्वे तीपरइ, (आठा आठावर्ने परेत ना नोमलछे वो ततीछे पसी ढेमांजो तोम ताछे)

जंबूद्वीप

आगमाद्य

६

पुष्करै इवा भरतले इवा करतले इवा चंद्रमंडले इवा सूरमंडले इवा आदंस मंडले इवा उरब्भचम्मे इवा वसहचम्मे इवा वराहचम्मे इवा सीह[illegible]
इवा वग्घचम्मे इवा छगलचम्मे इवा दीविचम्मे इवा अणेगसंकुकीलगसहस्सवितते आवडपच्चावडसेढिपसेढिसोत्थिय सोवत्थिय पूसमाणवद्ध[illegible]
मच्छंडक मगरंडक जारमार फुल्लावलिय पउमपत्त सागरतरंगवासंती पउमलयभत्तिचित्तेहिं सच्छाएहिं सप्पभेहिं समरीइएहिं सउज्जोएहिं इति । [illegible]
आलिंगपुष्करं लोकप्रतीतो मर्दलस्य पुष्करं मृदंगपुष्करं तथापरिपूर्णपानीयेन पूर्णं तडागं सरस्तल्लमुपरितनोभागः सरस्तलं अथवा [illegible]
प्रतिचलितिति निश्चितं जलपूर्णसरोगर्दं । अन्यथा यातोद्भूतपानतरंगापत्रजलायेन विचलितः समभागोनस्यादित्यर्थः, करतलं प्रतीतं चंद्र [illegible]
सूर्यमंडलंच यद्यपि वस्तुगत्याउत्तानीकृतार्द्धकपित्थाकारपीठप्रासादापेक्षया वृत्तालेखमिति, तद्गतोद्गतसमालो भागोऽपगतलक्षणापि प्रतिभा[illegible]
सपत्ति तदुपादानं आदर्शमंडलं सुप्रसिद्धं ॥ उरब्भचम्मेइवा इत्यादि ॥ अत्रसर्वत्रापि अणेगसंकुकीलगसहस्सविततै इतिपदं योजनीयं । उर[illegible]
वृषभवराह सिंह व्याघ्रछगलाः प्रतीताः द्वीपीचित्रकएतेषां प्रत्येकंचर्म अनेकैः शंकुप्रमाणैः कीलकसहस्रैर्यदा महद्भिः कीलकैस्ताडितं प्रायोन[illegible]
भवतिचलनसर्वं सत्ताकयताद्य संभवात् अतः शंकुग्रहणं विततंविततीकृतंताडितमिति भावः । यथा ऽत्यंतं समसमं भवति तथा तस्यापि वन[illegible]
त वंकुसमतानुलिमागः । पुनःकथं भूत इत्याह । नानाविहपंचवण्णेहिं मणीहिंतणेहिं उवसोभिए इतियोगः नानाविधजातिभेदा नाना प्रकारायें [illegible]
नसपयन्मालिनतैकयशोभितः कथंभूतैर्मणिभिरित्याह । आवर्तादीनिमणीनां लक्षणानि तत्रावर्तः प्रतीतः एकस्यावर्तस्य प्रत्यभिमुखः आवर्तः [illegible]
मर्तः श्रेणिलघायिवबिंदुजाताद्ये पंक्तिः तस्याद श्रेणीयोविनिर्गता ऽन्या श्रेणिः सामश्रेणिः स्वस्तिकः प्रतीतः सौवस्तिक पुष्यमाणवैश्य न[illegible]

णाणाविहपंचवण्णेहिं मणीहिं तणेहिं उवसोभिए तंजहा– किण्हेहिं

नानाविधपञ्चवर्णैः मणिभि स्तृणै रुपशोभितः तद्यथा-कृष्णैः (नीलवर्णैर्लोहितवर्णैर्हारिद्रवर्णैःशुक्लवर्णैरिति)

नाना प्रकारना अनेकप्रकारना पंचवर्ण । तथा मणीरत्नकरी तथा तृणेकरी तथा शोभायमान छे तेकहेछे । किसकालोवर्ण (नीलवर्ण तथा लवर्णपीलावर्ण[illegible]

॥टीका॥

दीर्घकाल प्रवैतन्ने वहुंभानकं प्रतानपुर्द वारयोहवनदाहक्के सप्तपर्णविशेषांवके प्रसिद्धे शारमारेति लवण विशेषी सम्यग्विलवण्वेदिती लोका ईरितन्नी पुष्पावलि यस्रव वाणरस्र्नकामंतीमना यस्वनाः प्रतीताः तासांभक्त्याविच्छितया चित्रमालेखोपेपुते तथा किंशुकांभवति आयताहि लवणवेते लवणतो शोभमाना शोभायेवाने नयातेः मध्यमेहि इत्यादि विशेषण द्वयं प्राग्वत्, एवं भूतेनानाविधैः पंचवर्णमंणिभिस्तृणैरोपशो भित कटघोनुवद्धेये कारीः कृष्णवर्णाद्वैनैः एवंवत्संति एवममुना प्रकारेणशेषोपिनीलादिकोवर्णो मणितृणविशेषणतया योजनीयो, यथा नीलवर्णो र्नीलिमवर्णैः हारिद्रवर्णैः शुक्लवर्णैश्च तथा तेषांमणितृणानां गंधः स्पर्शः शब्दश्चनेतव्यः तथा तस्यवनषंडस्य भूमिभागे पुष्करिण्यः पर्वतका गृहका णि मंडपकाः पृथिवी शिलापट्टकाश्च नेतव्या बुद्धिपथं प्रापणीयाः । भवंतिहि सूत्रकाराणां गतेंषिन्न्यादौदृशानिलापवार्यकानि एवं जाव तहेव वत्ताइं य एवमनुमिहताइं १ इति अत्रैव सूत्राभिप्रायाभिव्यक्तये जीवाभिगमादि ग्रंथोक्तः कियान् पाठोलिख्यते तत्थणंजेतेकिण्हामणीतणायतेसिणं अयमेया रूवेवन्नावासेपन्नत्तेसेजहा नामए जीमूते इवा अंजणेइवा खंजणे इवा कज्जलेइवा मासीइवा मसीगुलियाइवा गवलेइवा गवलगुलिया इवा भ मरे इवा भमरावली इवा भमरपत्तसारे इवा जंबूफलेइवा अद्दारिट्ठेइवा परपुट्ठे इवा गएइवा गयकलभेइवा किण्हसप्पेइवा किण्हकेसरेइवा आगास थिग्गलेइवा किण्हासोए इवा किण्हकणवीरेइवा किण्हबंधुजीवे इवा भवेएयारूवे गोयमा-णो इणट्ठे समट्ठे तेणं कण्हामणी तणाय इत्तो इट्ठतराएचेव कंततराएचेव मणुन्नतराएचेव मणामतराएचेव वण्णेणं पण्णत्ता इति, अत्रव्याख्या तत्थणमित्यादि तत्रतेषां पञ्चवर्णानांमणीनां तृणानांच मध्ये णमिति प्रा

॥ मूल ॥ एवं वण्णो गंधो फासो सद्दो ॥ पुक्खरिणीओ पव्वयगा घरगा मंडवगा पुढविसिलावट्टगा य णेयव्वा,

अनुवाद॥ एवं वर्णो गंधः स्पर्शः शब्दः ॥ पुष्करिण्यः पर्वतकाः गृहकाणि मण्डपका पृथ्वीशिलापट्टका च नेतव्याः

॥ भाषा ॥ इमवर्णवंतपणे गंधरसस्पर्शशब्दतेवनभूमिभागेंपुष्करवावीद्रहःपर्वतपर्गृहभवन मांडवापुःपृथ्वीशिलापट्टक एतलीवस्तुसर्वजीवाभिगमसूत्रथीजाणवी ॥

स्यत् येतेकृष्णा मणय स्तृणानिच वेइरंवेषसिद्दैयेते इति वचनं भावाक्रमार्थं। तैसिणमित्यादि सेजहाणामए इयप्रत्रेष सूत्र पूर्ववत्, जीमूतमिथा मे
वृट् प्रारंभ समये जलपूर्णोवेदितश्च:, तत्रैव प्रायोऽतिकालिम संभवात्, इतिशब्दउपमाभूतवस्तुनामपरिसमाप्तिद्योतकः वाशब्दउपमानान्तर
वा समुच्चये, एवं सर्वत्र इति वा शब्दौद्रष्टव्यौ। अंजनं सौवीरांजनं रत्नविशेषोवा खंजनंदीपमल्लिकामलः स्नेहाभ्यक्तशकटाक्षघर्षणोद्भव मित्यपरे च
दीपशिखापतितं मषी तदेवकज्जलं ताम्रभाजनादिषु मागधीविशेषेणघोलितं मषीगुलिका घोलित कज्जलगुटिका गवलंमाहिषंशृङ्गं तदपिचापगा
परितनत्वग्भागंग्राह्यं तत्रैवविशिष्टस्य कालिम्नः संभवात्, तथा तत्रैवमाहिषशृङ्गस्य निबिडतरसारनिर्वर्तिता गुटिका गवलगुटिका भ्रमरः प्रतीतः
रावली भ्रमरपंक्तिः तथा भ्रमरपत्रसारः भ्रमरपक्षपत्रं पक्ष तस्य सार सदंतर्गतो विशिष्टश्यामतोपचितः प्रदेशः जंबूफलंप्रतीतं आर्द्रारिष्टः कोमल
परपुष्टः कोकिलः गजोगजकलभश्च प्रसिद्धौ कृष्णसर्पः कृष्णवर्णःसर्पजातिविशेषः कृष्णकेसरः कृष्णबकुलः आकाशथिग्गलं शरदिमेघमुक्तमाकाशख
द्वि कृष्णमतीव प्रतिभातीति तदुपादानं कृष्णाशोक कृष्णकणवीर कृष्णबंधुजीवाः अशोककणवीरबंधुजीववृक्षभेदाः अशोकादयोहि पंचवर्णाभवं
तः शेषव्युदासार्थं कृष्णग्रहणं एतावत्युक्ते भगवंतं गौतमः पृच्छति। भवेएयारूवेइति। भवेत्मणीनां तृणानांच कृष्णोवर्णः एतद्रूपो जीमूतादिरूप
कुपाठाश्रयस्य प्रश्नसूत्रतायेदितस्या भगवानाह-गौतमनायमर्थः समर्थः नायमर्थः उपपन्नो यदुतएवंभूतः कृष्णोवर्णोमणीनां तृणानांच किंतुते कृष्ण
यस्तृणानिवहतो जीमूतादेः मकाशादिष्टतरका एव कृष्णेनवर्णेन इंष्मिततरकाएव तत्र किंचिदकांतमपिकेषांचिदिष्टतरंभवति ततोऽकांततास्य
त्यर्थमाह कांततरका एव अतिस्निग्धमनोहारिकालिमोपचितया जीमूतादेः कमनीयतरका एव, अतएव मनोज्ञतरका मनसाप्राप्यंते अनुकूलतर
प्रवृत्ति विषयी क्रियंते इति मनोज्ञा मनोनुकूलाः ततः प्रकर्ष विवक्षायांतरप् प्रत्ययः तत्र मनोज्ञमपि किंचिन्मध्यमं भवति, ततः मर्वोत्कर्षप्र
तार्थमाह। मन आपतरका एव द्रष्टृणांमनांसि आप्नुवंति आत्मवशतांनयंतीतिमनआपाः ततः प्रकर्ष विवक्षायांतरप् प्रत्ययः प्राकृतत्वात् य
मकारेमआमतरा इति भवति। अथवाकोपिशब्दः कथापि प्रसिद्धो भवतीति नानादेशजविनेयानुग्रहार्थं एकार्थिका एवैतेशब्दा इति॥ तत्यणं
नीलगा मणीतणाय तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते सेजहा सेजहाणामए भिंगेइवा भिंगपत्ते इवा चासेइवा चासपिच्छेइवा सुयइवा सुत्र

इवा चोलीइवा चोलीभेए इवा नीलीगुलिया इवा सामाएइवा उचंतए इवा वणराईइवा हलधरवसणे इवा मोरगीवा इवा पारेवयगीवा इवा अय सिकुसुमे इवा बाणकुसुमेइवा अंजणकेसियाकुसुमे इवा नीलुप्पलेइवा नीलासोए इवा नीलकणवीरे इवा नीलबंधुजीवे इवा भवेएयारूवे गोयमा णो इणट्ठे समट्ठे तेणं नीलामणी तणामणी इट्ठतरयाचेव कंततरयाचेव मणुण्णतरयाचेव मणामतरयाचेव वण्णेणं पण्णत्तेति पदयोजना प्राग्वत् भृंगः कीटविशेषः पतंगः भृंगपत्रं तस्यैव कीटविशेषस्य पक्षम् शुकः कीरः शुकपिच्छं शुकस्य पत्रं प्रसिद्धं चापः पक्षिविशेषः चापपिच्छं तस्यैव पिच्छं नीली प्रसिद्धा नीलीभेदो नीलीच्छेदः नीलीगुलिका श्यामाको धान्यविशेषः प्रज्ञापनायां तु सामाइति पाठस्तत्र श्यामा प्रियंगुः उच्चंतगो दंतरागः वनराजी प्रतीता हलधरो बलभद्रः तस्य वसनं तद्धि किलनीलं भवति सर्वदैव यतो गौरशरीरस्य शोभाकारीति नीलमेव वस्त्रं परिधत्ते मयूरग्रीवा पारावतग्रीवा अतसीकु सुमबाणकुसुमानि प्रतीतानि अंजनकेशिका वनस्पतिविशेषः तस्याः कुसुमं नीलोत्पलं कुवलयं नीलाशोकनीलकणवीर नीलबंधुजीवा अशोकादिवृक्ष विशेषाः भवे एयारूवे इत्यादि प्राग्वत् व्याख्येयं । तत्थणं जेते लोहियगा मणी तेसिणं इमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते संजहा सेजहाणामए सस गरुहिरेइवा उरब्भरुहिरेइवा वराहरुहिरेइवा मणुस्सरुहिरे इवा महिसरुहिरे इवा बालिंदगोवएइवा संझब्भरागे इवा गुंजद्धरागे इवा जायहिंगुलि ए इवा सिलप्पवाले इवा पवालंकुरे इवा लोहियक्खमणी इवा लक्खारसे इवा किमिराग कंबले इवा चीणपिट्ठरासी इवा जासुअणकुसुमे इवा किंसुअकुसुमे इवा पालियायकुसुमे इवा रत्तुप्पले इवा रत्तासोए इवा रत्तकणवीरे इवा रत्तबंधुजीवे इवा भवे एयारूवे गोयमा णोइणट्ठे समट्ठे तेणं लोहियगा मणी तणाय इत्तो इट्ठतरयाचेव कंततरयाचेव मणुण्णतरयाचेव मणामतरयाचेव वण्णेणं पण्णत्तेसि । शशकरुधिरं प्रतीतं उरभ्रउरणस्तस्य रु धिरं वराहः शूकरः तस्य रुधिरं मनुष्यरुधिरंच प्रतीतं एतानिहि शेषरुधिरेभ्यो लोहितवर्णोत्कटानि भवंति तेनैषामुपादानं बालेंद्रगोपकः सद्योजा त इंद्रगोपकः सहिप्रवृद्धः सन् ईषत् पांडुरक्तो भवति ततो बालग्रहणं इंद्रगोपकः प्रावृट् कालभावी कीटविशेषः बालदिवाकरः प्रथममुद्गच्छन् सू र्यः सहिरक्तवर्णो भवतीति बालपदोपादानं संध्याभ्ररागो वर्षासु संध्यासमयभावी अभ्ररागः गुंजारक्तिका तस्या अर्द्धस्यरागः गुंजार्द्धरागः गुंजा याहि अर्द्धमतिरक्तं भवति अर्द्धमति कृष्णं अतो गुंजार्द्धग्रहणं जातहिंगुल को व्यक्तं, शिला प्रवालं प्रवालमाणिक्य विशेषः प्रवालांकुरस्तस्यैवांकुर,

मपि प्रथमोद्गतस्तेनारपंतरक्तोभवत्यतस्तदुपादानं लौहिताक्षमणिर्मणिविशेषः लाक्षारसःप्रतीतः कृमिरागेणरक्तःकंबलः कृमिरागकंबलः चीन पिष्टं सिंदूरं तस्यराशिः जपाकुसुमकिंशुककुसुमपारिजातकुसुमरक्तोत्पलरक्ताशोकरक्तकणवीररक्तबंधुजीवाः प्रतीताः । भवेएयारूवे इत्यादि प्रा ग्वत्, तत्थणं जेते हालिद्दगमणी तेसिणं तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासेपण्णत्ते संजहा सेजहाणामए चंपगे इवा चंपगच्छल्ली इवा चंपगच्छेए इवा हलिद्दा इवा हलिद्दाभेए इवा हलिद्दा गुलिया इवा हरियालिया इवा हरियालियागुलिया इवा चिउरेइवा चिउरंगरागे इवा वरकणगे इवा वरक णगनिघसे इवा वरपुरिसवसणे इवा अल्लई कुसुमेइवा चंपगकुसुमे इवा कोहंडियाकुसुमे इवा कोरंटमल्लदामे इवा तडवडाकुसुमे इवा घोसाडिया कुसुमे इवा सुवण्णजूहियाकुसुमे इवा सुहिरण्णिया कुसुमे इवा बीअग कुसुमेइवा पीयासोए इवा पीतकणवीरे इवा पीअबंधुजीवे इवा भवे एयारू वे गोअमा णोइणट्ठे समट्ठे तेणं हालिद्दामणीतणाय एत्तो इट्ठतराचेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता ॥ तत्रेत्यादि पदयोजना प्राग्वत्, चंपकः सामान्यतः सुवर्णचंप कोवृक्षः चंपकछल्ली सुवर्णचंपकवल्कल् चंपकभेदः सुवर्णचंपकच्छेदः हरिद्राप्रतीता हरिद्राभेदो हरिद्राच्छेदः हरिद्रागुलिका हरिद्रासारनिर्वर्त्तितागुटि का हरितालिका पृथिवीविकाररूपा प्रतीता हरितालिकाभेदो हरितालिकाच्छेदः हरितालिकागुलिका हरितालिकारसनिर्वर्त्तितागुटिका चिकुरो रागद्रव्यविशेषः चिकुरांगरागः चिकुरसंयोगनिमित्तो वस्त्रादौरागः वरं प्रधानं यत्कनकं पीतसुवर्णमित्यर्थः, वरकनकं तस्य निघर्षः निकषोपलकषपट्टकेरे खारूपः वरपुरुषो वासुदेव स्तस्य वसनं वस्त्रं तद्धि किलपीतमेव भवतीति तदुपादानं अल्लकीकुसुमं लोकतोऽवसेयं चंपककुसुमं सुवर्णचंपककुसुमं कू ष्माण्डिका कुसुमं पुष्पफलीपुष्पं कोरंटकमाल्यदाम कोरंटकः पुष्पजातिविशेषः यद्य कंटासेलिआदयः संभाव्यते तस्यमालायै हितानीति कृत्वामा ल्यानि पुष्पाणि तैर्दाम मालाकुसुमादैर्ग्रथितरूपं भवतीति दाम यद्दृत्तं तडवड आउली तस्याः कुसुमं तडवडा कुसुमं,तथा घोषातकीकुसुमं सुव र्णयूथिकाकुसुमंच प्रतीतं सुहिरण्णिका वनस्पति विशेषः बीजकोवृक्षविशेषः प्रतीतस्तस्य कुसुमं पीताशोकादयोव्यक्ताः शेषं पूर्ववत् ॥ तत्थणं जेते सु क्किलामणीतेसि णं तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते संजहा सेजहाणामए अंके इवा संखेइवा संखचुण्णे इवा कौचावली इवा हारावली इवा ब लायावली इवा चारदयवलाहए इवा धंतधौतरूप्पपट्टे इवा सालिपिट्टरासी इवा कुंदपुप्फरासी इवा कुमुदरासी इवा सुक्कछिवाडिआ इवा पेहु

कन्दलिका इवा सेइया मुणाले इवा गयदंते इवा लवंगदले इवा पोंडरीयदले इवा सिंदुवारमल्लदामे इवा सेताभोए इवा सेअकणवीरे इवा सेअबंधुजीवे इवा भवे एयारूवे गोयमा णोइणट्ठे समट्ठे तेसि णं सुक्किल्लाणं मणीणं एत्तो इट्ठतराए चेव जाव वण्णेणं पण्णत्ता ॥ तत्थाङ्कमित्यादिपदयोजनामाग्वत्, संकोरकविशेष. शङ्खचूर्णं हंसगर्भि कुन्दपुष्पविशेषः दकरजः उदककणाः ते च हिमशिला ... दधिघनो दधिपिण्डः क्षीरं प्रतीतं क्षीरपूरं क्वथ्यमानमतितापादूर्ध्वं गच्छत् क्षीरं क्रौञ्चावलिहारावलिहंसावलि बलाकावलयः प्रकटार्थाः आवलिपदोपादानं वर्णोत्कर्षप्रतिपादनार्थं च तडागोदकादिषु जलमध्ये प्रतिबिम्बिता चन्द्रपङ्क्तिः शारदिकबलाहकः शरत्कालभावी मेघः ध्मातधौतरूप्यपट्टः ध्मातोऽग्निसंपर्कतो अतिनिर्मलीकृतो धौतो भूतिखरण्टित हस्तसम्मार्जनेनातितेजितो रूप्यमयः पट्टः, अन्ये तु- ध्मायते ध्मातेनाग्निसंयोगेन धौतः शोधितो रूप्यपट्टः, शालिपिष्टं शालिचूर्णं लवराशिः पुञ्जः कुन्दपुष्पराशिः कुमुदराशिः स्पष्टः शुष्कच्छेवाडीमवल्लादिफलिका सा च क्वचिद्देशविशेषे शुष्का सती अतीव शुक्ला भवत्यतस्तदुपादानं पेहुणमिं जिका पेहुणं मयूरपिच्छं तन्मध्यवर्तिनी मिंजा साचातिशुक्लेति तदुपन्यासः विसं पद्मिनीकन्दः मृणालं पद्मतन्तुः शेषा गजदन्तादिका उक्तार्थाः नवरं सिंदुवारो निर्गुण्डी तस्य माल्यं दाम प्राग्वत् भवे एयारूवे इत्यादि भावितार्थं तदेवमुक्तं वर्णस्वरूपं॥ संप्रति गंधस्वरूपप्रतिपादनार्थमाह ॥ तेसि णं भंते मणीणं तणाण य केरिसए गंधे पण्णत्ते सेजहा कोट्ठपुडाण वा तगरपुडाण वा एलापुडाण वा चोअपुडाण वा अगरुपुडाण वा दमणगपुडाण वा कुंकुमपुडाण वा चंदण पुडाण वा उसीरपुडाण वा मरुअगपुडाण वा जाइपुडाण वा जूहियापुडाण वा मल्लिआपुडाण वा ण्हाणमल्लियापुडाण वा केअइपुडाण वा पाडलपुडाण वा णोमालियापुडाण वा अगरुपुडाण वा लवंगपुडाण वा वासपुडाण वा कप्पूरपुडाण वा अणुवायंसि उब्भिज्जमाणाण वा कुट्टिज्जमाणाण वा भंजिज्जमाणाण वा उक्किरिज्जमाणाण वा परिभुंजमाणाण वा भंडाओ भंडं साहरिज्जमाणाणं उराला मणुण्णा मणहरा घाणमणणिव्वुइकरा सव्वओ समंता गंधा अभिणिस्सवंति भवे एयारूवे गोयमा णो इणट्ठे समट्ठे तेसि णं मणीणं तणाण य एत्तो इट्ठतराए चेव जाव मणामतराए चेव गंधे पण्णत्ते ॥ तेषां जगतीपद्मवरवेदिकावनषण्ड स्थानां एतेषां मणीनां तृणानां च कीदृशो गन्धः प्रज्ञप्तः, भगवानाह॥ गौतम सेजहाणामए इत्यादि । प्राकृतत्वात् सेइति अथ शब्दार्थः तेषां नाम गृह्णाति या या संस्कारे गन्ध अभिनि। सर्वत्रापि सम्बन्धः, कोष्ठं गन्धद्रव्यं तत्पुटाः कोष्ठपुटा तेषां यासां सर्वत्र सम्बन्धः। इह एकस्य पुटस्य प्रायो गन्धद्रव्यो

गन्धः प्रसरति गन्धद्रव्यस्यान्यत्रत्वात् ततो यद्भवनं तागरमपि गन्धद्रव्यं गुणाः प्रतीताः चोत्रंगन्धद्रव्यं चंपकदमनककुंकुमचंदनोशीरमरुबकजा
तिकामल्लिकायानमल्लिकाकेतकीपाटलानवमालिकाअगरुलवंगवासकर्पूरवत् प्रतीतानि नवरमुशीरं बीरणं मूलं सवज्ञचित् हिरिवेरमुशागट
ति मयजीवेद पुटानां यालपुटानां स्नानमल्लिका स्नानयोग्यामल्लिकाविशेषः एतेषां मनुवाते आघ्रामकविपक्षितपुरुषाघामनुकूलवाते वा
ति उद्भिद्यमानानां सुद्वाट्यमानानां निर्भिद्यमानानां नितरामतिशयेन भिद्यमानानां कोटिक्रमणोयया इति इहपुटैः परिमितानि यानि द
व्याणि तान्यपि परिमेव परिमाणोपचारात् कोटपुटादीनी रयुष्यते तेषां कुट्यमानानां मुद्गरलादिभुद्धगानानां श्लक्ष्णमाणोणया इति
संहीक्रियमाणानां यत्र त्रिशिवणद्रव्यं कोष्ठादि द्रव्याणामयमेवं तेषांमापः कुट्टन महत्खंडीकरण संभवात् ननु पूर्विकादीनां तथावकीर्यमाणानां
कादिभिः कोशादिपुटानां कोशादिद्रव्याणां वा उत्क्षिप्यमानानां तयाविकीर्यमाणानां मितस्ततो विप्रकीर्यमाणानां परिभुज्यमानानां परिभोगार्थं
उपभोगानां क्वचित् परिभाज्यमानानामिति पाठस्तत्र परिभाज्यमानानां पार्श्ववर्तिभ्योमनाक् मनाक् दीयमानानां तथाभांडात् स्थानादेक
स्थानं संचार्यमाणानां उदाराः स्फारास्तेषाऽमनोज्ञानपि स्यंत्यत आह, मनोज्ञामनोनुकूलाः तच्चमनोज्ञत्वं कुत इत्याह, मनोहरा
हरंत्यात्मवशं नयंतीति मनोहरा यतस्ततो मनोज्ञा सादपि मनोहरत्वं कुत इत्याह घ्राणमनोनिर्वृतिकराः नासासविषयचेतःसुखोत्पाद
कत्वात् सर्वतः दिक्षु समंततः सामस्त्येन गंधा अभिनिःस्रवंति जिघ्रतामभिमुखं निस्सरंति एवमुक्तेशिष्यः पृच्छति भवेदेतद्रूपः भगवानाह-गं
नायमर्थः समर्थः तेषां मणीनां तृणानां इतस्तरकश्चैव यावन्मन आपतरकश्चैव गन्धः प्रज्ञप्त इति ॥ तेसिणं भंते मणीणं तणाणय केरिसए
फासे पण्णत्ते गोयमा से जहा णामए आइणगेइ वा रूए इवा बूरेइवा णवणीए इवा हंसगब्भतूली इवा सिरीसकुसुमनिचए इवा बालकुसुमपत्तरासी इवा भवे ए
ते गोयमा णो इणट्ठे समट्ठे तेसिणं मणीणं तणाणय इत्तो इट्ठतरएचेव जाव फासेणं पण्णत्ते तेषां भदन्त मणीनां तृणानांच कीदृशः स्पर्शः प्रज्ञप्तः
भगवानाह-गौतम सेजहाणामए इत्यादि ॥ यथा अजिनकं चर्ममयं वस्त्रं रूपं कर्पासपक्ष्म बूरो वनस्पतिविशेषः नवनीतं ग्रक्षणं हंसगर्भतूली हि
कुसुमनिचय प्रकरः बालानि अचिरकालजातानियानि कुमुदपत्राणि तेषां राशिः क्वचित्ताल्पकुसुमपत्रराशिरितिपाठः भवे एया रूवे इत्यादि पूर्ववत्

तिविधानां नवीनतरावय पुप्पावरादिवुतरागरहिं मारुहिं मंदायं मंदायं एइयायं वेइयायं कंपियायां चालियायं फंदियायं घट्टियायं राभिजा
च उदीरियायं केरिसए सहेयवते गोयमा वेजवावामए सिविया एवा संदमाणिया रहा रहत्तयासव्छतस्स सज्झयस्स सघंटायस्स सपडागस्स सतो
रणवरस्स सनंदिघोसस्स सखिखिणीहेमजालपेरंतपरिक्खित्तस्स हेमवयचित्ततिणिसकणगणिज्जुत्तदारुआगस्स सुपिणद्धारगमंडलधुरागस्स कालाय
स सुकयणेमिजंतकम्मस्स आइण्णवरतुरगसुसंपउत्तस्स कुसलनरछेअसारहिसुसंपग्गहियस्स सरसयबत्तीसतूणपरिमंडियस्स सकंकडावयंसगस्स सचापस
रपहरणावरणभरियजोहजुद्धसज्जस्स रायंगणंसि वा अंतेउरंसि वा रम्मंसि वा मणिकुट्टिमतलंसि अभिक्खणं अभिघट्टिज्जमाणस्स जे उराला मणुण्णा कण्णमणोणिव्वु
इकरा सद्दा सव्वओ समंता अभिणिस्सवंति भवे एयारूवे सिया णो इणट्ठे समट्ठे अत्रव्याख्या, तेषां मणीनां तृणानां च भदन्त पूर्वापरदक्षिणोत्तरागतैर्वातै
र्मंदं मंदं एजितानां तथा व्येजितानां विशेषतः कंपितानामेतदेव पर्यायशब्देन व्याचष्टे कंपितानामिति तथा चालितानामितस्ततो विक्षिप्तानां एतदेव
पर्यायेणाह स्पंदितानामिति तथा घट्टितानां परस्परं घर्षणानां कथं घट्टिता इत्याह क्षोभितानां स्वस्थानाच्चालितानां स्वस्थानाच्चालनमपि कुत इ
त्याह उदीरितानामुत्प्रावल्येनेरितानां, प्रेरितानां कीदृशः शब्दः प्रज्ञप्तः भगवानाह-गौतम सपथानामकः शिविकाया वा स्पंदमानिकाया वा रथस्य वा त
त्र शिबिका जंपानविशेषरूपा उपरिच्छादिता कोष्ठाकारा तथा दीर्घा जंपान विशेषः पुरुषस्य स्वप्रमाणायकाशदायी स्पंदमानिका अनयोश्च शब्दः पुरु
षोत्पाटितयोः क्षुद्रहेमघंटिकादिचलनवशतोवेदितव्यः रथश्चेह संग्रामरथः परिगृह्यते न क्रीडारथः तस्याग्रेतनविशेषणानामसंभवात्, तस्य च फलकवेदि
का यस्मिन् काले वेपुरुषावलद्रपेवणाकटिप्रमाणा सवेया प्रसव रथस्य विशेषणान्यभिधत्ते सच्छत्रस्य सध्वजस्य सघंटाकस्य उभयपार्श्वावलंबिमहाघण्टा
घंटोपेतस्य सपताकस्य सपुष्पजस्य सतोरणवरस्य प्रधानतोरणोपेतस्य सनंदिघोषस्य द्वादशविधतूर्यनिनादोपेतस्य द्वादशतूर्याणि च. भंभा मुकुं
द मद्दलकडंबझल्लरिहुडुक्क । कंसाला काहलतलिमा वंसो संखो पणवो य बारसमो १ तथा सकिंकिणीकहेमजालपर्यंतपरिक्षिप्तस्य सह किंकिणीभिः क्षुद्र
घंटिकाभिः पर्यंतेषु सर्वेषु परिक्षिप्तो व्याप्तः तस्य तथा हैमवतं हिमवत्पर्वतभा
वं चित्रं तिनिसं कनकपट्टिका संवलित नियुक्तं तथाविधं दारु काष्ठं यस्य तस्य

जंबूद्वीप०
भाग॥१६॥
प्रथमद्वार

तस्य प्रथमा [illegible] कृतं [illegible]
मूलभूतस्य तथा कालायसेन लोहेन सुष्ठु अतिशयेन सम्यक् प्रयुक्तायोजिता यस्मिन् सतया तस्य [illegible] च
नियंत्रकर्मा तस्य आकीर्णगुणैर्व्यां [illegible] प्रधानासुरगात्सुष्ठु अतिशयेन सम्यक् परिगृहीतस्य तथा शराणांगतं म
रनिपातः प्राकृतत्वात् तथा सारथिकर्मणि कुशला नराश्चेषां मध्ये अतिशयेनछेकोदक्षः सारथिसंगमनु सम्यक् परिगृहीतस्य तथा शराणांगतं प्र
त्येकं येपुतानि शरगतानि तानि चतानिद्वात्रिंशत्तूणानिव आबाधयाः शरयतद्वात्रिंशत्तूणानितैर्मंडितः किमुक्तं भवति एवंनाम तानि द्वात्रिंशत्शरग
त भृतानि तूणानिरथस्य सर्वतः पर्यंतेषु [illegible] तस्यरणायोपकल्पितरथातीयमंडनाय भवंतीति, तथा कंकटः कवचं अवतंसः शिरस्त्राणं ताभ्यां
सहवर्तते यस्य तथा तस्य सहचापेन ये शरा यानिच कुंतादीनि प्रहरणानि यानिचखेटकादीन्या वरणानि तैभृत. पूर्णंतथा योधानां युद्धं तत्रिनि
र्ता सज्जः प्रमुखी भूतोयः सयोधयुद्धसज्जस्ततः पूर्वपदेन कर्मधारयः तस्य इत्थंभूतस्य राजांगणेवा अंतः पुरेवा रम्येवा मणिकुट्टिमतले मणिबद्धभूमि
तले अभीक्ष्णं पुनःपुनर्मणिकोट्टिमतलप्रदेशैः राजांगणादिप्रदेशैर्वा अभिघट्टिज्जमाणस्सेति अभिघट्यमानस्य वेगेन गच्छतोयेउदारा मनोज्ञाः करणं
[illegible] सर्वतः समंतात् शब्दा अभिनिस्सरंति श्रोतृणामभिमुखं निस्सरंति भवे एयारूवे मिथ्यादृतिस्यात्कथंचिद्भवेदेतद्रूप क्षीणां मणीनां तृणा
[illegible] शब्दः [illegible] समर्थः पुनरपिगौतमःप्राह सेजहाणामए वेआलिआए वीणाए उत्तरमंदामुच्छिआए अंकेसुपइठियाए चंदण
[illegible] पच्चूसकालसमयंसि मंदंमंदं एइयाए वेइयाए चालियाए घट्टियाए फंदियाए खोभियाए उदीरियाए
[illegible] अभिनिस्सवंति भवे एयारूवे सियाणो इणट्ठे समट्ठे अत्रव्याख्या सयथानामकः प्रातःसंध्यायांदेवतादाः
[illegible] तालाभावेप्रवर्तते इति वितालेतालाभावे भवतीति वैतालिकीतस्या वैतालिकायावीणाया उत्तरमंदा
[illegible] इति मूर्च्छिता उत्तरमंदया उत्तरमंदाभिधया गंधारस्वरान्तर्गतया सप्तम्या मूर्च्छनया मूर्च्छिता स्वराः
[illegible] भवति, यथाहि [illegible] मूर्च्छना सोरंधीमधुगंधारा उत्तरगंधाराविअहवइंसापंचमी मुच्छा१ सुद्धतरगा

प्रतीर्ण तलाभो यासु का यासुतास्तथा सुवर्णशुभ्ररजततलाः शुभ्रं रूप्यं तथा वज्रमयाः पाषाणाः येषां ताः तथा वैडूर्यमणिमयानि स्फाटिकपटलमयानि स्फाटिकर
त्नमयानि पार्श्वानि प्रत्यवतटानि तटसमीपवर्त्युच्चप्रदेशा यासां ताः तथा तथा सुखेनावतारो जलमध्ये प्रवेशनं यासु ताः स्ववतारा तथा सुखेनोत्तारो
जलाद्बहिर्निर्गमनं यासु ताः सुखोत्ताराः ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः तथा नानामणिभिः सुबद्धानि तीर्थानि यासां तास्तथा अत्र मणिशब्दस्य परनिपातः प्राकृतत्वात् प्रा
कृतशैलीवशाद्वा चतुष्कोणा इति चत्वारः कोणा यासां ताः तथा दीर्घत्वं च तृतीयाद्वीपादीवा इति सूत्रेण प्राकृतलक्षणवशात्
एतच्च विशेषणं वापी कूपाद्यपेक्षया, तेषामेव चतुःकोणत्वसंभवात् नशेषाणां । आनुपूर्व्येण क्रमेण नीचैर्नीचैस्तरभावरूपेण सुष्ठु प्रतिविशिष्टो जातो वप्रः
केदारो जलस्थानं यासु गंभीरमलब्धतलं शीतलं जलं यासु ताः आनुपूर्व्यसुजातवप्रगंभीरशीतलजला स्तथा तथा संछन्नानि जालैर्नातिरिक्तानि पत्रविसमृणाला
नि यासु ता तथा बहूत्पलकुमुदनलिनसुभगसौगन्धिकपुंडरीकमहापुंडरीकशतपत्रसहस्रपत्राणां फुल्लानां विकस्वराणां केशरैः किंजल्कैः उपचिता भृताः विशेषणस्य विशेष्यात्परनिपातः प्राकृतत्वात् त
था षट्पदैः भ्रमरैः परिभुज्यमानानि कमलानि उपलक्षणमेतत् कुमुदादीनि यासु ताः तथा अच्छेन स्वरूपतः स्फटिकवत् शुद्धेन निर्मलेन आगंतुकमलरहि
तेन सलिलेन पूर्णाः तथा पडिहत्था अतिरेकिता अतिप्रभूता इत्यर्थः देशीशब्दोयं पडिहत्थशब्दमायं अक्षरेषु पंचजाणआद्वयं प्रोतिवचनात् उदाहरणं चात्र
पडिहत्थं णयणं वराइं नवसलिलसुद्धुणायाई ॥ अ हिरेइयं महउयचिंताए मणं सुहं विरहे इति, भ्रमंतो मत्स्यकच्छपाः यत्र ताः पडिहत्थभ्रमन्म
त्स्यकच्छपाः अनेकैः शकुनिमिथुनकैः प्रविचरिता इतस्ततो गमनेन सर्वतो व्याप्ताः ततः पूर्वपदेन विशेषणसमासः एतावाप्यादयः सरस्सरपंक्तिपर्यवसा
ना प्रत्येकमिति एकमेकं प्रतिप्रत्येकं यत्राभिमुख्येप्रतिशब्दो मवीप्सा विवक्षा या:पद्या इत्येकशब्दस्य द्विर्वचनमिति पद्मवरवेदिकाय परिक्षिप्ताः प्रत्येकं
प्रत्येकं वनषंडपरिक्षिप्ताः अपिबोद्धव्याः मात्वमेवकाः काश्चन वापादय आसवमिव चंद्रहासादि परमासवमिवउदकं यासां ताः तथा अप्येककाः वारुणो
दवराः वरसमुद्रस्येव उदकं यासां ताः अप्येककाः क्षीरमिवोदकं यासां ताः अप्येकिकाः घृतमिवोदकं यासां ताः अप्येकिकाः क्षोदरस इक्षुरसस्तद्वदुदकं
यासां ताः अप्येकिकाः अमृतरसमरसं उदकं यासां ताः अमृतरससमरसोदकाः अप्येकिकाः उदकेन स्वाभाविकेन प्रज्ञप्ताः पाताईयादस्यादि प्राग्व

त्। तासि णं खुड्डाणं खुड्डियाणं वावीणं जाव बिलपंतीणं पत्तेयं पत्तेयं चउद्दिसिं चत्तारि तिसोवाणपडिरूवगा पण्णत्ता तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तंजहा वइरामया णेमा रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलियामया खंभा सुवण्णरुप्पमया फलगा वइरामया संधी लोहियक्खमईओ सूईओ णाणामणिमया आलंबणा आलंबणबाहाओ पासाईया ४ इति। अथ व्याख्या तासां क्षुद्राणां क्षुद्रिकाणां यावद्बिलपंक्तीनां प्रत्येकंप्रत्येकं चतसृणां दिशां समाहारश्चतुर्दिक् तस्मिंश्चतुर्दिशि चत्वारि एकैकस्यां दिशि एकैकभावात् त्रिसोपानप्रतिरूपकाणि तथा प्रतिविशिष्टं रूपं येषां तानि प्रतिरूपकाणि सोपानानां समाहारस्त्रिसोपानं त्रिसोपानानि च तानि प्रतिरूपकाणि चेति विशेषणसमासः विशेषणस्य परनिपातः प्राकृतत्वात् तानि प्रज्ञप्तानि तेषां च त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां अयं एतद्रूपो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा वज्ररत्नमया नेमा भूमेरूर्द्ध्वं निःक्रामंतः प्रदेशाः रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि त्रिसोपानमूलपादाः वैडूर्यमयाः स्तंभाः सुवर्णरूप्यमयानि फलकानि त्रिसोपानांगभूतानि वज्ररत्नमयाः पूरिताः संधयः फलकद्वयापांतरालप्रदेशाः लोहिताक्षमय्यः सूचयः फलकद्वयसंबंधविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयाः नानामणिमया अवलंब्यते इति अवलंबा अवतरतामुत्तरतां चालंबनहेतुभूताः अवलंबनबाहातो विनिर्गताः केचिदवयवाः अवलंबनबाहा अपि नानामणिमय्यः अवलंबनबाहा उभयोः पार्श्वयोः अवलंबनाश्रयभूता भित्तयः पासाईयाओ ४ इत्यादि पदचतुष्टयं प्राग्वत्, तेसि णं तिसोवाणपडिरूवगाणं पुरओ पत्तेयंपत्तेयं तोरणा पण्णत्ता तेसि णं तोरणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते तेणं तोरणा णाणामणिमया णाणामणिमएसु खंभेसु उवणिविट्ठसंनिविट्ठा विविहमुत्तंतरोवचिया विविहतारारूवोवचिया ईहामियउसभतुरगणरमगरविहगवालगकिंनररुरुसरभचमरकुंजरवणलयपउमलयभत्तिचित्ता खंभुग्गयवरवइरवेइयापरिगयाभिरामा विज्जाहरजमलजुयलजंतजुत्ता विव अच्चीसहस्समालणीया रूवगसहस्सकलिया भिसमाणा भिब्भिसमाणा चक्खुलोयणलेसा सुहफासा सस्सिरीयरूवा पासाईया ४ इति व्याख्या, तेसि णमित्यादि तेषां त्रिसोपानप्रतिरूपकाणां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं तोरणानि प्रज्ञप्तानि तेषां तोरणानां अयमेतद्रूपो वर्णावासो वर्णकनिवेशः प्रज्ञप्तः तद्यथा तेणं तोरणा इत्यादि तानि तोरणानि नानामणिमयानि मरकतचंद्रकांतादयः विविधमणिमयानि नानामणिमयेषु स्तंभेषु उपविष्टानि सामीप्येन स्थितानि तानि च कदाचिच्चलानि अथवा ऽपदपतितानि भवेयुः ततआह सम्यग्निश्चलतया ऽपदपरिहारेण च निविष्टानि ततो विशेषणसमासः

॥टीका॥

विविधा मणयो विचित्रमणिकल्पिता मुक्ताः मुक्ताफलानि अंतरान्तरोपशोभितानि येषां तानि तथा श्रंतरांतरालेष्विति आपूरिताः आरोपिता यत्र तानि तथा
विविधैः तारारूपैः तारिकाकारैः रूपकितानि तोरणेषु हि शोभार्थं तारकाणि निबध्यंते इति प्रतीतं लोकेपि ईहामृगा वृकाः ऋषभा वृषभाः व्याला भुजगाः
नराः मृगविशेषाः शरभाः अष्टापदाः चमराः आटव्यागावः वनलताः अशोकलताद्याः पद्मलताः पद्मिन्यः शेषाः प्रतीताः एतासां भक्त्या विच्छित्त्या चि
त्र आलेख्यो येषु तानि तथा स्तंभोद्गतया स्तंभोपरि वर्तिन्या वज्ररत्नमय्या वेदिकया परिगतानि परिकरितानि संति यानि अभिरमणीयानि तथा वि
द्याधरयोः विशिष्टशक्तिमत्पुरुषविशेषयोः यमलं समश्रेणीकं युगलं द्वंद्वं तेनेव यंत्रेण संचरिष्णु पुरुषप्रतिमाद्वयरूपेण युक्तानि अर्चिःसहस्रैः दीप्यमानाः
तथा अर्चिषां सहस्रैः मालनीयानि रूपकसहस्रकलितानि स्पष्टं भिसमाणाइति दीप्यमानानि भिब्भिसमाणा इति अत्यर्थं दीप्यमानानि
तथा चक्षुःकर्णलोकने अवलोकने श्लिष्यतीव दर्शनीयत्वातिशयतः श्लिष्यतीव यत्र तानि तथा सुहफासाइति शुभस्पर्शानि सश्रीकानि सशोभाकानि रूपा
णि यत्र तानि सश्रीकरूपाणि पासाईयाइत्यादि विशेषणचतुष्टयं प्राग्वत् तेसिणं तोरणाणं उप्पिं अट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता सोत्थिय १ सिरिवच्छ २ नंदि
यावत्त ३ वद्धमाणग ४ भद्दासण ५ कलस ६ मच्छ ७ दप्पण ८ सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा व्याख्यात्वा, तेषां तोरणानामुपरीत्यादिसुगमं न
वरं जाव पडिरूवा इति यावत्करणात् सण्हा मट्ठा नीरया इत्यादिग्रहः तेसिणं तोरणाणं उप्पिं किण्हचामरज्झया नीलचामरज्झया लोहियचामरज्झया
हालिद्दचामरज्झया सुक्किलचामरज्झया अच्छा सण्हा रुप्पपट्टा वइरदंडा जलयामलगंधिया सुरम्मा पासाईया इति, तेषां तोरणानामुपरि बहवः कृष्ण चा
मरयुक्ताः ध्वजाः कृष्णचामरध्वजाः एवं बहवो नीललोहितहारिद्रशुक्लचामरयुक्ताः ध्वजाः वाच्याः कथंभूता एते सर्वे पीत्याह अच्छा सण्हाइति स्पष्टं रू
प्यमयो वज्रमयस्य दंडस्योपरि पट्टो येषां ते तथा वज्रो वज्रमयो दंडो कायपट्टमध्यवर्ती येषां ते तथा जलजानामिव पद्मानामिवामलो सुकुमाररूपः गंधः
स्निग्धो येषां मवित्थले येषांते जलजामलगंधिकाः अतोऽनेकरवरादिशोकमन्यःअतएव सुरम्याःपासादीयाइत्यादि प्राग्वत् तेसिणंतोरणाणं उप्पिं ब
हवे छत्ताइं छत्ताइच्छत्ताइं पडागा घंटाजुयला चामरजुयला उप्पलहत्थगा पउमहत्थगा जाव सहस्सपत्तहत्थगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा
इति सुगमाः छत्रातिछत्राणि छत्रोपरि त्रिसंख्यानि त्रिसंख्यानि वा छत्रातिछत्राणि पताकाः पताकातो

ऽनिशाविन्यो दीर्घत्वेन विस्तरेणेव पताकाः पताकातिपताकाः बहूनि घंटायुगलानि बहूनि चामरयुगलानि बहवः उत्पलहस्तकाः उत्पलाख्यजलज कुसुमसमूह विशेषाः एवं पद्महस्तकाः बहवो नलिनहस्तकाः बहवः सुभगहस्तकाः बहवः सौगंधिकहस्तकाः बहवः पुंडरीकहस्तकाः बहवः शतपत्र हस्तकाः बहवः सहस्रपत्रहस्तकाः उत्पलादीनां व्याख्यानं प्राग्वत्, एतेच छत्रातिछत्रादयः सर्वेपि सर्वरत्नमया जाव पडिरूवा इति, यावत्करणात् अच्छा सण्हा लण्हा इत्यादि विशेषण कदंबकपरिग्रहः ॥ अथ पर्वतकसूत्रं । यथा तासिणं खुड्डियाणं वावीणं जाव बिलपंतियाणं तत्थतत्थ देसे तहिंतहिं बहवे उप्पायपव्वया नियइपव्वया जगईपव्वया दारुपव्वयगा दगमंडवगा दगमंचगा दगमालगा दगपासाया उसडा खुड्डा अंदोलगा पक्खंदोलगा सव्व रयणामया अच्छा जाव पडिरूवगा । अत्रव्याख्या । तासां क्षुल्लिकानां वापीनां यावद्बिलपंक्तीनां । अत्र यावत् करणात् पुष्करिण्यादिग्रहः अपान्तरालेषु त-त्रतत्रदेशे तस्मिंस्तस्मिं इति तस्यैव देशस्य तत्रतत्रैकदेशे बहव उत्पातपर्वताः यत्रागत्य बहवो व्यंतरदेवा देव्यश्च विचित्रक्रीडानिमित्तं वैक्रियशरीरमा रचयंति नियत्या नैयत्येन पर्वताः, क्वचिन्नियय पव्वयातिपाठः तत्र नियताः सदाभोग्यत्वेन स्थिताः पर्वताः यत्र व्यंतरदेवदेव्यो भवधारणीयेन वैक्रियशरीरेण प्रायः सदा रमंते इतिभावः । जगतीपर्वताः पर्वतविशेषाः दारुपर्वतका दारुनिर्मापिता इव पर्वतकाः दकमंडपकाः स्फटिकमंडपकाः दकमंचकाः दकमालकाः दकप्रासादाः, एतेच दकमंडपकादयः केचित् उत्सृता उच्चा इत्यर्थः । केचित् खुड्डा लघवः क्वचित् खुड्डखुड्डगा इतिपाठः । क्षुल्लक्षुल्लका अतिलघवः आयताश्च तथा अंदोलकाः पक्खंदोलकाश्च तत्र यत्रागत्य मनुष्या आत्मानमान्दोलयंतीति अंदोलका इति लोके प्रसिद्धाः „ यत्र पक्षिणः समागत्यागत्य आंदोलयंति तेपक्खंदोलकाः तेचांदोलकाः पक्खंदोलकाश्च तस्मिन् वनखंडे तत्रतत्र प्रदेशे वानमंतरदेवदेवीक्रीडायोग्या बहु-वः संति, तेचोत्पातपर्वताः सेचोत्पातपर्वतादयः कथंभूता इत्याह । सर्वरत्नमया अच्छा इत्यादि विशेषणजालं प्राग्वत् । तेसुणं उप्पायपव्वएसु जाव प-क्खंदोलएसु बहूइं हंसासणाइं कोंचासणाइं गरुलासणाइं उण्णयासणाइं पणयासणाइं दीहासणाइं भद्दासणाइं पक्खासणाइं मगरासणाइं पउमासणाइं सीहासणाइं दिसासोवत्थियासणाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवा इति । अत्रव्याख्या । तेषुउत्पातपर्वतेषु यावत्पक्खंदोलकेषु अत्र यावत्करणात् नियत पर्वतादिपरिग्रहः, बहूनि हंसासनानि तत्र येषां आसनानामधोभागे हंसाव्यवस्थिताः, यथा सिंहासनानि हंसासनानि एवं क्रौं-

षासनानि महासनानि भावासनानि हंसासनानि प्रत्युन्नासनानि, प्रश्रतागनानि निम्नासनानि दीर्घासनानि शय्याकृपाणि भद्रासनानि येषामधोभागे पीठिकाबंधः, पक्ष्यासनानि येषां मधोभागेनानाकृपाः पक्षिणः एवं मकरासनानि सिंहासनानिच मायमीयानि पद्मासनानि पद्मा कारावि आसना-नि दिक्सौवस्तिकासनानि येषां मधोभागे दिक्सौवस्तिका दिक्प्रधानाः स्वस्तिकाः आलिखिताः संति । अत्र यथाक्रममासनानां संग्राहिका संग्रहिणी । गाथा । हंसे कोंचे गरुले वणय पणय पदीह भद्दे य । पक्खे मयरे पउमे सीहदिसासो अद्यारसमा १ एतानि सर्वाण्यपि कथंभूतानी त्याह सव्वरयणाम-याई इत्यादि प्राग्वत् ॥ अथ गृहकसूत्रं यथा । तस्सणं वणसंडस्स तत्यतत्यदेसे तहिंतहिं बहवे आलिघरगा मालिघरगा कयलीघरगा अच्छणघरगा पे-च्छणघरगा मज्जणघरगा पसाहणघरगा गब्भघरगा मोहणघरगा सालघरगा जालघरगा कुसुमघरगा चित्तघरगा गंधव्वघरगा आयंसघरगा सव्वरयणा मया अच्छा जाव पडिरूवा इति । अत्र व्याख्या । तस्यवनषंडस्य मध्ये तत्रतत्र प्रदेशे तस्यैव प्रदेशस्य तत्र तत्र एकदेशे बहूनि आलिगृहकाणि आलिर्वनस्पतिविशेष स्तन्मयानि गृहकाणि मालि गृहकाणि मालिरपि वनस्पति विशेषः तन्मयानि गृहकाणि कदलीगृहकाणि लतागृहकाणि च प्रतीतानि । अच्छण घरगा इति, अवस्थानगृहकाणि येषु यदा तदावागत्य बहवः सुखासिकाया अवतिष्ठंते प्रेक्षणकगृहकाणि प्रेक्षणकानि विदधति निरीक्षंतेच मज्जनगृहकाणि यत्रागत्य स्वेच्छया मज्जनं कुर्वंति प्रसाधन गृहकाणि यत्रागत्य स्वंपरंच संडयंति गर्भगृहकाणि गर्भगृहाकाराणि मो-हनगृहकाणि मोहनं मैथुनसेवा तत्प्रधानानि गृहकाणि वासभवनानीतिभावः, शालागृहकाणि जाल पट्टशाला प्रधानानि गृहकाणि जालगृहकाणि जालयुक्तानि गृहकाणि, कुसुमगृहकाणि कुसुमप्रकारोपचितानि गृहकाणि चित्रगृहकाणि चित्रप्रधानानि गृहकाणि । गंधर्वगृहकाणि गीतनृत्याभ्या-सयोग्यानि गृहकाणि । आदर्शगृहकाणि आदर्शमयानीव गृहकाणि । अत्र सूत्रे सर्वत्रकफारः स्वार्थिकोयसेयः, एतानि कथंभूतानीत्याह । सव्वरयणा-मयाइं इत्यादि प्राग्वत् । तेसुणं आलिघरेसु जाव आयंसघरेसु बहूइं हंसासणाइं जाव दिसासोवत्थियासणाइं सव्वरयणामयाइं जावपडिरूवाइं इतिगतार्थं ॥ अथ मंडपकसूत्रं यथा ॥ तस्सणं वणसंडस्स तत्य तत्थदेसे तहिंतहिं बहवे जाइमंडवगा जूहियामंडवगा मल्लियामंडवगा णोमालिया मंडवगा वासंतीमंडवगा दधिवासुयामंडवगा सूरिल्लिमंडवगा तंबोलीमंडवगा णागलयामंडवगा अतिमुत्तयमंडवगा आप्फोआमंडवगा मालुआमंड-

यगा सव्वरयणामया जाव विसं कुसुमिया जावपडिरूवा ॥ अत्रव्याख्या ॥ तस्येत्यादि पदयोजना सुगमा । जातिमालती तन्मया मंडपकाः जातिमं-डपकाः , एवं उत्तरत्रापि पदयोजनाकार्या । यूथिका प्रतीता । मल्लिका विचकिलः । वनमालिकायामली स्पृष्टे । एते च गुच्छप्रधाना वनस्पतयः ; दधिवासुकानाम वनस्पति विशेषः सूरिल्लि रपिसएव तंबूली नागवल्ली नागो द्रुमविशेषः मध्यलता नागलता इत्यस्य तिर्यक् तयाविधाशाखा प्र-सृता सान्तरपभिधीयते,, अतिमुक्तकः पुष्पप्रधान वनस्पतिः अप्फोआ वनस्पतिविशेषः मालुका एकास्थिकफला वृक्षविशेषा तन्मयुक्त मंडपका ॥… कामंडपका । एतेच कथंभूता इत्याह सव्वरयणामया इत्यादि प्राग्वत् । तेसुणं जाइमंडवगेसु जाव मालूया मंडवगेसु बहवे पुढवीसिलावट्टगा पण्ण-अप्पेगइया हंसासणसंठिआ अप्पेगइया कोंचासणसंठिआ अप्पेगइया गरुडासण संठिया अप्पेगइया उण्णयासणसंठिया अप्पेगइया पणयासणसंठि… अप्पेगइया दीहासणसंठिया अप्पेगइया भद्दासणसंठिया अप्पेगइया पक्खासण संठिया अप्पेगइया मगरासणसंठिया अप्पेगइया पउमासणसंठि… अप्पेगइया सीहासणसंठिया अप्पेगइया दिसासोवत्थियासणसंठिया अण्णे बहवे वरसयणासणविसिट्ठसंठाणसंठिया पण्णत्ता ? समणाउसो आइणग… मसूरगणवणीयतूलफासा मउआ सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । अत्रव्याख्या । तेसु जातिमंडपकेषु यावत् मालुका मंडपकेषु यावत्करणात् दू-यिका मंडपकादि परिग्रहः , बहवः शिलापट्टकाः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा-अपियांद्रार्थे एकके शिलापट्टका , हंसासनवत् संस्थितं भायेकप्रत्ययविधानात् संस्थानं येषांते तथा । एवं क्रौंचासन संस्थितादिविशिष्टमपि वाच्यं । अन्येच बहवः शिलापट्टकाः यानिविशिष्टचिह्नानि विशिष्टनामानिचवराणि प्रधानानि शयनानि आसनानि च तद्वत् संस्थिता वरशयनासनविशिष्टसंस्थान संस्थिताः । क्वचित् मांसलसुघट्टविसिट्ठसंठाणसंठिया इतिपाठः । तत्रान्येच बहवः शिलापट्टकाः मांसला इव मांसला अकठिना इत्यर्थः सुघृष्टा इव सुघृष्टा अतिशयेन मसृणा इतिभावः । विशिष्टसंस्थान संस्थिताश्च प्रज्ञप्ताः । हे श्रमण ? हे आयुष्मन् ? आईणगेत्यादि सुगममिति ॥ अथ प्रस्तुतसूत्र मनुश्रियते तत्थणमिति ॥ अत्रव्याख्या ॥ तत्रैव… दिषु यावत्ताना तपसंस्थान संस्थित पृथिवी शिलापट्टकेषु स्वमितिपर्यंतं । ब… च यथा सुखमासते आश्रयंतिवा शयनीयं…

॥ टीका ॥

प्रश्नोपलक्षणात् चिठंतीत्यादिकमुपांगे जीवाभिगमोक्तोलिखितोस्ति, तिष्ठंति ऊर्द्धस्थानेन वर्त्तते, निषीदंति उपविशंति । तुयट्टंतितिर्यग्वर्त्तनं कुर्वंति वामपार्श्वतः परावृत्य दक्षिण पार्श्वेनावतिष्ठंते । दक्षिण पार्श्वतो वा परावृत्य वामपार्श्वेनाव तिष्ठंते इति । रमंते रतिमावध्नंति तथा ललंति मन ईप्सितं यथा भवति तथा वर्त्तंत इतिभावः । तथा क्रीडंति यथा सुख मितस्ततोगमन विनोदेन गीतनृत्यादिविनोदेन वा अवतिष्ठंते । तथा मोहंति मैथुन सेवां कुर्वंति । इत्येवं पुरापोराणाणं मित्यादि, पुरा पूर्वं प्राग्भवे इतिभावः । कृतानां कर्मणा मितियोगः । अतएव पौराणानां सुचीर्णानां सुचरितानां इह सुचरित जनितं कर्मापिकार्ये कारणोपचारात् सुचरित मिति विवक्षितं । ततोयंभावार्थः विशिष्ट तथाविध धर्मानुष्ठान विषया अप्रमादकरणक्षांत्यादि सुचरितानामिति । तथा सुपरा क्रांतानां अत्रापि कार्ये कारणोपचारात् सुपरा क्रांत जनितानि सुपरा क्रांतानि इत्युक्तं भवति । सकल सत्वमैत्री सत्यभा शुभानां शुभफलानां, इह किंचिद् शुभफल मपि इन्द्रिय मति विपर्यासात् शुभफलमाभाति तत सात्विक शुभफल प्रतिप-

॥ मूल ॥

तत्थणं बहवे वाणमंतरा देवा देवीओय आसयंति सयंति चिठंति णिसिअंति तुयट्टंति रमंति ललंति कीलंति मोहंति पुरापोराणाणं सुपरिक्कंताणं सुभाणं कल्लाणाणं कडाणं कम्माणं

॥ अनु० ॥

तत्र बहवो वानव्यन्तरा देवा देव्यश्च आश्रयन्ति शेरते तिष्ठन्ति निषीदन्ति तुयट्टन्ति (तिर्यग्वलनंकुर्वन्तीत्यर्थः) रमन्ते-ललन्ति क्रीडन्ति मोहन्ति पुरापौराणानाम् सुपराक्रान्तानाम् । शुभानाम् कल्याणानाम् कृतानाम् कर्मणाम्

॥ भावा० ॥

तत्थ० तिहां सम रमणीक भूमी भाग ने विषे ॥ वाण० वाण व्यिन्तर देवता अने देवी आ० आश्रयछे । स० सूइ छे । चि० उभा रहा छे । णि० बेसइ छे । तु० पासोपालटे छे । र० रमें छ इ । ल० मनइच्छाई वर्त्ते छे । की० क्रीडा विनोद करें छे । मो० मैथुन सेवा करें छे । पु० पूर्वे पूर्वे भवे भला । म० भली परें पराक्रम करीं एहवा । सु० शुभकारीया । क० कल्याणकारीया । क० कीधा एहवा कर्मे, पुरुषरूप क० शुभ कर्मे ते शुभो ।

॥ टीका ॥

...मनुभवमाना प्रत्येकमनुभवंतो विहरंति । ... विशिष्ट फलदायिनां, अथवा कल्याणानां गतर्वीपगमकारिणां कल्याणं कल्याणरूपं फलवि-
वनपंड वक्तव्यतामभिधित्सु राह । तीसेणं जगईए इत्यादि । तस्या जगत्या उपरि पद्मवर वेदिकाया बहिस्तात्र वनखंड वक्तव्यतामा ॥ पंप्रतिपत्त्या यथा वाक्यविन
संहः प्रज्ञप्तः ? देशोने द्वेयोजने विष्कंभेन वेदिका पद्म वर वेदिका तस्याः समकतुल्यः परिक्षेपेन । उपंमात्र । पद्म वर वेदिकाया यावान् जम्बू-
पि, अत्र पद्म वर वेदिका बहिः प्रदेशात् अन्तः पंचधनु शतागमनेयत्परिक्षेपपूरणं तत्र विश्रमित मनयत्यादिति । किह्रेति कुलोपार्जनि पदेन
च बहिर्वनषंडवद विशेषेण वनखंड वर्णकोपाद्यः । नवरं तृणविहीनो भाणव्यः । अत्र तृणसय नास्ति तृणगद्दाभिधीयते ...

॥ मूल ॥

कल्लाणं फलवित्तिविसेसे पच्चणुब्भवमाणा विहरंति तीसेणं जगईए उप्पि अंतो
पउमवरवेईआए एत्थणं एगे महं वणसंडे पण्णत्ते ? देसूणाइं दोजोयणाइं विक्खं
भेणं वेइयासमए परिक्खेवेणं किण्हे जाव तणविहूणो णेयव्वो, जंबुद्दीवस्सणं

कल्याणं फलवित्तिविशेषम् प्रत्येकमनुभवन्तो विहरन्ति, तस्या जगत्या उपर्यन्तः पद्मवरवेदिकायाः अत्र एकोमहान् वनखंडः प्रज्ञप्तः ? देशोन द्वियोज
ने विष्कम्भेन, वेदिकासमः, परिक्षेपेण कृष्णो यावत् (अनेनच बहिर्वन खंडस्य इविशेषेण वनखंडवर्णको वाच्यः) तृणविहीनो नेतव्यः, जम्बूद्वीपस्य

॥ अनु० ॥

कल्याण कारी फल विपाक वि० वृत्ति विशेषे ते प्रते प० प्रतेकइं भोगवतां वि० विचरंछइं तो० ते जगतीनइ उ० उपरइं य० पद्मवरवेदिका न
माहले पासइं ए० इहां एक मोटो व० वनषंड वृष समूह प० कह्यो तीर्थं करइं ? दे० काइंकऊणा दो० बे योजन वि० पीहुलपणइं वे० पद्मवर-
वेदिका सरीषो प० परिधिपणे कि० कालोइंगवर्णं यावत् तृणविना जांणवा इहां तृण नहीं हुई ॥ जम्बूद्वीपना द्वार संख्या कहे छइ ॥ जं० जम्बूद्वीप-

॥ गाथा ॥

॥टीका॥

मह विहीनो ज्ञातव्यः । उपलक्षणत्वादस्य मणिशब्द विहीनोपि पद्मवर वेदिकांशरिततया तथाविध वाता भावतो मणीनां तृणानांवा चलनेन परस्पर संघर्षाभावात् शब्दाभावः,, उपपन्न श्चायमर्थः जीवाभिगम सूत्र वृत्त्योस्तथैव दर्शनादिति ॥ संप्रति जंबूद्वीपस्य द्वारसंख्या प्ररूपणार्थ माह । जंबुद्दीवस्स णमित्यादि ॥ अत्र सूत्रे प्रश्न निर्वचने उभे अपि सुगमे । नवरं पूर्वात: प्रादक्षिण्येन विजयादीनिद्वाराणि ज्ञेयानि , द्वाराणामेव स्थान विशेष निर्णमनायाह । कहिणं भंते इत्यादि । क्व भदंत । जंबूद्वीपस्य द्वीपस्य विजयमिति प्रसिद्धं नामेति प्राकृतत्वात् विभक्ति विपरिणामेन नाम्ना द्वारं प्रज्ञप्तं भगवानाह । गौतम ! जंबूद्वीपे द्वीपे यो मंदर पर्वतो मेरुगिरिः तस्य पुरत्थिमेणंति पूर्वस्यां दिशि पंचचत्वारिंशत् योजनसहस्राणि अतिक्रम्यातिक्रम्य जंबूद्वीप द्वीपपौरस्त्य पर्यन्ते लवणसमुद्रपूर्वार्द्धस्य पच्चत्थिमेणंति पाश्चात्यभागे शीताया महानद्या उपरि सः प्रदेश इति गम्यं । एतस्मिन् जंबूद्वी-

॥ मूल ॥

जंबुद्दीवस्स कइ दारा पण्णत्ता? गोयमा! चत्तारि दारा पण्णत्ता? तंजहा—विजए १ वेजयंते २ जयंते ३ अपराजिते ४ कहिणं भंते जंबुद्दीवस्स दीवस्स विजएणामं दारे पण्णत्ते? गोयमा! जंबुद्दीवे दीवे, मंदरस्स पव्वयस्स पुरत्थिमेणं पणयालीसं जोयणसहस्साइं

अनु॰

भदन्त! द्वीपस्य कति द्वाराणि प्रज्ञप्तानि? गौतम! चत्वारि द्वाराणि प्रज्ञप्तानि? तद्यथा- विजयम् १ वैजयन्तम् २ जयन्तम् ३ अपराजितम् ४ भदन्त! ज म्बूद्वीपस्य द्वीपस्य, विजयं नाम्ना द्वारम् प्रज्ञप्तम्? गौतम! जम्बूद्वीपे द्वीपे, मन्दरस्य पर्वतस्य (मेरुपर्वतस्य) पूर्वस्याम् पञ्चचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि

॥ भाषा ॥

नामा द्वीपनें हेभगवन् ! केतलांद्वारकह्यां तीर्थंकरदे? भगवन्तकहछइ, हेगौतम ! च॰ च्यारद्वार कह्या ? तेकहछइ, विजयद्वार पूर्वदिशि १ वैजयन्तद्वार दक्षिणदिशि २ जयंतद्वार पश्चिमदिशि ३ अपराजितद्वार उत्तरदिशि ४ क॰ किहांछे भगवन् ! जंबुद्वीपनामाद्वीपनं, विजयनामें द्वारकह्यो भगवंत कहइ, हेगौतम ! जंबुद्वीपने विषे, मं॰ मेरुपर्वतनें पु॰ पूर्वदिशिनें विषइ प॰ पचतालीसहजार जोयन ४५००० जाइं तिवारइं

॥ टीका ॥

यस्य द्वीपस्य विजयं नाम्ना द्वारं प्रज्ञप्तं ? अष्टौ योजनान्यूर्ध्वमुच्चत्वेन चत्वारि योजनानि विष्कंभेन विस्तारेण । इदं च द्वारविष्कम्भमानं स्थूलन्यायेनो- क्तं, सूक्ष्मेक्षिकया तु विभाव्यमानं द्वारशाखाद्वयविष्कम्भलक्षणक्रोशद्वयप्रक्षेपे सार्द्धयोजनप्रमाणं भवति, तत्र विवक्षितमिति ॥ तावद्यं चेव पवेसे- णंति ॥ तावन्त्येव चत्वारीत्यर्थः । योजनानि प्रवेशेन भित्तिबाहुल्यलक्षणेन । कथंभूत मित्याह । श्वेतं श्वेतवर्णोपेतं बाहुल्येनां कर्त्वमयत्वात्, वरकनकस्तू पिकाकं, वरकनका वरकनकमयी स्तूपिका शिखरं यस्य तत् । अथ शेषं द्वारवर्णकं राजधानीवर्णकं चातिदेशेनाह ॥ जावेत्यादि ॥ यावद्द्वारस्य वर्णको वर्णकग्रंथो जाव रायहाणीति, यावद्राजधानी वर्णकश्च जीवाभिगमोपांगोक्तो निरवशेषो वक्तव्य, तत्र प्रथमं द्वारवर्णको यथा- इंहामिग उसभ तुरग नर मगर विहग वालग किंनर रुरु सरभ चमर कुंजर वणलय पउमलय भत्ति चित्ते, खंभुग्गय वर वेइया परिगयाभिरामे, विज्जाहर जमल जुयल

॥ मूल ॥

जंबुद्दीवद्दीवे, पुरत्थिमपेरंते लवणसमुद्दस्स पुरत्थिमद्धस्स पच्चत्थिमेणं सीआए महाण ईए उप्पिं एत्थणं जंबुद्दीवस्स विजए णामं दारे पण्णत्ते ? अट्ठ जोयणाइं उड्ढं उच्चत्तेणं चत्तारि जोय णाइं विक्खंभेणं तावइयंचेव पवेसेणं सेए वरकणगथूभियाए जाव दारस्स वण्णओ जाव रायहाणी

अनु०

क्व भदन्त जम्बूद्वीपद्वीपपौरस्त्यपर्यन्तम् लवणसमुद्रस्य पूर्वार्द्धस्य पाश्चात्ये सीताया महानद्या उपरि, अत्र जम्बूद्वीपस्य विजयं नाम्ना द्वारं प्रज्ञप्तम् अष्टौ योजनान्यू र्ध्वमुच्चत्वेन चत्वारि योजनानि विष्कम्भेन तावदेव प्रवेशेन श्वेतं वरकनकस्तूपिकाकम् यावत् द्वारस्य वर्णको, यावत् राजधानी (वर्णकश्च जीवाभिगमोपाङ्गोक्तोद्रष्टव्यः)

॥ भाषा ॥

जंबुद्वीपनें पु० पूर्वदिशिनें परिअंत ल० लवण समुद्रना पु० पूर्वार्द्धनइं पश्चिमदिशि सी० शीता महानदीनइं ऊपरइं ए० इहां जंबुद्वीपलाधाद्वी पनुं वि० विजयनामेंद्वार बारणुं पं० कह्यो ? अ० योजन ८ ऊं० ऊंचपणइं च० च्यारियोजन वि० पोहलपणइं ता० तेतलुंज निश्चइं प० प्रवेशपणें से० श्वेत धोळो व० प्रधान क० सूवर्णनी थू० थूभिकाइं चोतरइं करीनें यावत् द्वारनूंवर्णन जीवाभिगम सूत्रथी जाणवुं यावत् राजधानी जांणवी

जं०सुने, इव अची सहस्स मालणीए, रूवगसहस्स कलिए भिसमाणे भिब्भिसमाणे चक्खुलोअणलेसे सुहफासे सस्सिरीयरूवे वण्णओ ? दारस्स तस्सि-मोहोइ तंजहा-वइरामया णेमा रिट्ठामया पइट्ठाणा वेरुलिअरुइलखंभे जायरूवोवचिय पवर पंचवण्ण मणि रयण कोट्टिमतले, हंसगब्भमए एलुए गोमेज्जमए इंदकीले लोहिअक्खमईउ दारपिंडीउ जोईरसामए उत्तरंगे वेरुलिआमया कवाडा वइरामया संधी लोहिअक्खमईओ सुईओ णाणामणिमया समुग्गया वइरामया अग्गला अग्गलपासाया रययामया आवत्तणपेढिया अंकुत्तरपासए निरंतरियघणकवाडे भित्तीसुचेव भित्तिगुलिआ छप्पण्णा तिण्णि होंति गोमाणसीउ तत्तिआउ णाणामणिरयणवालरूय गलीलट्ठि असालभंजिआगे, वइरामए कूडे रययामए उस्सेहे सव्वतवणिज्जमए उ-ल्लोए णाणामणिरयणजालपंजरमणिवंसगलोहिअक्खपडिवंसगरययभोम्मे अंकामयापक्खा पक्खबाहाउ जोईरसामयावंसा वंसकवेल्लुयाय रययाम-ईउ पट्टिआउ जायरूवमईउ ओहाडणीउ वइरामईउ उवरिं पुंछणीउ सव्वसेए रययामच्छाणे अंकामयकणगकूडतवणिज्जथूभिआए सेए संख-तलविमलनिम्मलदधिघणगोखीरफेणरययणिगरप्पगासे ०तिलगरयणद्धचंदचित्ते णाणामणिदामालंकिए अंतोबहिंचसण्हे तवणिज्जवालुआपत्थडे सु-हफासे सस्सिरीअरूवे पासाईए ॥ ४ ॥ इति ॥ अत्रव्याख्या ॥ ईहामिगेत्यादि विशेषणदशकं पद्मवरवेदिकागततयापीतोरणाधिकारे व्याख्या-तार्थमिति ततोऽवसेयं । वण्णोदारस्स तस्सिमोहोइ इति । वर्णो वर्णकनिवेशो द्वारस्य विजयाभिधानस्यायं वक्ष्यमाणो भवति, तमेवाह ॥ तंजहेत्या-दि ॥ तद्यथा-वयरामयाणेमा इत्यादि । अत्र च द्वारवर्णनाधिकारे यत्र केवलं विशेषणं, तत्र साक्षात् द्वारस्य विशेषणता, यत्र तु विशेष्यमहितं तत्र स-स्येति गम्यं,, तेन तस्य विजयद्वारस्य वज्रमया नेमा भूमिभागा दूर्ध्वं निःक्रामंतः प्रदेशाः, रिष्टरत्नमयानि प्रतिष्ठानानि मूलपादाः, वैडूर्याः वैडूर्यरत्न-मयाः रुचिराः स्तंभाः यस्य तत्तथा । तथा जातरूपेण सुवर्णेनोपचिते युक्तैः प्रवरपंचवर्णमणिरत्नैः कुट्टिमतलं बद्धभूमितलंयस्य तत्तथा-तथा तस्य विजयद्वारस्य हंसगर्भरत्नमय एलुको देहली, गोमेदकरत्नमय इंद्रकीलो गोपुरकपाटयुगसंधिनिवेशस्थानं, लोहिताक्ष्यं पद्मरागाख्यं रत्नं तन्मयी द्वार पिंडी द्वारशाखे, सूत्रे स्त्रीत्वनिर्देश आर्षत्वात् , ज्योतीरसमयं उत्तरंगं द्वारस्योपरि तिर्यग्व्यवस्थितं काष्ठं, वैडूर्यमयौ कपाटौ, लोहिताक्षमय्यो लो-हित सरलात्मिकाः सूचयः फलकद्वयसंबंधविघटनाभावहेतुपादुकास्थानीयाः, तत्र वज्रमयाः संधयः संधिमेलाः फलकानां, किमुक्तं भवति ?

[illegible] मण्डपः । तथा नानामणिमया मयूरगया इति, मयूरका इव मयूरका पुत्तलिकाकृतयस्तानि नानामणिमयानि । यत्रन्य [illegible] त्रिगुणतया त्रिगुणः, शतमता आलंबाः प्रासादा, लघ्वालंबाः प्रतीनाः आलंबाः प्रासादा, यथालंबा नियम्यन्ते रत्नमयी आयतेन पीठिका [illegible] । तथा अंका अंकरत्नमया द्वनरत्नायाम्य तत्पा-निरंतरितघनकपाटानिति । निरंतरा पंतरिका सप्यंतर [illegible] मणिमया-॥ भित्तिमुखेष्वभित्तोगुलिया कम्पला तिथि होति इति ॥ तस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयो र्नि [illegible] पंचाशत्, षट् पंचाशत्त्रिकप्रमिता भवंति । अष्टपञ्चाधिकं शत मित्यर्थः । तथा गो [illegible] "नाना मणिरत्नमयानि आभरणानि फलिकरूपकाणि लीलास्थितशालिभंजिकाश लीलास्थित [illegible] । तथा [illegible] कूटो मध्यभागः, रत्नमय उत्सेधः शिखरं, केवलं शिखर मत्र तस्यैव माढभागस्य सम्बन्धि द्रष्टव्यं त- [illegible] । [illegible] उपरिभागः, नानामणिरत्न जाल पंजरमणिवंशक लोहिताक्षमय प्रतिवंशक रयय भोम्मे इति । [illegible] मणिवंशकानि, तथा लोहितानां लोहिताक्षमयाः प्रतिवंशाः येषां तानि लोहिताक्षप्रतिवंशकानि, तथा [illegible] प्राकृतत्वात् यथायोगं मकारस्य च द्वित्वं मणिवंशकानि लोहिताक्षप्रतिवंशकानि रजतभूमानि नानाम- [illegible] वज्रिन् द्वारे तथा, पद्मानामन्यथोपनिपात प्राकृतत्वात् । अंकामया पक्षा [illegible] । अंकामय कवया कूयत्पल्लितलभूमिभागे इति ॥ अंकमयं बाहुल्येनांकरत्न [illegible] शिखरं यत्र तथा, तपनीया तपनीयमयी स्तूपिका लघुशिखररूपायस्य तत- [illegible] मणिरत्नं जैव नर कण्व भूमिभागे इति । तदेव प्रपंचतो भावित मिति ॥ [illegible] । विमलं निर्मलं यत् गंगनलं गंगाख्योपरितनो भागो यत्र [illegible] प्रकाश भविमनो यस्य तथा ॥ तिलगरयणा सल्लिते इति ॥ तिल

वरलानि पुंड्रविशेषाः तैरर्द्धचन्द्रैः चार्धचन्द्राकारैः सोपानविशेषैः चित्रं चित्रकारि तिलकरत्नार्द्धचन्द्रचित्रं, तथा नानामणयो नानामणिमयानि दामानि माला स्तैरलंकृतं नानामणिदामालंकृतं, तथा अन्तर्बहिश्च श्लक्ष्णं श्लक्ष्णपुद्गलस्कंधनिर्मापितं, तपनीया स्तपनीयमय्यो वालुकाः सिकता स्तासां प्रस्तटः प्रस्तारो यत्र तत् तपनीयवालुकाप्रस्तटं । सुहफासे इत्यादि प्राग्वत् । विजयस्सणं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दोदो चन्दणकलसा पण्णत्ता ? ते चन्दण कलसा वरकमल पइट्ठाणा सुरभिवरवारिपडिपुण्णा चन्दणकयचच्चागा आविद्धकंठेगुणा पउमप्पलपिहाणा सव्वरयणामया अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा महया महयामहिंदकुंभसमाणा पण्णत्ता ? समणाउसो ॥ अथव्याख्या ॥ विजयस्य द्वारस्योभयोः पार्श्वयो रेकैकनिषेधिकीभावेन दुहउत्ति प्राकृतत्वात् द्वयस्यै द्विधातो द्विप्रकारायां नैषेधिक्यां निषेधिकीचात्र निषदनस्थानं तत्र प्रत्येकं द्वौद्वौ चन्दनाय कलशौ चन्दनकलशौ माङ्गल्यघटी प्रज्ञप्तौ ? तेच चंदनकलशा वरकलशं प्रतिष्ठान माधारो येषां ते तथा, सुरभिवरवारिपरिपूर्णाः चन्दनकृतचर्चाकाः चन्दनकृतोपरागाः । आविद्धकंठे गुणा इति ॥ आविद्धः आरोपितः कंठेगुणो रक्तसूत्ररूपो येषांते तथा, कंठे कालवत् सप्तम्या अलुप् तथा पद्म मुत्पलंच यथा योगच पिधानं येषां ते तथा ॥ सव्वरयणामया इत्यादि प्राग्वत् ॥ महयामहया इति । अतिशयेन महांतो महेन्द्रकुंभसमानाः कुंभानामिन्द्र इंद्रकुंभो राजदंतादिदर्शनादिंद्रशब्दस्य पूर्वनिपातः, महांश्चासा विंद्रकुंभश्च तस्य समाना महेन्द्रकुंभसमाना महाकलशप्रमाणाः „ महेन्द्रो राजा तदर्थं तस्य सम्बन्धिनोया कुम्भा अभिषेककलशाः तत्समानाः प्रज्ञप्ताः ? हेश्रमण ! आयुष्मन् ! विजयस्सणं दारस्स उभओपासिं दुहओ णिसीहियाए दो दो णागदंतगा पण्णत्ता ? तेणं णागदंतगा मुत्ताजाल तरुसिय हेमजाल गवक्खजाल खिंखिणीघंटाजाल परिक्खित्ता, अब्भुग्गया अभिनिसिट्ठा तिरिअं सुसंपग्गहिया, अहे पण्णगद्धरूवा, पण्णगद्ध संठाण संठिया सव्ववइरामया अच्छा जाव पडिरूवा महया महया गयदंतसमाणा पण्णत्ता ? समणाउसो विजयस्य द्वारस्ये त्यादि पदयोजना प्राग्वत् ॥ द्वौ द्वौ नागदन्तकौ न कुटकौ अकुटका वित्यर्थः, प्रज्ञप्तौ ? तेच नागदन्तका मुक्ताजालाना मन्तरेषु यान्युच्छ्रितानि लम्बमानानि हेमजालानि हेममयदामसमूहा, यानिच गवाक्षजालानि गवाक्षाकृतिरत्नविशेषा दामसमूहाः, यानि च किंकिणीघंटाजालानि क्षुद्रघंटासमूहा स्तैः परिक्षिप्ताः सर्वतोव्याप्ताः„ अभिमुख मुद्गता अभ्युद्गता अग्रिमभागे मना गुन्नता

लघा कुमारी मंडलगब्भकारीव ललामपालकलाकारी याश्री ता लया यालेथाः मनोहरनेपथ्याः पद्माकर्मधारयः अथवा शृङ्गारस्य मागारमाला- लया कुमारी मंडलमूलकाटीव लामपाशकाली
मालिय एहलिय यारवेशी यासां ता लया । प्रासादीया इत्यादि पद चतुष्टयं प्राग्वत् , विजयदारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दो
दो जालकडगा पण्णत्ता ? तेणं जालकडगा सव्वरयणामया अच्छा सण्हा जाव पडिरूवा, विजयद्वेत्यादि प्राग्वत् । द्वौ द्वौ जालकटकौ जालकाकीर्णौ
रम्यसंस्थानौ प्रदेशविशेषौ प्रज्ञप्तौ, तेच जालकटकाः सर्वरत्नमयाः अच्छा इत्यादि प्राग्वत् । विजयस्सणं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए
दो दो घंटाओ पण्णत्ताओ ? तासिणं घंटाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते । तंजहा जंबूणयामईओ घंटाओ वइरामईओ लालाओ णाणामणिमया
घंटापासगा तवणिज्जमईओ संकलाओ रययामईओ रज्जूओ ताओणं घंटाओ ओहस्सराओ मेहस्सराओ हंसस्सराओ कोंचस्सराओ सीहस्सराओ दुंदुभिस्सराओ
णंदिस्सराओ णंदिघोसाओ मंजुस्सराओ मंजुघोसाओ सुस्सराओ सुस्सरघोसाओ ओरालेणं मणुण्णेणं मणहरेणं कण्णमणनिव्वुइकरेणं सद्देणं जाव चि-
ट्ठंति, अत्र मलिका प्राग्वत् , द्वे द्वे घंटे प्रज्ञप्ते ? तासां च घंटानां अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः ? तद्यथा-जांबूनदमय्यो घंटाः वज्रमय्यो ला-
लाः नानामणिमया घंटापार्श्वा घंटैकदेशविशेषाः तपनीयमय्यः शृङ्खला यासुता अवलंबिता तिष्ठंति, रजतमय्यो रज्जवः प्रतीताः, ताश्च घंटाओ
घोघ प्रवाहेण स्वरो यासां ता स्तथा, मेघस्येवातिदीर्घः स्वरो यासां ता स्तथा हंसस्येव मधुरः स्वरो यासान्ता स्तथा एवं क्रौंचस्वराः सिंहस्येव प्र-
भूतदेशव्यापी स्वरो यासां ता स्तथा, एवं दुंदुभिस्वराः नंदिर्द्वादशतूर्यसंघात स्तद्वत्स्वरो यासां ता स्तथा नंदिवत् घोषो निनादो यासां ता स्तथा
मंजुः प्रियः कर्णमनःसुखदायी स्वरो यासां ता स्तथा, एवं मंजुघोषाः किं बहुना सुस्वराः सुस्वरघोषाः अथवा सुष्ठु यत् स्वं स्वकीयं अनंतरोक्तं वर्ण
श्रृङ्गारादिकं तेन राजंते इति सुस्वराः तथा शोभनो स्वरघोषो यासां ताः, उरालेणमित्यादि प्राग्वत् , विजयस्सणं दारस्स उभओ पासिं दुहओ
णिसीहियाए दो दो वणमालाओ पण्णत्ताओ ? ताओणं वणमालाओ णाणादुमलयकिसलयपल्लवसमाउलाओ छप्पयपरिभुज्जमाणसोभंतसस्सिरीया
ओ पासादीयाओ ४ । अत्र व्याख्या । पद्मोत्पला प्राग्वत् द्वे द्वे वनमाले प्रज्ञप्ते ? ताश्च वनमाला नानाद्रुमाणां नानालतानांच ये किसलयरूपा अ-
ग्रिमोत्पन्ना पल्लवाः, पल्लवा स्तैः समाकुलाः मिश्रिताः षट्पदैः परिभुज्यमानाः सत्यः शोभमाना षट्पदपरिभुज्यमानशोभमाना अतएव सश्रीकाः सत्यः

पूर्ववदेव विशेषणगणः । पासाईयाइत्यादि प्राग्वत् ॥ तिसमसमं दारस्स उभओ पासिं दुहओ णिसीहियाए दोदो पकंठगा पण्णत्ता तेणं पकंठगा च- त्तारि जोअणाइं आयामविक्खंभेणं दो जोअणाइं बाहल्लेणं सव्ववइरामया अच्छा जाव पडिरूवाइति । अत्र व्याख्या ॥ पड्योजनमानायत्, द्वौ द्वौ प्रक- ण्ठौ प्रज्ञप्तौ ? प्रकण्ठोनामपीठविशेषः चूर्णौ तु आह गतौ पर्यन्तावनतप्रदेशौ पीठौ प्रकण्ठाविति । तौ च प्रकण्ठकौ चत्वारि योजनान्यायामविष्कम्भेणा- यामविष्कम्भाभ्यां द्वे योजने बाहुल्येन पिण्डेन । सर्ववज्रमयाविति । सर्वात्मना वज्रमयौ तौ प्रकण्ठकौ अच्छावित्यादि विशेषणकदम्बकं प्राग्वत् । तेसिणं पकंठगाणं उवरिं पत्तेयं पत्तेयं पासायवडिंसगा पण्णत्ता ? तेणं पासायवडिंसगा चत्तारि जोअणाइं उद्धं उच्चत्तेणं दो जोअणाइं आयामविक्खंभेणं अब्भुग्गयमूसिय- पहसियाविव विविहमणिरयणभत्तिचित्ता वाउद्धुअविजयवेजयन्तीपडागच्छत्ताइच्छत्तकलिआ तुंगा गगणतलमभिलंघमाणसिहरा जालंतररयणपंजरुम्मीलिअ- व्व मणिकणगथूभिआगा विअसिअसयवत्तपोंडरीअतिलयरयणद्धचंदचित्ता अन्तो बाहिं च सण्हा तवणिज्जवालुआपत्थडा सुहफासा सस्सिरीअरूवा पासाई- आह तेषां प्रकण्ठकानामुपरि प्रत्येकं प्रासादावतंसकः प्रज्ञप्तः ? प्रासादावतंसकोनाम प्रासादविशेषः, शूलपतिरिवं प्रासादानां मध्ये मुकुट इव शेखरकइव प्रा- सादावतंसकः तेच प्रासादावतंसकाः प्रत्येकं चत्वारि योजनान्यूर्द्ध्वमुच्चत्वेन द्वे योजने आयामविष्कम्भाभ्यां ॥ अब्भुग्गयेत्यादि अभ्युद्गता आभिमुख्येन सर्वतो विनिर्गता उच्छ्रिता प्रबलतया सर्वासु दिक्षु प्रसृतया प्रभया सिता इव बद्धा इव तिष्ठन्तीति गम्यते, अन्यथा कथमिव ते ऽत्युच्चा निरालम्बाः स्थि- तानीति भावः ॥ तथा विविधमणिरत्नभक्तिचित्राइति ॥ विविधा अनेकप्रकारा ये मणयश्चन्द्रकान्ताद्या यानि च रत्नानि कर्केतनादीनि तेषां भक्तिभिर्वि- च्छित्तिभिः चित्रा नानारूपा आश्चर्यवन्तो वा नानाविधमणिरत्नभक्तिचित्राः, तथा वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाच्छत्रातिच्छत्रकलिता, वातोद्धुता वायुकम्पिता विजयोऽभ्युदय स्तत्सूचिका वैजयन्त्यभिधा याः पताकाः अथवा विजयाइति वैजयन्तीनांपार्श्वकर्णिका उच्यन्ते, तत्प्रधाना वैजयन्त्यो विजयवैजय- न्त्यः पताकास्ता एव विजयवर्जिता वैजयन्त्यः छत्रातिच्छत्राण्युपर्युपरिस्थितान्यातपत्राणि तैः कलिताः वातोद्धूतविजयवैजयन्तीपताकाछत्रातिछत्रकलि- ताः तुङ्गा उच्चा उच्चत्वेन चतुर्योजनप्रमाणत्वात् , अतएव गगनतलं अंबरं अनुलिखन्ति अभिलंघयन्ति शिखराणि येषां ते तथा, तथा जालानि जाल- कानि गृहभित्तिषु लोके यानि प्रतीतानि तदन्तरेषु विशिष्टशोभानिमित्तं रत्नानि येषु ते जालान्तररत्नाः सूत्रे चात्र विभक्तिलोपः प्राकृतत्वात् , तथा पंज

शादुन्मीलिता यथा किल किमपि वस्तु वंशादिमयप्रच्छादनविशेषाद् बहिःकृत मत्यन्तं मविनष्टच्छायंभवति, एवं तेपि प्रासादावतंसकाइतिभावः ॥ अ
थवा जालांतरगतरत्नपंजरे रत्नसमुदायविशेषे उन्मीलिता इवो निमिषितलोचनाइवेत्यर्थः । मणिकनकस्तूपिकाइति, प्रतीतं विकसितानिविकस्वराणि श
तपत्राणि पुंडरीकाणि च कमलविशेषाः, द्वारादौप्रकृतित्वेन स्थितानि तिलकरत्नानि भित्त्यादिषु पुंड्रविशेषाः अर्द्धचन्द्राश्च द्वारादिषु तैश्चित्रा नाना
रूपा आश्चर्यभूता वा नानामणिमयदामालंकृताइतिव्यक्तं, अंतर्बहिश्च श्लक्ष्णा मसृणाः तपनीयस्य रक्तसुवर्णस्य वालुका तासां प्रस्तटः प्रस्तरः प्रांगणेषु
येषां तेतथा, शेषंपूर्ववत् ॥ तेसिणं पासायवडिंसगाणं उल्लोआ पउमलया भत्तिचित्ता असोगलयाभत्तिचित्ता चंपकलया भत्तिचित्ता चूअलयाभत्तिचित्ता
वणलया भत्तिचित्ता वासंतिलया भत्तिचित्ता सव्वतवणिज्जमया जाव पडिरूवा तेषां प्रासादावतंसकाना मुल्लोका उपरितनभागाः पद्मलताभक्तिचित्राः
अशोकलता भक्तिचित्राः चंपकलता भक्तिचित्राः चूतलता भक्तिचित्राः वनलता भक्तिचित्राः वासंतिकलता भक्तिचित्राः सर्वात्मना तपनीयमया
अच्छा सण्हा जाव पडिरूवाइति विशेषणकदम्बकमागवत् । तेसिणं पासायवडिंसगाणं अंतो बहुसमरमणिज्जेभूमिभागे पण्णत्ते ? सेजहाणामए आलिंग
पुक्खरे इवा जाव मणीहिं उवसोभिए मणीणं वण्णो गंधोफासो अणेअव्वोत्ति, तेषां प्रासादावतंसकानां मध्ये बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रज्ञप्तः ?
सेजहाणामए आलिंगपुक्खरे इवा इत्यादि समभूमिवर्णनंवर्णपञ्चकसुरभिगन्धशुभस्पर्शवर्णनं च प्राग्वद्बोध्यं तेसिणं बहुसमरमणिज्जाणं भूमिभागाणं
बहुमज्झदेसभाए पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे पण्णत्ते ? तेसिणं सीहासणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते ? तञ्जहा रययामया सीहा सोवण्णिया पाया
तवणिज्जमया चक्कला णाणामणिमयापायसीसगाइं जंबूणयामयाइं गत्ताइं वइरामयासन्धी णाणामणिमयंवेच्चं तेणं सीहासणाणं ईहामिगउसभ
पउमलयाभत्तिचित्ता ससारसारोवचियविविहमणिरयणपायपीढा अच्छरयमिउमसूरगणवतयकुसंतलिच्चकेसरपच्चुत्थुयाभिरामा आईणगरूयबूरणवणीय
तूलफासा सुविरइयरयत्ताणा ओयवियखोमदुगुल्लपट्टपडिच्छायणा उवरिरत्तंसुयसंवुडा सुरम्मा पासाईया ४ इति ॥ तेसिणमित्यादि ॥ तेषां प्रासादाव
तंसकानां अंतर्बहुसमरमणीयानां भूमिभागानां बहुमध्यदेशभागे प्रत्येकं सिंहासनं प्रज्ञप्तं ? तेषां च सिंहासनानां अयमेतद्रूपो वर्णावासो वर्णकनि
वेशः प्रज्ञप्त ? तद्यथा- रजतमयाः सिंहाविरूपशोभितानि सिंहासनानि सौवर्णिकाः सुवर्णमयाःपादाः, तपनीयमयानि चक्कलानि पादानामधः

[illegible] पादाना मुनिजना आश्रमविशेषाः आंघ्रिनद्मयानि गात्राणि येनादीनि यजनथा बहुर-
[illegible] निविष्टंशनमित्यर्थः । तानि च निद्रामलानि इहामृगमलमनुरंजनरंजकत्वात
[illegible] तथा- माघकाव्ये: प्रजन्मप्रधाने विविधैर्मणिविरचितैः पादपीठैः मण्डपानि तानि, तथा-
[illegible] भरतखुरगुणाभिरामा इति ॥ आम्रवणमान्याश्रमं मयूरेषां मयूरकाणां
[illegible] तदा मयूरैर्वानैरस्यतः कुशानाइनंरन्ध्रेश मयलयश नि कुशांतात्र मयलकुशानोः प्रत्य
[illegible] कृचित् निश्चिमिर्निमान्मूले पिंडकेसराणीव केसराणि मध्ये येषां मयूरकाणां तानि
[illegible] आमूलमधुभिर्मधुरकलकलकुशांतलिप्तकेसरैः
[illegible] विधिवत्पूर्वांतरश्वितानो माङ्गल्यिकः पाकसत्यात् । तथा- आर्द्रगणकृतमूलम
[illegible] अयं कर्मोत्तरस्य पूरे वनस्पतिविशेषः नवनीतं गणनं गुण मकरं तैवः
[illegible] तदा तुषित्रशिरविकर्णिनं पत् पीतकूर्णं कापोतिकं वर्णं तत्पुलित्थाद्रगं
[illegible] इति ॥ रत्नांशुभिः तिरस्कृतानि पतेव गंधानि साम्भानिहितानि रत्नां
[illegible] किं कोलाहलाभं धर्षि विजय हृते पत्ते ? तेषांविजयकूपा पंतमुंर
[illegible] येषां पिंडाकवाचा मुकरि पुनीनं पुन्येषं पुनिनिंबाजन्य नैकिभावात्,
[illegible] पुनोर, पुनोति, मुमुक्षुम मयरमः उदककणाः स्वपुराम् मीरो
[illegible] पुन मधंमुरारी नाह ॥ मधुरमकलाया इति ॥ पत्रोमाला रत्नपानि
[illegible] अनुपा पनाः ? नीमूलं वृक्षाणम् अंकुरेषु पतिनं पतीयं कुंभिकाः मुना

दामा पण्णत्ता तेणं कुंभिग्गा मुत्तादामा अन्नेहिं चउहिं तदद्धुच्चत्तप्पमाणमित्तेहिं अद्धकुंभिग्गेहिं मुत्तादामेहिं सव्वओ समंता संपरिक्खित्ता ? तेणं दा- मा तवणिज्जलंबूसगा सुवण्णपयरगमंडिया जाव चिट्ठन्ति, तेषां सिंहासनोपरिस्थितानां विजयदूष्याणां प्रत्येकं प्रत्येकं बहुमध्यदेशभागेऽङ्कुशा अङ्कुशा कारा मुक्तादामावलम्बनाश्रयभूताः प्रज्ञप्ताः ? तेषु वज्रमयेष्वंकुशेषु प्रत्येकं प्रत्येकं कुम्भाग्रं मगधदेशप्रसिद्धं कुंभपरिमाणं मुक्तामयं मुक्तादाम प्रज्ञप्तं ? अत्र वृत्तप्रकारेण कुंभिक्कं मुत्तादामे पण्णत्ते, इतिपाठः संभाव्यते कुंभमानं तु असत्कल्पनयाष्टमहस्रप्रमाणकस्थितस्य चक्रिणो गृह्यते रत्नेन धान्यराशि समार्पणाधिकारे वक्ष्यते, तानिच कुम्भाग्राणि मुक्तादामानि प्रत्येकं प्रत्येकं मन्यैश्चतुर्भिः कुम्भार्धे मुक्तादामभि स्तदर्धोच्चत्वप्रमाणमात्रैः सर्वतः सर्वासु दिक्षु समंततः सामस्त्येन संपरिक्षिप्तानि ? अद्धकुंभिग्गेहिं इत्यत्र अर्द्धशब्दः सूत्रे दृश्यमानोपि यथा व्याख्यातस्तथा व्याख्यातइति, तेणंदामा इत्या दि दामवर्णकसूत्रं पद्मवरवेदिकादामवर्णकवद्व्याख्येयं, अत्रतत्रादर्शपुस्तकेषु नित् तेसिणं पासायवडिंसगाणं उप्पिं अट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता ॥ सोत्थिय- णोहावत्त जाव छत्ताइं छत्ताइं इतिसूत्रं दृश्यते, तद्व्याख्यानं च वक्तव्यमिति। विजयस्सणं दारस्स उभओपासिं दुहओ णिसीहियाए दोदो तोरणा पण्णत्ता ? तेणं तोरणा णाणामणिमया तहेव जाव अट्ठट्ठमंगलगा भया छत्ताइ छत्ता, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो सालभंजिआ पण्णत्ता ? जहेव हेट्ठा तहेव तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो णागदंतगा पण्णत्ता ? तेणं णागदंतगा मुत्ताजालं तरुसिय तहेव, तेसुणं णागदंतएसु बहवे किण्हसुत्तवट्ट वग्घारियमल्लदामकलावाजाव चिट्ठन्ति, सर्वमेतत् सूत्रं प्राग्वद्व्याख्येयं। नवरं नागदंतकसूत्रे उपरि नागदंतकानां वक्तव्याः, अभावादिति। तेसिणं तोर- णाणं पुरओ दोदो हयसंघाडगा जाव उसहसंघाडगा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा, एवंपंतीओ वीहीओ मिहुणगा, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दो दो पउमलयाओ जाव सामलयाओ णिच्चं कुसुमियाओ जाव सव्वरयणामया जाव पडिरूवाओ॥ अत्रव्याख्या॥ तेषां तोरणानां पुरतो द्वौद्वौ हयसंघाटकौ द्वौद्वौ गजसंघाटकौ द्वौद्वौ नरसंघाटकौ द्वौद्वौ किंपुरुषसंघाटकौ द्वौद्वौ महोरगसंघाटकौ द्वौद्वौ गन्धर्वसङ्घाटकौ द्वौ द्वौ वृषभसङ्घाटकौ ॥ एतेचकथंभूताइ- त्याह ॥ सव्वरयणामया अच्छाणहाइत्यादि पूर्ववत्, एवंपंक्तिवीथीमिथुनकान्यपि प्रत्येकं व्याख्येयानि, तेसिणमित्यादि॥ तेषां तोरणानां पुरतो द्वेद्वे पद्मलते, यावत् करणात् द्वे द्वे नागलते, द्वे द्वे अशोकलते द्वे द्वे चंपकलते, द्वे द्वे चूतलते द्वे द्वे वासन्तीलते द्वे द्वे कुन्दलते द्वे द्वे अतिमुक्तलते,

हलिपरिग्रहः, द्वेद्वे भासती । पुनाथ कथंभूता इत्याह । निच्चं कुसुमियाउं, इत्यादि यावत् करणात् निच्चं मउलियाउं निच्चं लवइयाउं निच्चं ...
इयाउं निच्चं गुलइयाउं निच्चं गुच्छियाउं निच्चं जमलियाउं निच्चं जुअलियाउं निच्चं विणमियाउं निच्चं पणमियाउं निच्चं सुविभत्तपडिमंज...
मणधरीउ, निच्चं कुसुमिय मउलिय लवइय थवइय गुलइय गोच्छिय विणमिय पणमिय सुविभत्त पडि मंजरि वडिंसग धरीउ, इत्तिपरिग्... ...
अस्याख्यानं प्राग्वत् । पुनः कथंभूता इत्याह । मयूरपक्षामया जाव पडिरूवा इति, अत्रापि यावत् करणात्, अच्छा सण्हा इत्यादि विशे...
षणग्र परिग्रहः, अत्र प्राग्वद्व्याख्येयः । तेसिणं तोरणाणं पुरउ दोदो चंदनकलसा पण्णत्ता ? तेणं चंदनकलसा वरकमलपइट्ठाणा तहेव स...
जाव पडिरूवा इति, तेषां तोरणानां पुरतो द्वौद्वौ चन्दनकलशौ प्रज्ञप्तौ ? वर्णकश्च प्राक्तनो वक्तव्यः, तेसिणं तोरणाणं पुरउ दोदो भि...
पण्णत्ता ? वरकमलपइट्ठाणा तहेव मयूरपक्षामया अच्छा जाव पडिरूवा, महागय महामहाभिङ्गारसमाणा पण्णत्ता ? समणाउसो, तेषां तोरणानां ...
तो द्वौद्वौ भृंगारकौ कनकालुकापरपर्यायौ प्रज्ञप्तौ ? तेषामपि चन्दनकलशानामिव वर्णको वक्तव्यः, नवरं पर्यंते मत्तगयमहामुखाकिइसमाणा ...
ता ? समणाउसोऽस्तिवाक्यं, मत्तो योगज्ञ तस्य महद्दतिविशालं यन्मुखं तस्याकृतिराकार स्तत्समानाः प्रज्ञप्ताः ? श्रमण ! हे आयुष्मन् ! ...
तोरणाणं पुरउ दोदो आदंसगा पण्णत्ता ? तेसिणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते ? तंजहा-तवणिज्जमया पकंठगा वेरुलियमया थरुगा वइराम...
रगा णाणामणिमया वलक्खा अंकामया मंडला अणोग्घसियनिम्मलाए छायाए सव्वउ चेव समणुबद्धा चंदमंडलपडिणिकासा महयामहया अद्ध...
माया पण्णत्ता ? समणाउसो तेषां तोरणानां पुरतो द्वौद्वौ आदर्शकौ दर्पणौ प्रज्ञप्तौ ? तेषां चादर्शकानां अयमेतद्रूपो वर्णावासः प्रज्ञप्तः ? त...
तपनीयमयाः प्रकंठकाः पीठविशेषाः वैडूर्यमयाः थरुकाः आदर्शगंडप्रतिबंधप्रदेशाः आदर्शगंडानां मुष्टिग्रहणयोग्याः प्रदेशा इतिभावः, व...
वारगा गंडा इत्यर्थः । नानामणिमया वलक्खा वलक्षो नामशृंखलादिरूपमवलम्बनं येन संबद्ध आदर्शः सुस्थिरो भवति । तथा-अंकरत्नमयानि मं...
यत्र प्रतिबिंबमंजूति, तथा अवघर्षण मवघर्षितं भावेक्त प्रत्ययः भूत्यादिनानिर्माजनमित्यर्थः । अवघर्षितस्या भावोऽनवघर्षितं तेन निर्मला ...
घर्षितनिर्मला: तथा छायया कांत्या समनुबद्धा युक्ताः तथा चंद्रमंडलपडिणिकासा इति । चंद्रमंडलसदृशाः । महयामहया इति । अतिशयेन म...

...व्वमदा कलगा पण्णत्ता ? ते सुवण्णरूप्पमएसु फलएसु पत्तेयं वइरामया णागदंतगा पण्णत्ता ? तेसुणं
...बहवे रययामया सिक्कगा पण्णत्ता ? ग्रंथमेतत् सूत्रं व्याख्यानपूर्वं सयरं समांगुलिकाः पीठिका इति तेसुणं रययामएसु सिक्कएसु बहवे वा-
यकरगा पण्णत्ता ? तेणं वायकरगा किण्हसुत्तसिक्कगवच्छिया जाव सुक्किलसुत्तसिक्कगवच्छिया सव्ववेरुलियामया अच्छा जाव पडिरूवा इति तेसु
रजतमयेषु शिक्यकेषु बहवो वातकरका जलशून्याः करका इत्यर्थः प्रज्ञप्ताः तेणमित्यादि ते च वातकरकाः। कृष्णसूत्रशिक्यकगवच्छिता इति। त्राच्छादनं
गवच्छः गवच्छाः संजाता अस्येति गवच्छिताः कृष्णसूत्रैः कृष्णसूत्रमयैः गवच्छैरिति गम्यते शिक्यकेषु गवच्छिताः कृष्णसूत्रशिक्यकगवच्छिताः एवं नील
सूत्रशिक्यकगवच्छिता इत्याद्यपि भावनीयं, ते च वातकरकाः सर्वात्मना वैडूर्यमया अच्छा इत्यादि प्राग्वत्। तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो चित्तरयणकरं-
डगा पण्णत्ता से जहानामए रण्णो चाउरंतचक्कवट्टिस्स चित्ते रयणकरंडगे वेरुलियमणिफालियपडलपच्चोयडे साए पभाए ते पएसे सव्वओ समन्ता ओभासेइ
उज्जोवेइ तावेइ पभासेइ एवामेव ते वि चित्ता रयणकरंडगा वेरुलियपभाए पभासिंति॥ अत्र व्याख्या तेषां॥ तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ चित्रौ चित्रवर्णोपेतौ
[illegible] प्रज्ञप्तौ एतदेव दृष्टान्तेन भावयति। सेजहाणामए इत्यादि। स यथा नाम राज्ञश्चतुरन्तचक्रवर्तिनः चतुर्षु दक्षिणोत्तरपूर्वापर-
रूपेषु पृथिवीपर्यन्तेषु चक्रवर्तितं शीलं यस्य तस्य चित्र आश्चर्यभूतो नानामणिमयत्वेन नानावर्णो वा। वैडूर्यमणिस्फटिकपटलप्रत्यवस्तृत इति। स्वानुरूपेण
वैडूर्यमणिमय स्फटिकपटलाच्छादनः स्वकीयया प्रभया तान् प्रत्यासन्नान् प्रदेशान् सर्वतः सर्वासु दिक्षु समन्ततः सामस्त्येन अवभासयति यत
इव सर्वतः उद्योतयति तापयति प्रभासयति, एवमेवेत्यादि सुगमं, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो हयकंठा पण्णत्ता ? जाव उसभकंठा प-
ण्णत्ता ? सव्वे रयणामया जाव पडिरूवा तेषां तोरणानां पुरतो द्वौ द्वौ हयकण्ठौ हयकण्ठप्रमाणौ रत्नविशेषौ प्रज्ञप्तौ ? एवं गजनरकिंनरकिंपुरुषमहोरग
गन्धर्ववृषभकण्ठा अपि वाच्याः तथा चाह - सव्वे रयणामया इति। सर्वे रत्नमया रत्नविशेषरूपा अच्छा इत्यादि प्राग्वत्, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो पुप्फ
चंगेरीओ पण्णत्ताओ ? एवं मल्लचुण्णगंधवत्थाभरणसिद्धत्थलोमहत्थगचंगेरीओ। सव्वरयणामईओ अच्छा जाव पडिरूवाओ इति। तेषां तोरणानां पुरतो द्वे द्वे
पुष्पचंगेर्यौ प्रज्ञप्ते। एवं माल्यचूर्णगन्धवस्त्राभरणसिद्धार्थकलोमहस्तकचंगेर्योऽपि वक्तव्याः। एताश्च सर्वा अपि सर्वात्मना रत्नमय्य अच्छा इत्यादि मा-

यत्, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो पुप्फपडलगाइं जावलोमहत्थगपडलगाइं सव्वरयणामयाइं अच्छाइं जाव पडिरूवाइं एवं पुष्पादिचंगेरीवत्, पुष्पादीनामष्टानां पटलकान्यपि द्विद्विसंख्याकानि, वाच्यानि तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो सीहासणाइं । पण्णताइं ? तेसिणं सीहासणाणं अयमेयारूवे वण्णावासे पण्णत्ते ? तहेव जाव पासादीया ४ इति । तेषां तोरणानां पुरतो द्वेद्वे सिंहासने प्रज्ञप्ते ? तेषां च सिंहासनानां वर्णकः प्रागुक्तो निरवशेषो वक्तव्यो यावद्दामवर्णनं, तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो रुप्पछदाछत्ता पण्णत्ता ? तेणं छत्ता वेरुलियविमलदंडा जंबूणयकण्णिया वइरसंधी मुत्ताजालपरिगया अट्ठसहस्सवरकंचणसलागा दद्दरमलयसुगन्धिसव्वोउयसुरहिसीयलच्छाया मंगलभत्तिचित्ता चंदागारोवमा इति ॥ अत्र व्याख्या ॥ तेषां तोरणानां पुरतो द्वेद्वे रूप्यछदे रजतमयाच्छादने छत्रे प्रज्ञप्ते । तानि च छत्राणि वैडूर्यरत्नमयविमलदंडानि । जांबूनदं सुवर्णं तन्मयी कर्णिका येषां तानि जांबूनदकर्णिकानि तथा वज्रसन्धीनि वज्ररत्नापूरितदंडशलाकासन्धीनि । मुक्ताजालपरिगतानि अष्टसहस्राणि अष्टसहस्रसंख्याकावरकांचनशलाका वरकांचनमय्यः शलाका येषु तानि अष्टसहस्रवरकांचनशलाकानि । तथा दद्दरमलयसुगंधिसव्वोउय सुरहिसीअलच्छाया इति । दर्दरचीवरावनद्धं कुंडकादिभाजनमुखं तेन गालिता स्तत्रपक्वा वा मलयइति मलयोद्भवं श्रीखंडं तत्सम्बन्धिनः सुगन्धयो गन्धवासा स्तद्वत्सर्वेषु ऋतुषु सुरभिः शीतला च छाया येषांतानि तथा मंगलभक्तिचित्रा मङ्गलानां स्वस्तिकादीनां अष्टानां भक्त्याविच्छित्त्याचित्रमालेख्यो येषांतानि तथा चंदागारोवमा इति चन्द्राकारश्चन्द्राकृतिः सा उपमा येषांतानि तथा चन्द्रमण्डलवत् वृत्तानीति भावः । तेसिणं तोरणाणं पुरओ दोदो चामराओ पण्णत्ताओ ? ताओणं चामराओ चन्दप्पभवइरवेरुलियनाणामणिरयणखचियचित्तदंडाओ सुहुमरययदीहवालाओ संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निगासाओ अच्छाओ जाव पडिरूवाओ तेषां तोरणानां पुरतो द्वेद्वे चामरे प्रज्ञप्ते । सूत्रे चामरशब्दस्य स्त्रीत्वं प्राकृतत्वात् तानि च चामराणि चंदप्पभवइरवेरुलियनाणामणिरयणखचियचित्तदंडाओ इति । चंद्रप्रभश्चन्द्रकान्तोवज्रं वैडूर्यं च प्रतीतं चन्द्रप्रभवज्रवैडूर्याणि शेषाणि च नानामणिरत्नानि खचितानि येषु दंडेषु ते तथा-एवं रूपाश्चित्रः नानाकाराः दंडायेषां चामराणां तानि तथा-सूक्ष्मरजतमयाः दीर्घावाला येषां तानि तथा-तथा संखंककुंददगरयअमयमहियफेणपुंजसन्निकासाओ इति । शंखः प्रतीतः अङ्कोरत्नविशेषः कुंदेति कुंदपुष्पं दकरजः उदककणाः अमृतमथितफेनपुंजः क्षीरोदजलमथनसमुत्थफेनपुंजस्तेषां निभ सन्निकाशाः प्रभायेषांतानि

समुग्गा हिंगुलयसमुग्गा मणोसिलासमुग्गा अंजणसमुग्गा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा तेसां तोरणानां पुरतो द्वौद्वौ तैलसमुद्गकौ सुगन्धितैला-धारविशेषौ प्रज्ञप्तौ । एवं कोष्ठादिसमुद्गका अपि वाच्याः नवरं । कोष्ठं गन्धद्रव्यविशेषः पत्रं तमालपत्रादि चोयं त्वग्नामकं गन्धद्रव्यं अंजनं सौवीरां-जनं । अत्रसंग्रहणिगाथा । तेल्लकोट्ठसमुग्गे पत्ते चोए य तगर एलाये । हरियाले हिंगुलए मणोसिला अंजणसमुग्गे (इति । सर्वे सर्वेऽपि समुद्गकाः सर्वा-त्मना रत्नमया इत्यादि प्राग्वत् । विजयणं दारे अट्ठसयं चक्कज्झयाणं अट्ठसयं मिगज्झयाणं अट्ठसयं गरुलज्झयाणं अट्ठसयं विगज्झयाणं अट्ठसयं रुरुज्झयाणं अट्ठसयं पिच्छज्झयाणं अट्ठसयं सउणिज्झयाणं अट्ठसयं सीहज्झयाणं अट्ठसयं उसभज्झयाणं अट्ठसयं सेआणं चउविसाणणागवरकेऊणं एवमेव सपुव्वावरेणं विजयद्दारे असीयं केउसहस्सं भवतिमिमक्खायं । अत्रव्याख्या । तस्मिन् विजयद्वारे अष्टशतं अष्टाधिकं शतं चक्रध्वजानां च काले स्वरूपचिह्नोपेतानां ध्वजानां एवं मृगगरुडवृकरुरुपिच्छशकुनिसिंहवृषभचतुर्दन्तहस्तिध्वजानामपि प्रत्येकं अष्टशतं अष्टशतं वक्तव्यं एव मेव सपुव्वावरेणंति । एवमेवा 5 नेन प्रकारेण सह पूर्वं यस्य येन वा सपूर्वं सपूर्वं च तदपरं च सपूर्वापरं तेन सपूर्वापरेण पूर्वापरसमुदायेनेत्यर्थः , विजयद्वारे अशीतं अशीत्यधिकं केतु सहस्रं भवतीत्याख्यातं मया चान्यैश्च तीर्थकृद्भिरितिशेषः । विजयस्सणं दारस्स पुरतो णवभोमा पण्णत्ता ? तेसिणं भोमाणं अंतो बहुसमरमणिज्जा भूमिभागा पण्णत्ता ? जाव मणीणं फासो, तेसिणं भोमाणं उप्पिं उल्लोआ पउमलया जाव सामलया भत्तिचित्ता जाव सव्वतवणिज्जमया अच्छा जाव पडिरूवा तेसिणं भोमाणं बहुमज्झदेसभाए जेसे पंचमे भोमे तस्सणं भोमस्स बहुमज्झदेसभाए महं एगे सीहासणे पण्णत्ते ? सीहासणवण्णओ विजयदूसे जाव अंकुसे जाव दामा चिट्ठंति ॥ अत्रव्याख्या ॥ विजयस्य द्वारस्य पुरतो नवभौमानि विशिष्टानि स्थानानि प्रज्ञप्तानि सूर्याद्युक्तं विजयस्सणं दारस्स उभओपासे दुहओ णिसीहियाए सोलस सोलस भोमा पण्णत्ता ? इति संख्याशब्दस्य पुरतो सोपानक्रमेण उभयपार्श्वयोरुभयोरपि नैषेधिक्योः षोडशसंख्याकता भौमानां संभाव्यते तत्त्वं तु सातिशय-ज्ञानगम्यमिति तेषां च भौमानां भूमिभागः उल्लोकाश्च पूर्ववद्वक्तव्याः तेषां च भौमानां बहुमध्यदेशभागे यत्पंचमं भौमं तस्य बहुमध्यदेशभागे विजय द्वाराधिपविजयदेवयोग्यं सिंहासनं प्रज्ञप्तं । तस्य च सिंहासनस्य वर्णनं विजयदूष्यांकुशमुक्तादामवर्णनं च प्राग्वत् । तस्सणं सीहासणस्स अवरुत्तरेणं उ-

णं उत्तरपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं सामाणियसाहस्सीणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स चउण्हं अग्गमहिसीणं सपरिवाराणं चत्तारि भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपुरत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स अब्भिंतरियाए परिसाए अट्ठण्हं देवसाहस्सीणं अट्ठ भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स मज्झिमियाए परिसाए दसण्हं देवसाहस्सीणं दस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स दाहिणपच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स बाहिरियाए परिसाए बारसण्हं देवसाहस्सीणं बारस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तस्स णं सीहासणस्स पच्चत्थिमेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स सत्तण्हं अणियाहिवईणं सत्त भद्दासणा पण्णत्ता, तस्स णं सीहासणस्स पुरत्थिमेणं दाहिणेणं पच्चत्थिमेणं उत्तरेणं एत्थ णं विजयस्स देवस्स सोलसण्हं आयरक्खदेवसाहस्सीणं सोलस भद्दासणसाहस्सीओ पण्णत्ताओ, तंजहा–पुरत्थिमेणं चत्तारि साहस्सीओ एवं चउसुवि जाव उत्तरेणं चत्तारि साहस्सीओ, अवसेसेसु भोमेसु पत्तेयं पत्तेयं सीहासणे सपरिवारे पण्णत्ते।

अवरुत्तरेणमित्यादि। तस्य सिंहासनस्य अवरोत्तरेणेति। अपरोत्तरस्यां वायव्यकोणे इत्यर्थः। उत्तरेणेति। उत्तरस्यां दिशि उत्तरपूर्वस्यां च ईशानकोणे सर्वसंख्यया तिसृषु दिक्षु अत्र विजयदेवस्य चतुर्णां समाने विजयदेवसदृशे आयुर्द्युतिविभवादौ भवाः सामानिकास्तेषां साहस्सीणंति। प्राकृतत्वाद्दीर्घत्वं लोपश्च सहस्राणां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य च सिंहासनस्य पूर्वस्यां अत्र विजयदेवस्य चतसृणां अग्रमहिषीणां इह कृताभिषेका देवी महिषी उच्यते, सा च स्वपरिवारभूतानां सर्वासामपि देवीनां मध्ये प्रधाना सा च सा महिषी च अग्रमहिषी तासां अग्रमहिषीणां प्रत्येकमेकैकसहस्रसंख्यदेवीपरिवारसहितानां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य सिंहासनस्य दक्षिणपूर्वस्यां आग्नेय्यां विदिशीत्यर्थः, अत्र विजयस्य देवस्य अभ्यन्तरिकायाः पर्षदोऽभ्यन्तरपर्षद्रूपाया अष्टानां देवसहस्राणां योग्यानाम् अष्टभद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य सिंहासनस्य दक्षिणस्यां दिशि अत्र विजयदेवस्य मध्यमिकायाः पर्षदो दशानां देवसहस्राणां योग्यानि दश भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। तस्य सिंहासनस्य दक्षिणापरस्यां दिशि नैर्ऋत्यां विदिशीत्यर्थः, अत्र विजयदेवस्य बाह्यपर्षदो द्वादशानां देवसहस्राणां योग्यानि द्वादश भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानि। ननु केऽभ्यन्तरमध्यमबाह्यपर्षत्का देवाः ? यैरभ्यन्तरपर्षदादिव्यवहारो भवति उच्यते, अभ्यन्तरपर्षत्का देवा आहूता एव

स्वामिनीतिक्रमायांति सत्यनाहूताः परमगौरवपात्रत्वात्, मध्यमपर्षत्कास्तु, आहूता अपि अनाहूता अपि स्वामिनोऽतिक्रमं नायांति मध्यमप्रतिपत्ति-
विषयत्वात्, बाह्यपर्षत्काः पुन रनाहूताः स्वामिनोऽतिक्रमायांति तेषां गाढरवलगौरवानर्हत्वात्, अथवा यथा महोत्तममतिमा स्वपर्ष-
लोकर विजयदेवः कार्ये विदधाति सा गौरवैपर्यालोचनायां चात्यंत मध्यस्तरा छोत्यभ्यन्तरिका यस्याः पुरोऽभ्यन्तरपर्षदागत पर्यालोच्य दृढीकृतं सर्वं
गुणदोषकथनतः प्रपञ्चयति सा गौरवैपर्यालोचनायां च मध्यमेभावेऽस्तीति मध्यमिका यस्याः पुरः प्रथमपर्षदागत पर्यालोचितं द्वितीयपर्षदा-
मह प्रपञ्चितं पद् साधाप्रयोषः सविदं विधेय मिदं नविधेयंवेति प्ररूपयति सा गौरया स्वपर्यालोचनाया बहिर्भावे स्तीति बाह्या । तस्य सिंहासनस्य
पश्चिमेन पश्चिमायां दिशि अत्र विजयस्य देवस्य सप्तानां अनीकाधिपतीनां सप्त भद्रासनानि प्रज्ञप्तानि ? ॥ अथ परिक्षेपान्तर माह ॥ तस्य सिंहा
सनस्य पूर्वस्यां दक्षिणस्यां पश्चिमायां उत्तरस्यां एवं चतसृषु दिक्षु, अत्र विजयस्य देवस्य षोडशानां आत्मरक्षदेवसहस्राणां योग्यानि षोडश भद्रासन-
सहस्राणि प्रज्ञप्तानि ? तद्यथा-पूर्वस्यां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि एवं चतसृष्वपि दिक्षु यावदुत्तरस्यां चत्वारि भद्रासनसहस्राणि प्रज्ञप्तानीति ? एतद्रूपा
ख्यानं सांप्रतदृश्यमानजीवाभिगमसूत्रपुस्तकादर्शपाठानुसारिवृत्ती तु तस्स सिंहासनस्य सर्वतः सर्वासु दिक्षु समंततः सामानस्येनेत्यादि व्याख्यात मस्ति त
त्पाठांतरापेक्षयेति संभाव्यते, अवशेषेषु भौमेषु पूर्वापरमीलनेनाऽष्टसंख्याकेषु प्रत्येकं प्रत्येक सिंहासनंसपरिवारं सामानिकादिदेवयोग्यभद्रासनरूपपरि-
वारसहितं प्रज्ञप्तं ? विजयस्सणं दारस्स उवरि आगारे सोलसविहेहिं रयणेहिं उवसोभिए, तंजहा-रयणेहिं १ वइरेहिं २ वेरुलिएहिं ३ लोहियक्खेहिं ४
मसारगल्लेहिं ५ हंसगब्भेहिं ६ पुलएहिं ७ सोगंधिएहिं ८ जोइरसेहिं ९ अंकेहिं १० अंजणेहिं ११ रयएहिं १२ जायरूवेहिं १३ अंजणपुलएहिं १४ फलि-
एहिं १५ रिट्ठेहिं १६ विजयस्य द्वारस्य उपरितन आकार उत्तरङ्गादिरूपः षोडशविधै रत्नै रुपशोभित, तद्यथा-रत्नैः १ वज्रैः २ वैडूर्यैः ३ लोहिता-
क्षैः ४ मसारगल्लैः ५ हंसगर्भैः ६ पुलकैः ७ सौगन्धिकैः ८ ज्योतीरसैः ९ अङ्कैः १० अञ्जनैः ११ रजतैः १२ जातरूपैः १३ अञ्जनपुलकैः १४ स्फटिकैः १५ रि-
ष्टैः १६ तत्र रत्नानि सामान्यतः कर्केतनादीनि वज्रादीनितु रत्नविशेषाः प्रतीता एव, नवरं रजतं रूप्यं जातरूपं सुवर्णं एतेऽपि रत्नेष्वेति । विजयस्सणं दा-
रस्स उवरि अट्ठट्ठमंगलगा पण्णत्ता ? तंजहा सोत्थियसिरिवच्छा जाव दप्पणा सव्वरयणामया अच्छा जाव पडिरूवा । विजयस्सणमित्यादि । विज-

[illegible] मद्रवेत्यादिना [illegible] इत्यादि प्राग्वत् । विजयस्य
[illegible] । विजयस्य द्वारस्य उपरि अष्टौ [illegible], तथैव विजयस्य
[illegible] पूर्ववद्व्याख्येयाः । पुनरपि केनापि हेतु
[illegible] । विजयद्वारे विजयद्वारे [illegible] विजयस्य [illegible] महर्द्धिकः महा
[illegible] परिवारस्य [illegible] परिवारं [illegible]
[illegible] । विजयस्य द्वारस्य विजयाय [illegible] विजया राजधा-
[illegible] महर्द्धिका [illegible]
[illegible] विजयद्वारे विजयद्वारे इति । अथ केनार्थेन भ-
दन्त ! [illegible] विजयद्वारमिति । भगवानाह ? गौतम ! विजयद्वारे विजयो नाम [illegible] नामधेया [illegible]
[illegible] इति [illegible] देवो महर्द्धिको महती ऋद्धि [illegible] परिवारादिका यस्यासौ महर्द्धिकः
महाद्युतिकः महती द्युतिः शरीरस्य [illegible] यस्यासौ महाद्युतिकः । तथा महद्बलं शारीरः प्राणो यस्य स महाबलः । तथा महद् यशः ख्या-
ति [illegible] । महेशाख्य इति । महान् ईशः इत्याख्या प्रसिद्धिर्यस्यासौ महेशाख्यः अथवा ईशनं ईशो भावे घञ्प्रत्ययः ऐश्वर्य-
मित्यर्थः । [illegible] ऐश्वर्यं [illegible] ख्याति [illegible] महेशाख्यः [illegible]
[illegible] इति [illegible] पल्योपमस्थितिकः परिवसति अथ तत्र [illegible]
[illegible] परिवाराणां [illegible] महाद
[illegible]

तीनां चोडशानां आत्मरक्षकसहस्राणां विजयस्य द्वारस्य विजयायाश्च राजधान्या अन्येषां च बहूनां विजयराजधानीवास्तव्यानां देवानां देवीनां च, अधिपतेः कर्म आधिपत्यं रक्षा इत्यर्थः,सा च रक्षा सामान्येनारक्षकेणापि क्रियते तत आह पौरपत्यं पुरस्य पतिः पुरपतिः तस्य कर्म पौरपत्यं सर्वेषा मग्रेसरत्व मितिभावः । तच्चाग्रेसरत्वं नायकत्वमंतरेणापि स्वनायकनियुक्ततथाविधगृहचिंतकस्यान्यपुरुषस्येव ततो नायकत्वप्रतिपत्त्यर्थमाह । स्वामित्वं स्वमस्यास्तीति स्वामी तद्भावः स्वामित्वं नायकत्वमित्यर्थः । तदपि च नायकत्वं पोषकत्वमन्तरेणापि भवति यथा मृगयूथाधिपतेर्मृगस्य ततआह । भर्तृत्वं पोषकत्वं डुभृञ्धारणपोषणयोरिति वचनात्, अतएव महत्तरकत्वं तदपि च महत्तरकत्वं कस्यचिदाज्ञाविकलस्यापि भवति यथा कस्यचिद् दुःखितः स्वदासदासीवर्गंप्रति ततआह । आज्ञया ईश्वरः आज्ञेश्वरः सेनायाःपतिः सेनापतिः आज्ञेश्वरश्चासौ सेनापतिश्च आज्ञेश्वरसेनापतिः तस्य कर्म आज्ञेश्वरसेनापत्यं स्वसैन्यंप्रत्यद्भुत माज्ञाप्राधान्य मित्यर्थः कारयन् अन्यैर्नियुक्तैः पुरुषैः पालयन् स्वयमेव महत्तरकैश्चेतियोगः अहयति आख्यानकप्रतिबद्धानि यद्वा अहतानि अव्याहतानि नित्यानुबंधीनीतिभावः । येनाट्यगीते नाट्यंनृत्यं गीतंगानं वादितानि तंत्रीतलतालत्रुटितानि तंत्रीवीणा तलौ हस्ततालास्तालाः कंसिकात्रुटितानि शेषतूर्याणि तथा यश्च घनमृदंगो मेघध्वनिसदृशध्वनिर्मुरजः पटुनापुरुषेण प्रवादित स्तत एतेषां द्वंद्व स्तेषां रवेणनादेन महताभिभूतेन दिविभवान् दिव्यान् अतिप्रधानानिति तथा भोगार्हाः भोगाःशब्दादयोभोगभोगाः अथवा भोगेभ्य औदारिककायभावेभ्यो ऽतिशायिनो भोगभोगास्तान् भुंजानो ऽनुभव न्विहरत्यास्ते अत्रव्यत्ययः प्राकृतत्वात् ॥ सेएएणट्ठेणमित्यादि ॥ तत एतेनार्थेनगौतम ! एवमुच्यते विजय द्वारं विजयद्वारमिति ॥ विजयाभिधानं देवस्वामिकत्वा द्विजयोदेवः स्वामित्वेनास्यास्तीति वा अभ्रादित्वात् प्रत्ययेविजयमिति भावःदेवस्य विजयाभिधानताच योयः पूर्वद्वाराधिपति स्तत्रोत्पद्यते देवः स स तत्सामानिकादिभिर्देवैः विजयोविजय इत्याहूयते तत्स्थितिप्रतिपादके कल्पपुस्तकेतथाभिधानात् अदुत्तरंचणं गोयमा ? विजयस्सणं दारस्स सासए णामधिज्जे पण्णत्ते ? जंणकयाइणासि णकयाइणत्थि णकयाइणभविस्सइ जाव अवट्ठिए णिच्चे विजयद्दारे अथापरमपि विजयद्वारनामप्रवृत्तौ कारणं गौतम ! विजयस्यद्वारस्य विजयमिति नामधेयं शाश्वतमनादिसिद्धं प्रज्ञप्तं ? शेषंसुगमं, एतत्सूत्रं वृत्तावदृष्टव्याख्यानमपि जीवाभिगमसूत्रवृत्त्यादर्शपुस्तकस्य लिखित मस्तीति, एतेन विजयद्वारवर्णक उक्तः, अथराजधानीवर्णकौ यथा कहिणं भंते ? विजयस्स देवस्स विज

॥ टीका ॥ पाणं रायहाणी पण्णत्ता ? गोयमा ! विजयस्स दारस्स पुरत्थिमं तिरियमसंखिज्जे दीवसमुद्दे वीईवइत्ता अण्णंमि जंबुद्दीवेदीवे बारसजोयणसहस्साइं ओगाहित्ता, एत्थणं विजयस्स देवस्स विजयाणामं रायहाणी पण्णत्ता ? इत्यारभ्य विजए देवे २ इत्यंतं सूत्रं ज्ञेयं । अथप्रस्तुतसूत्रसुगमं निर्वचनसूत्रे विजयद्वारस्य पूर्वस्यां दिशि तिर्यं गसंख्येयान् द्वीपसमुद्रान् व्यतिव्रज्यातिक्रम्या अंतरेऽन्यो जंबूद्वीपो ऽधिकृतद्वीपतुल्याभिधानो ऽसेय जंबूद्वीपाना मसंख्येयत्वं सूचयति । तस्मिन् द्वादशयोजनसहस्राणि अवगाह्य अत्रां तरे विजयस्य देवस्य विजयानामराजधानी प्रज्ञप्ता ? यथान्येश्वतीर्थंकृद्भिरित्यादि तावद्वाच्यं यावन्निगमनसूत्रे विजयोदेवो २ इति, अत्रच प्रारब्धोपि जीवाभिगमोक्तविजयाराजधानीवर्णकः सामस्त्येनात्रअलिखित स्तद्ग्रंथविस्तरभयात् प्रस्तुतानुपयोगकराजधान्यधिकारे एवंविधवर्णकस्य साक्षाद्धियमानत्वे व्याख्यास्यमानत्वाच्चेति । अत्र प्रस्तुतसूत्रे शेषद्वाराणां सराजधानीकानां स्वरूपकथनायातिदेश माह ! एवं चत्तारि वीत्यादि ॥ एवं विजयद्वारप्रकारेण चत्वार्यपि जंबूद्वीपस्य द्वाराणि सराजधानीकानि भणितव्यानि, ननु विजयद्वारस्य वर्णितत्वात् सूत्रे कथं चतुर्द्वारविषयको ऽतिदेशः समभूत्, उच्यते अतिदेश्यातिदेश्यप्रतियोगिनो स्त्वन्तसुल्यवर्णकस्य प्रतिपादनार्थं, तत्र यथा विजयद्वारस्य वर्णक स्तथा वैजयंतजयंतापराजितद्वाराणामपि, यथा चामीषां अपाणां तथा विजयद्वारस्यापि यथा विजयाराजधान्या वर्णक स्तथा वैजयंतजयंतापराजिताराजधानीनामपि, यथा च तेषां तिसृणां तथा विजयायाराजधान्या अपीत्यर्थः सिद्धः ॥ अस्तिचापंन्याय: एगेजिएगिआयंव इत्यादौ तथा दर्शनात्, अमूनिच द्वाराणि पूर्वदिक्रमतः प्रादक्षिण्येन नामतो ज्ञेयानि, तथाहि-पूर्वस्यां विजयं दक्षिणस्यां

॥ मूल ॥ एवं चत्तारि वि दारा सरायहाणीया भाणियव्वा

॥ अनु० ॥ एवं चत्वार्यपि द्वाराणि सराजधानीकानि भणितव्यानि

॥ भाषा ॥ इम च्यारिच्यारि द्वार राजधानीसहित जाणवा